

“శ్రీనివాసోవిజయతేతరాం”

పీఠిక.

అభిరూపశేఖరులారా!

శ్లో॥ యద్వేదాధ్యయనం, తపోపనిషదాం, సాంఖ్యన్యాయోగన్యచా
జ్ఞానం, తత్కథ నేనకిం నహితతః కశ్చిద్గుణోనాటకే ।
యత్ప్రీతిత్యముదారతాచవవసాం, యచ్ఛాస్త్రతోగౌరవం ।
తచ్ఛేషస్తితతస్తదేవగమకం, పాండిత్యవైదగ్యయోః ॥

అని సుకవితారాజ్య సార్వభౌముడగు శ్రీభవభూతి మహాకవి
చెప్పినచందమున, మనశ్రీనివాస కవివర్యునకు నుండు నాంగ్లేయాది
నిఖిలభాషానిష్ఠాతత్వము, వేదాదివివిధగ్రంథ పరిశోధన జన్యపాండిత్య
పరిపాకవిశేషము, రసికజన సమాజమునోపశీకరణ చణుబగు సరసార్థ
వహించిన చాతుర్యము, అసమానలౌకిక మనీషా లసమానత్వము,
మున్నగుగొనముల నిచ్చటఁగొనియాడిన నవిప్రకృత నాటకగ్రంథమునకు
సుక్ష్మాపహములు కానేరవు. కావున నవ్యానిపొంతఁబోక కబ్బి
మునకు వన్నెయు, వాసియుఁదెచ్చు వాక్పాఠిని, పదలాలిణ్యముఁ
అర్థగౌరవము, భావగాఢభీన్యము, రసపరిపోషఃత్వము, మొదలగు విష
యములఁగూర్చి చూచ్చటించుటయే ముఖ్యముగ నున్నది. అయినను
నధునాతన క్తికారచయిలనరణి ననుసరించి, మనకవికుంజరుఁడు
దాదాపు 4-5 మాసములక్రిందటఁ గాలగతినిొందిన సుప్రసిద్ధమహా
పురుషుడయ్య నతని జీవితచరితమును సంగ్రహముగ వ్రాయ
నమఁజేసితి.

— (*) శ్రీనివాససుకవి జన్మస్థామి నిర్ణయము. (*) —

ఎవ్వనివదన రాజీవరంగస్థలంబున నలువరాణి నిచ్చలును
నట్టువలు సలుపుచుండునో! ఎవ్వఁడు కువ్యాఖ్యావిషమూర్ఛితయగు

కాళిదాస కవితాసుకన్యకను దనదునంజీవినిచేఁ దెప్పిటిల్లఁజేసి, వెజ్జు
లమన్నయని వన్నెకొక్కనో! ఏమహామహు దివ్యసామాన్యతమును
వీనులారఁగ్రోలని యక్షరాస్యుఁడొక్కఁడైన నీభువినిగానంబడఁడో!
ఏమహితచారిత్రుని యశఃకుసుమంబుల ధరియించి దివాకర నిశాకరులు
పుష్పవంతులను సార్థకనామమును బడసిరో!

ఏవిద్యనవతంసుఁడు అనన్య జనసామాన్యముగు మహామహో
పాధ్యాయ విరుదమునకు మార్గదర్శియయ్యెనో! అట్టిచుకుకీకృత నకల
కాశ్రుజలధియగు కోలచల శ్రీమల్లినాథనూరి పంశమున ఉనశ్రీనివాస
కవిముక్తాచరి విరూపాక్షదేవ్రమునకుఁగమీపమాననుండు కామాలాపుర
మును గ్రామమునఁ గ్రీష్మశకం 1854-3-13 తేదీలకు సరియగు ప్రమా
ణిత నంవత్సర ఫాల్గుణాసిత చతుర్దశినాడుద్భవించె. ఇతఁడు బాల్య
ముననే సంస్కృతభాషను జక్కగనభ్యసించి, పిదప నాంగ్లేయభాష
యందనమాననైపుణ్యమును గడించి, కొంత కాలము రాజకీయోద్యోగిఁగ
నుండి, తర్వాతన్యాయవాదిపదవిక్షులయందుత్తీర్ణుడై, బలారిపురవరమున
న్యాయవాదిగ వలలుచుండె. ఇతనికి నొకకూఁతురును, నలుగురు కుమా
రులును, గలరు. మఱియు నితఁడు 1917 సం॥ ఏప్రిల్ 7 తేది దేవా
లీపురమున జరిగిన పిదవస్సభయని ప్రసిద్ధిగాంచిన యాంధ్రసాహిత్య
పరిషత్సభ క్రాసనాధిపుఁడగు నియమించబడియుండె ఇట్లుండ నేత
త్కవితచంద్రుఁడు రాజ్యవణపీడితుడై యాంధ్రకులలయంబు పసివాడె
గు కవిత్రయంబు బుల్లసిల్ల 1919 సం॥ జూన్ 23 తేది యస్తమించె.

— పితరేకవికృతములగు నితర గ్రంథములు. (2) —

సునందనీ, శిలాదిత్య, ప్రతాపాశ్చర్యము, విజయనగరసామ్రాజ్య
నాశనము, మొదలగు చరిత్రనాటకములును, శిరోమణి, ప్రస్థావన, పాదు
కాపట్టాభిషేకము, సత్యహరిశ్చంద్రియము, మున్నగు పురాణ నాటక
ములును, గొన్ని సహసనగ్రంథములును, శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య జీవిత

చరితము మొదలుగాఁగల చరిత్రగ్రంథములును నున్నవి. వీనిలో ముద్రితగ్రంథ గాజములు గొన్నిపండితమహా పుండరీకముల రంజింపజేయుచునే నున్నవి. ఆముద్రిత గ్రంథాశులింతలో వెలువడి, కోవిదజనకరకములముల నలంకరింపఁగలవు. ఇట్టివఱకు నేకవియ్యం జరిత్ర గాథలను నాటకముగాఁ జేసియుండలేదు గాన నితఁడా ప్రచరిత్రనాటక పితామహుడనియు, వాంఛకవి రాజనియు, బిరుదమును బొందియున్నాఁడు.

—(*) ఇతి వృత్త విమర్శనము. (*)—

ఇందలి కథాశరీరము జగత్ప్రసిద్ధమైన యేకాదశీవ్రత మహిమాంతర్గత మగుటంజేసి ప్రఖ్యాతమనియే చెప్పవచ్చునుగాని, సారోద్ధార, బ్రహ్మాండ, పాద్మాది పురాణములయందుండు రుక్మాంగద చరిత్రము నవలోకింప

విశ్వావసుడను గంధర్వుడేతెంచి రుక్మాంగదుని యుగ్మవచనకాసార సరసీమహముల నవహరించుటయు, నద్దాని నెఱింగి సరసాలకులేతెంచి, యంతనివివాహముచుగాల్చి, బాధితునిగాఁజేసి కాదధానమునకుఁ గొంపోవుటయు, బరప్రసంభాషణానింతయు రుక్మాంగదుడు తన్తహిమనెఱింగి వినయపనమితిశిస్తుండై తక్షునిపవేఁపటయు, చివర గంధర్వుడే కాదనెడివనమున నెఱింగి వారిపుణ్యమును దారవోసినవోఁ దాదివికేతనని చెప్పుటయు, పునఁయందు తనభార్యకాజ్ఞాపించి ఎగనితోజగడమాడి యేకాదశీవ్రతమునకుఁ బుష్కరపడియు డిన చాఁకితి నొకదానిని భర్తృపమేతముగాఁ బట్టి నెప్పుటితెఱవవా నపుణ్యమును గంధర్వునికేప్పింపఁ దన్తహిమచే నెఱింగి దూష్కోపయుండుంబోలఁ బై కనిసోపుంయు ననునీ మననాటకము కథాంశ మచటఁగాన్పించుటలేదు. అట్లయిన నీయితివృత్తము పునఁగాని చెప్పకతిప్పదు. మఱయు సకల కవికులతలకుండఁ గావ్యమహాకవి శౌకుంతలనాటకమున దుష్యంతుడను నాయకునికీర్తిప్రస్తు

మైన శతత్వదోషనివారణార్థమై యంగుళీయక దర్శనాదివస్తువును
 గల్పించి, శృంగార రసపరిపాకణమొనర్చిన వశవున మనకవియు,
నేకాదశీవ్రత మహిమాతిశయమును స్థాపించుటకును, దోష్వతాచరణ
మునందు రుక్మాంగదునికిఁ గలిగిన దృఢతరాభినివేశమునకును, గార
ణముగఁ బ్రాజెప్పిన కథాంశమును గల్పించి, స్వోద్దిష్టశాంతిసపరిపాక
ణమును నిర్వహించెనని యూహింపవలయు. అదియెట్లుంటేని, ప్రతాది
 సద్ధర్మానుష్ఠానములన నేమో ! కనివినియైన నెఱుంగని దుర్జాతినంజాత
 యగు నాతి, మగనితో జగడమాడి యేకాదశీదివసమున నుపవసించిన
 ఫలమే, గంధర్వునికి రెక్కలఁగలిగించునంతటి మహిమగలదన్నచో !
 నికనిరంతర ధర్మాచరణసరాయణుడును, సత్కులసంభూతుడును,
 యుక్తాయుక్త వివేకవిచక్షుణుడును, నగుమనుజుఁడు శ్రీహరిపాదపంక
 జములందుఁ జిత్తమునిడి, హరివాసర వ్రతమాచరించిన నతనిసుకృత
 మహిమమునకు మేరకలదా ? యనువిషయము కైయితకన్యాయసిద్ధమై
 కేశవవాసరవ్రత మహిమాతిశయమును స్థిరపఱచుచున్నది. రెండవది,
 మనుజునిఁ గార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుటకుఁ గారణభూతము
 లగు ఫలములు దృష్టము, అదృష్టము అని రెండుగలవు, వానిలోనవృష్ట
 ఫలము కేవలమాప్తవాక్యముచే పితృసింపఁదగినదియై పరోక్షానుభావ్య
 మైనందునఁ బురుషునికి ధృఢాభినివేశమును గలిగింపనేరదు. దృష్టఫల
 మన్నచో ! యటుగాక వ్రత్యక్షప్రమాణ సిద్ధమైనచున స్వసంపేద్య
 మై యిహానుభావ్యమగుటచే దృఢతరాభి నివేశమును గలిగించును.
 అనునీవిషయమును మనకవిమత్తల్లజుఁడు చక్కఁగాఁ బరమృశించి,
 రుక్మాంగదుఁడు గురుదైవతములయందెఱత భక్తిఁగలవాడయ్యు, వార
 దుఁడుచెప్పిన యేకాదశీవ్రతమహిమను విన్నంతమాత్రముననే యతని
 శావ్రతమునందంతటి యభినివేశముపొందిల్లుట, స్వభావవిరుద్ధమనియెంచి,
 తద్వ్రతమహిమచే విశ్వావసుఁడను గంధర్వుఁడు దివికేసుటయను దృ
 ష్టఫలసంగతమగు ప్రాగ్భాంశమునుగల్పించి, యద్దానిచే రుక్మాంగదుని

మానసమునందుద్భవించిన భగవద్భక్తి భావనాస్వరూపంబైన శమా
ఖ్య శాంతరసస్థాయిభావంబును నుద్దీపితముగాఁజేసి, స్వస్థానాన్ని
శాంతరసపరీక్షణమును గడునిపుణముగా నిర్వహించెను. పాతక
మహాశయులారా! నేనుగవికల్పితమని నుడివిన కథాభాగసంగ్రహమును
రుక్మాంగదచరిత్రము మఱియేపు గాణమునందైన నుండినచో నిచ్చుటనే
జేసిన యధికప్రసంగిత్వమును మన్నించెదరు గాక.

—(*) పాత్రాచిత్రము. (*)—

రుక్మాంగదుడు వింధ్యాటవికీర్ణోవం బ్రయాణమైయుండ నతని
పట్టపురాణియగు సంధ్యావళి యతనికిడకేతెంచి ప్రయాణ
కారణమును నొక్కియడుగు సందర్భమున
“రుక్మాంగదుడు—నాళికాననా? నాప్రయాణమునకు నిజముగా
కారణంబుఁ దెలిపెద.

చ॥ అతివరొ! పింధ్యవాటిఁడనరారు గీరితునిదేవళమ్మనన్ ।

రతినతియో, భుజంగకులరామయో, నాజెలువొందునారి సం ।

తతము సతీపతిస్త్రరణతత్పరయై, యతిచిత్రగాన సం ।

గతి భువనైకమోహినిగఁ గ్రాలుచునున్నది మాడఁబోయెదన్ ॥

ప్రాణసతీ—ఆశానయనూన గాననైపుణ్యం బిజ్జగాననెఱుగును
గాననని, మనయాస్థాన గాయకశిఖామణి రాగేశ్వరుడు నైతము
పలికెను,” అనియున్నది.

దీనింబట్టిమాడ, “శ్లో॥ నిశ్చింతోఽర్థరలితఃకలా సక్తస్సమైక
భూః” అనులక్షణానుసారముగ మనకథానాయకుడుగు రుక్మాంగ
దుడు వికారదాది సచివవర్గమునందు రాజ్యభారమునిడి, నిశ్చింతుడై
యుండుటచే సంగీతాదికళలయందాసక్తియు, నిరుపనూనభోగానుభవా
పేక్షయు, మొదలగు ధీరలలితనాయక లక్షణములగలిగియున్నట్లు

తెలియవచ్చుచున్నది. కాబట్టి మనకవిమగ్నజుడు పాత్రాచిత్యమును గూడఁ జక్కఁగవహించినాడనుట కేసందియమును లేదు.

—(*) ర స వి వే క ము (*)—

ఈనాటకమునందు శాంతరసమే ప్రధానముగా నుండినను, రుక్మాంగదాశ్రితముగు రత్యఖ్యస్థాయిభావము, మోహినియనునాయిక యొక్క రూపయావనలావణ్యది దర్శనముచేతను, మందమారుతస్పందిన, కోకిలాలాప, శ్రవణాదులచేతను, నుద్దీపితమై, పూర్వోక్త కామినీ కటాక్ష భూవిక్షేపాదులచే ననుభావితమై, స్తంభ, ప్రళయ, రోమాంచాది సాంస్కృతికభావభాసురంబై, తత్కామినీవిషయక సంభోగోత్సక్త్యా వేగాదులచే వ్యభిచరితమై, రసరూపముగాఁ బరిణమించిన శృంగార మనునదియు, మోహిని ధర్మాంగదుని శిరమును ద్రుంచుమని చెప్పిన సమయమున రుక్మాంగదుని మానసమునందుద్భవించిన శోకాభిదమగు స్థాయిభావము, (“రుక్మాంగదా? ఆలస్యమేల! వైశమ్యైవాలిన్యన నీబాలునిశిరము తఱుగుము”) అనినిర్బంధించు మోహినియొక్క క్రూరవాక్య శ్రవణముచేతను, సుకుమారకుమారా శారవీక్షణముచేతను, నుద్దీపితమై, పుత్రుని మొక్కు దీపదృష్టి ప్రసరణాదులచే ననుభావితమై, శోకాతరేకమునఁ గలిగినయశ్య, వైవర్ణ్య, వైస్వర్యాది పాత్వికభావ సంగతమై, దైవ్య, చింతా, వ్యామోహాదులచే వ్యభిచరితమై, రసరూపముగాఁ బరిణమించిన కరుణమనునదియు, సంగతయను ప్రవిప్లములై మిక్కిలి చక్కఁగాఁ బరివిక్షింపఁబడినవి.

సహృదయురారా! పెక్కుమాటలేటికి? అస్పృశ్యతయు లగు నాటకములలోని యాయాభాగములఁ దిలకించినట్లయిన సీతై నదుల మిన్న, శృంగారసాభివృద్ధియై విషయమునఁడు శ్రీకాళిదాసమహాకవికి, గరుడరసాభివర్ధన విషయమున శ్రీభవభూతిమహాకవికి, వెలుదీయువాడు కాఁడను తలంపు మీఁదెందమునఁ బొడవఁగలదని నాప్రప్సరాని నమ్మకము.

—(*) పా క ము (*)—

ఇతనికవిస్వమందయు వ్రాతొపాకముగనుండియు, గొడఁగు
మాత్రము నారికేళపాక ని వచించుచున్నాడు రసజ్ఞులవే లేనివారలు
పాక భేదము నెట్లెఱుంగఁగలరు? కాఁబట్టి కలమునకీవిషయము నెఱచించు
కవిశ్రాంతి నొసంగెద.

—(*) గుణము — శ య్యో (*) —

సీ॥ భేచుత్వముమాని, భూవరత్వముఁబూని,

నీచవృత్తినిఁజిక్కి నేరమనఁగ ।

దానవారులఁగేరి, మానవాఁడఁడేరి

మానసియంబని మమకు నెఱుల ।

నవసుధారుచివీడి, చవిలేకడివేడి,

భువి నెఱజీవింతుఁ బోలుననుచు ॥

అనునీపధ్యమునందలి వాక్యములు వేరేవైననుర్వఁ బడియుండు
టచే మాధుర్యాఖ్యగుణమును బదములాంఛొంటితో మిక్కిలి మైత్రి
గలిగి వర్తించుచున్నందున శయ్యయు, నలరారుచున్నవి.

—(*) వృత్తి. (*) —

సీ॥ నిరుపమానవిలాస, సీహారకరహాస,

యనదృశచాంపేయ కుసుమానాన ।

చింబఫలాధర, పీనపయోధర,

కంబుకంధర, కాలకంధచికుర ।

రాజితరాజ మరాళయాచితయాన,

రాజీవలోచన, రాజవదన, ।

అంచిత కాంచన చందలామదేహ,

నవకోమల మృణాళనాళబాహ ॥

స్వర్ణశుభవర్ణరుచిర, శ్రీవర్ణకర్ణ ।

పుల్లకమలారుణోరు విస్ఫురణచరణ ।

విపులసికతాతల నితంబబింబవిభవ ।

అఖలలోకైక మోహిని, యావనాంగి ॥

ఈపద్యము కోమలార్థసందర్భ గర్భితమగుటంజేసి, కైశికీవృత్తికి నుదాహృతంబయ్యె.

—(*) రీతి (*)—

ఉ॥ సోగమెలుంగు తేజమున సోయగమందిన పూవుదీగయో ।
నాగ వెలుంగుచుక బురుష నాగకులాంకుశమై చెలంగుచుక ।
వాగమృతంబుఁజిలుగుచును, వారిజవత్రవిశాలలోచనా ।
వేగమెరావెమోహిని, నవీనవిలాసవయోవినోదినీ ॥

ఇయ్యది నాటిదీర్ఘసమాసోపేతమై, మృదుపద బంధబంధురమై యున్నందున వైద్యీరీతికి నుదాహరింపఁబడియె.

—(*) ధ్వన్యలంకారములు (*)—

ఉ॥ తమ్ములుపుండరీకములు, దండలుమాలలు, శీతవాతపో ।
తమ్ములురూప్రభంజన విధమ్ములు, శాతశీలీముఖమ్మలా ।
ఋమైదచాలు, చదురుఁడు దోసపుగామయె, తాళనకగటా ।
నమ్ములుసోశిఖుల్, భువినినేతలసంగతి లేనినాతికిన్ ॥

ఇవట కిరహిత వనితావస్థను శ్లేషానుప్రాణిత విరోధాభాసాలంకారముచే సర్వభయ హృదయంగమమగునట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. మిటియు సంచలంకారముచేత కిరమాలగువారికి సంఘ సందర్శన, పందమారుత న్నంపన, పయంర నివాదాకర్షణాదులు కామోద్దీపకములగుట జేసి, పుష్పమలను వస్త్రపు ధ్వనితమగుచున్నది.

—(*) కల్పనాచాతుర్యము (*)—

మ॥ అలశక్తిత్రయమర్హమౌవ గరిమందాశించి, ప్రాగ్జన్మపూ ।
జలపాబల్యముచే సఖిమణిరోజాతంబు నీలంబయెన్ ।
ఫలియిచ్చెఁమృదులాధరంబరుజమై బాగొప్పలోలేక్షణం ।
బులుధావశ్య భంధశౌరుచులసాంపుక బెంపుజావట్టుచున్ ॥
ఇయ్యది హేతుత్పేక్షా కల్పనాచాతుర్య వనల్పముగఁజూపఁబడి.

—(*) ఆరోపప్రావీణ్యము (*)—

సీ॥ పున్నాగచిత్రాగములను భేదింపఁగ,
గండ్రగొడ్డలిగాఁజె, కలికిపలుకు ।

ఆగమతత్వ విద్యాచంద్రికనుగప్పు,
కాలమేఘముకాదె, కాంతకొప్పు ।

ప్రాజ్ఞన్తకృతపుణ్య పశ్యతోహరములై,
పరిణమించునుగాదె తరుణికనులు ।

నిశ్చలహృదయాంబు నిధిఁగదల్చెడు,
మారుతాకృతికాదె, మగువలెగువ ।

భవ్యశాపనపన ధైర్యపర్వతముల ।

పాలిపిఠధారల తివలభావహావ ।

విభనువిలాస వీక్షణవిభవగతులు ।

కానఁబయనమ్మువదలు మాకాంతయివుడు ॥

ఈ ద్యుపిష్టి కామకలాశశల్యము గలవానిమనస్సనైనను మర
ల్పఁజాలినదనుట, యతీతయోక్తికాదు. మఱియు, నిచటనమస్తవస్తు
వగ్రిసావయవ హాసకాలంకార స్వరూపమగు నారోపణము, కడుంగడుఁ
బ్రశంసనీయము.

—(*) సంగ్రహనైపుణి (*)—

సీ॥ జలజాతగర్భుని చదువులకునుఁదోడు,
నిర్జరాదుకుఁ బెన్నిధులవీడు ।

సీరథిమునిఁగెడు ధారణికినినావ,
త్రిదశారిహృదయ నిస్త్రీంశనఖుడు ।

ధూనభంబులదవ్వు మేనఁగొల్పినవాఁడు,
రాజలరక్త తర్పణపరుండు ।

దశశిరోధికి విపద్దశఁగూర్చుచైవంబు,
రేవతీదేవికి భావజుండు ॥

అసురకాంతలశీలాగ్ని నార్భుషునుడు ।

తురగఖురఘట్టి తానేకదునితచయుడు ।

వంచతత్వాపిశిష్ట కప్రణవవాసి ।

నాసునిగ్రహోచుఁ దానదాధరణినన్ను ॥

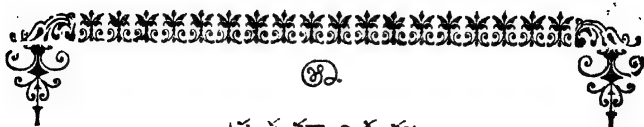
కట్టకడకుఁ బదిపద్యములచేనైన, వర్ణింపకతీరని భగవద్దశావ
తారముల నొక్కపద్యముచే నిచట మిక్కిలిచక్కగా వర్ణించి, కవి
తనఁ సాటిలేని సంగ్రహనైపుణ్యమును గనఁబఱచియున్నాఁడు.

ఇతియకాదీగ్రంథమునం దచ్చటచ్చట, సందర్భోచితములై,
ముద్దులమూలఁగట్టు లోకోక్తులును, శబ్దాలంకారాదులచే నొప్పారురన
వలయులగు పద్యములును, పిరివిగాఁగిన్నట్టుచున్నవి. కాని వానినన్ని
టిని నిచ్చటఁ బొందుపఱుపవలెనన్న, నేను గార్యాంతరాయత మౌన
సుఁడనగుటచేతను, వ్యాఘ్రమువిస్తారమగునను భీతివల్లను, సాకల్యముగ
నిరూపింపక దిక్షాత్రప్రదర్శనమొనర్చితిని. వెండియు, బ్రాచీనవాటక
లక్షణములననుసరించి, వ్రాసినచో నీవాటి సమ్యక్ కవిరుచింపకుండు
టచేఁ బ్రదర్శనయోగ్యములు కానేరవలయుంచి, కవియిచట వానినంత
గాఁ బాటించఁజాలదు. సర్వజ్ఞత్వ ముకరిసొమ్ముగాదు. గనుక నచట
నచటఁ గొన్ని నెఱుఁపులు గన్పెట్టుచుండినను, “ గచ్చతస్థులనంశ్వాపి ”
యను వాక్యోక్తి ననుసరించి, గుణగ్రహణపారీణులగు పండితులు పురో
భాగిత్యము నవలంబింపకుండురుగాత. ఇట్లు భాషాయోషాషణిననూ
నాలంకారఘాతముగాఁ జేసి, జగద్విఖ్యాతనిగాంచి, యశశ్శరీరముచే
మనియును మనకవిముక్తామణి యుత్పత్తికిఁ గారిణభూతమగు కోల
చలవంశము పుడమి నాదండతారారాముగ వర్ధిల్లుగాతమని స్తోత్రస్వ
రునిఁ బొరింబారిఁబ్రార్థించుచు నీవ్యాసమునితటతో విరమించెద.

ఇట్లుః పుష్పించు సుధీజనవిధేయుడు,

రావాడి వెంటరామశాస్త్రి,

తెలుఁగు పండితుఁడు.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము.

రుక్మాంగదుడు - సగోష్ఠమాచార్లు - నారాయణభట్టాచార్లు.
వనపాలకులు (పిడిశాపురోపవనము - దేవాలయముసరస్సు)

రుక్మాంగదుడు దేవప్రాజనలుపుచుండును.

రుక్మా॥ కం॥ నారాయణ భువనావన!
పారాయణ పరమపురుష పరపారగతా!
వారణరక్షణ దురితేని!
వారణచిరచరణ నీకు వందనమిడదక॥

(అనుచు వందనం విడిచి.)

దండకము. — ఓమద్రమామానిని మానసాంభోజమిత్రా, మహోన్నత
దైతేయవంశాబవీరపితృహిత్రా । నిరాఘాటసీరంధ్రజీమాత సం
ఘాతనీకాశతేజోరుగత్రా । ధరిత్రీకళత్రా, దయాస్నిగ్ధశోభా
యమానోరునేత్రా । గిరిశాజశక్రామరస్తుత్యచారిత్ర । సర్వా
ఘవనీలవిత్రా । పవిత్రా, పునర్జన్మపాఠోధినిర్మగ్న దీనావనాయా
నశత్రా । సువిజ్ఞానపాత్రా, విహంగేశపత్రా । విమత్తారిజైత్రా ।
లసద్వల్లవీయావనోద్యానచైత్రా । సుపద్వేశదుర్వార గర్వో
గ్రసంఘాతజీమాతసంఘాత సంజనగోవ్రాతకత్రాతరూపాంబి

తాంగుష్ఠ దేశస్థగాత్రా యశోదాదయాపుత్ర, నీచిత్రచారిత్రముఁ
 స్త్రీత్రముజేయ బ్రహ్మేశ్వరాహీశ దేవాదులుఁ జాలరిన్పఁ
 ననుకంబులు దీనుండెయిల్పెన్బునో తండ్రి, నీదివ్యదేహంబునఁ
 బుష్టముండు సరేఁబలుకంబులుఁగాదె, గాయత్రి నీపాదరూపం
 బుగాదే, ఓహాదేవ । వారాన్నిధియోగనిద్రాసుసంధానమో
 దంబునన్నీవు నారాయణాకారతఱదాల్చి రాజింపవేదేవ, ముస్తి
 నవై వేదముల్ నాల్గు రక్షంపవే, కూర్మమై కుంభిసీధంబు మున్నీటి
 లోఁదేల్చవే, కొలమైకుంభినిఁగాచి హేమాక్షునిఁగూల్చవే, నార
 సింహకృతిఁ బూని దైతేయునిఁగూల్చి ప్రహ్లాదునిఁ నిర్భరాష్ట్ర
 దునిఁజేయవే, పొట్టివై యాబలిఁమెట్లవే, జామదగ్ను యండవై భూమి
 పాలాభినిఁజంపవే, రాముండైభీమసంగ్రామమం దామహారావణుఁ
 లోకవిద్రావణుఁ ముంపవే, రేవతీ కాముండై బ్రోవవే యాదవాభిఁ,
 భువిఁబుద్ధుండై దేవసంరక్షణాబద్ధుండై లోకసంబంధసంబుధిమై
 యాసురస్త్రీలకుఁ శీలభంగంబుఁగావింపవే, కిల్కి వైమఘ్నలఁజులగ
 నఁ జంపవే, దేవదేవాః ననుకగావవే, శిష్టరక్షావనా, చుష్టశిక్షా
 చణా, ఘోరసంసార నీరాకరోత్తారకా, క్రూరనక్తంచరవ్రాతపర్గ
 ర్వి నిర్వాపకా, ధర్మవిస్తారికా, సౌఖ్యసంధాయకా, మోక్షలక్ష్మీ
 మనోనాయకా, గానమోదాత్మకా, దీనసంరక్షకా, కుండలీతల్పకా,
 భక్తసంకల్పకా, బ్రహ్మరుద్రానిలాదిత్యసంస్తుత్యపాదా, సురేశ్వారీత
 శ్రీద, మాసేంద్రహృన్ద, నీపాదముల్ నమిత్తిఁ బోవుమా మాధ
 వా మౌక్తికదఁ, మ్రొక్కెదఁ, మ్రొక్కెదఁ.

దేవా- చరాచర ప్రపంచంబున భవద్వ్యతిరిక్తంబగు వస్తువు
 వమాత్రమైనఁ గాశరాదుగదా. వేదాంతవేద్యాః తావకపాదారవింద
 నింజ్జరణంబుగదా దురితనివారణంబై తత్త్వవిజ్ఞాన ఘంటాపథంబున
 మునిశ్శిష్యాకాయంబును కైవల్యోద్యానంబుజేర్చును. యోగిజనవాగ్దే
 యాః ఆమయంబగు భవిష్యమధేయ స్మరణానందరోమాంచితకాయ

విభాసితమునినికాయమును ముక్తిరమాధారేయులకా జేయఁబూను
నీ యప్రకేయ మహిమూతిశయంబు వర్ణించనలవియో? గదాధానః
నీకథాసుభారసభారాధురీణాయమాన మానసులకు సత్యవిశుద్ధప్ర
భావ మహిమంబు మహనీయంబుగ సిద్ధించునుగదా. కంసారీ: మాతృ
గర్భాంధకూపతతులమునిగి సంసారావర్తగర్తంబునకా బరిభ్రమించి
రుగ్జరామరణాది దుర్దశలపాలై దరిదాపుఁగానక తిరుగునరులు తావకీన
నామధ్యానసలిలధౌత మహాకలుషజాలురై ముక్తికామిసీ పరిణయానం
దము నందుదురుగాదే?

॥పీ॥ సంసారచక్రచంక్రమణార్హినరులకే దేవునిపదసేవ దిటఁపునావ ।
భవజరామరణాది బంధ బాధితులకే దేవునామము ముక్తిదేవతమ్ము ।
దైత్యదుగుల పర్యతంబులకేదేవు దర్శనంబగు వజ్రభారసము
విపులాసుసంహోహ విహినదావంబార్పఁ జాలునెవ్వనికీర్తిజాలమహిమ॥

॥గీ॥ వేదవేదాంగవేదాంతవేద్యుడెవఁడు !
వహితయానాసమాన్యతమహిముడెవఁడు ।
ఆదిమధ్యాంతరహితుడై యన్నియగుచు
నెవఁడువిలసిల్లు కానినే నెఱుఁగుదిని॥

(అనుచు జాంగిలిమొక్కికూర్చుని).

ఆచార్యులవారు ఇశఁకబుష్పార్చనకుఁ బ్రారంభింతము,
సర్వో॥—మహారాజా- కానిమ్మ- (భట్టాచార్యులనుజూచి) భట్టాచార్యు
లవారూ; విష్ణుసాహస్రనామావళి పుస్తకముఁదెచ్చినారా?
భట్టాచార్యు.—అయ్యో, మీరు తెచ్చియుంచురని నేనుపేక్షించితి.
సర్వోత్తమా.—మీరు తెత్తురని నేడే వదలితి.
భట్టా.—అయ్యో, పుస్తకముఁదెచ్చుచున్న మీరెయ్యది నేనెఱుఁగి
నని తలంచితిరి? ఇవిజ్ఞానశూన్యతకాదా.

రుక్మాంగద.—ఆచార్యులవారూ! మీరేల కలహించెదరు? ఇదిగో నా పుస్తకమిచ్చెద- పుచ్చుకొనుడు.

భట్టాచార్యు.—(అందికొని)- (సహస్రనామావళిఁ బ్రా)రంభించును)
(రుక్మాంగదుడు కమలార్చనచేయుచుండును అపుడు రెండు కమలములు తక్కువపడును)

రుక్మాంగదుడు.—ఏమియచ్చుతంబు? పూజపనిన్నయొకటి, నేడు రెండు పూలు తక్కువపడుటకుఁ గారణంబేమియుండును? సాహస్రకమల సారసంబని యెన్నికఁగన్న సరోవరలక్ష్మికి నిటు కుందురా నేల? ఇది చోరకృత్యంబని నేనమైద.

భట్టాచార్యులు.—భూపాలాగ్రణీ, “వ్రతం- పుష్పం- ఫలం- తోయం” అనియున్నది- పుష్పములులేనిచో జలముతోనర్ఘ్యమిడఁదగును.

సరోవ్రతమా—ఆచార్యులవారు- ఏమిమాటలాడెదరు? నీచోన్నతపదపు లనాలోచించిక దా మాటలాడవలెను. ఏమియులేని దర్శిద్రులకాశ్లోకార్థమన్వయించునుగాని యిట్టి సుపత్యార్థభౌములకు నదియన్వయించునా! సహజకమలములు లేనియెడల సువర్ణకమలములచే శ్రుమన్నారాయణ పాదపూజసంపన్నగును.

రుక్మాంగదుడు.—ఆచార్యులవారూ- అటులనే సువర్ణకమలములచే సుపగ్గవాహనునిఁబూజించెద.

భట్టాచార్యు.—అటులనేకానిండు, (అనుచు మిగలినరెండు నామములుచ్చరించును).

రుక్మాంగదుడు.—(పూజించి మంగళహారతిచేసి)

పృథ్విపూత్రము. నమామిదునాయకం । నవభూనాథనీలాంగకం
నమామిగుడధ్వజం । నరవృగేంద్రరూపాత్మకం
నమామిపురుషోత్తమం । నగవిపక్షసంరక్షకం
నమామినరకాంతకం । నరజనాశునిర్మూలకం॥

(అనుచుఁబునర్వందనంబులూచిరించి విప్రవగులకుఁదాంబూలదక్షిణలిచ్చి)

విప్రవరులారా. తాముగృహంబులకు వెళ్ళుడు.

విప్రులు—చిత్తము. (విప్రులు నిష్క్రమింతురు).

రుక్మాంగదుడు.—పవరురా యిచటనుండువనపాలకులు?

వనపాలకులు —మహాప్రభూ వచ్చితిమి.

రుక్మాంగదుడు.—ఓరీ నిన్నటిదినంబున నారాయణారాధనకు నొక పుష్పంబు తక్కువవడెను నేడు రెండుతక్కువాయెను. కారణం బేమి? ఈవనంబెవరో చోరులుప్రవేశించి కమలములు కొంగ లించుచున్న వారనితోచెను.

వనపాలకుడు.— మహాప్రభూ: రేలుంబవలు కంటికివత్తినిడుకొని కట్టుకావలిగఁ గాసారంబు గాచుచున్నాము. ఇందెవడు నడుగిడిన జాడకానరాదు.

రుక్మాంగదుడు.—ఓరీ బుద్ధిహీనులారా? చోరులెవరో ప్రవేశింతుర నుటకు సందియంబులేదు ఈరాత్రి వారిజాడ నెఱింగిపట్టి తేకున్న మిము వధింపనాజ్ఞ యొసంగెద వెళ్లుడు.

(కావలివారు చిత్తమనుచు వెళ్లుదురు.)

నిష్క్రమము.

ద్వితీయరంగము.

—(0)—

కావలివారు, విశ్వావసుడను గంధర్వుడు,

—* పీఠి. *

కామపాలుడు —ఓరీ పంచవదనా? జనులు సంచరించుతలమిది గుంపు నంబడి వీడుతప్పించుకొనిపోవును సుమా హెచ్చరిక.

వంశవంశ. — నిజము వీనిరెట్టలువెటిది వీవునగట్టి తీసుకొనిపోవుదము.

విశ్వావసూడు — అధి కారులారా! నన్నే బాధనివ్వకుడి. నేడప్పించుకొని
వలుగిడునట్టి దోహినికాను. మీరాబుగరసకువచ్చెదను. ఇది నా
గ్రహచారబలము.

చ॥ ముదముని యీరసాతలయముగ గనవచ్చితేలే? వచ్చి స
మృదమున నీవనంబుగన మానసమందున నెన్నలే? కా
రదనవసారభమిచట రాజలజేసెనదే? యేల నే
హృదయమునకదలంచితిని యింపనిదానిగ్రహింప నక్కటా!

భటవరులారా నేనన్నిటజేడితిని-వియత్పదవిగోల్పోయి విపదభిని
మునింగితి.

||సీ|| భేదరత్నముమాని భూచరత్నముఁబూని నీచవృత్తినిఁజిక్కినేమఁగ
బాసవాగులఁగేరి మాసవానిఁజేరి మానసియంబని మనుడునెట్లు?
నవసుధారుచివీడి చవిలేనికడివేడి భువికొలుచీవింతు బోలుననుచు?
కులవిద్యమానుచు ఖలవిద్యనేర్చుచు నిలనుండ మనమెటుగలుగునకట?

||గీ|| పాకశాసన, పాపక, పాశి, పవన,
మాఖ్య దిక్పాలనరులకు మ్రొక్కుకరము
లేటల భూభారముగ నేలు కోటిలృపల
గాంచిమోద్యును? కష్టసంకలము గాదె||

హా! నేనెంతచింతించిన నేమిప్రయోజనము, రానున్నది రాక
మానునా!

కావలివారు. — పమయా? పెండ్లిసడకలునడచెదవు. త్వరగనడవుము.

అనుచుఁబిలిచికొనిపోవుచురు.

సమగ్రము.

తృ తీ య ర ం గ ము.

రాజాస్థానము.

రుక్మాంగదుడు. విశౌరదుడు (మంత్రి). విశ్వావసుడు. వనపాలకులు-

రుక్మాంగదుడు—విశౌరదా! ఇప్పుడు రెండుదినంబులనుండి నామనంబు
సకించుకైనను హర్షంబులేదయ్యె.

విశౌరద—మహాశ్రభా! కారణంబేమి?

రుక్మాంగ—ఏమని తెలుపుమను?

చ॥ కమలసహస్రమొక్కటిగాను దటాకమునందుదగ్గఁగా
నమరదుసంతసంబు హృదయంబునకు, మురవైరిసేవ లో
పముగలుగంగ నెవ్వఁడొకొరాయక యొక్కొకసారసంబుని
త్యముగానిపోవుకొర్యమున నదృశ్యమిది యమాత్యపుంగవా॥

విశౌరద—సారసంబులిటు తగ్గుకారణంబున నా- సరసీరుహాక్షుని
వివక్షుడుపాచరక్షమాభృత్యహస్తాక్షుని అఘమదగజహర్యక్షుని
త్రిభువనరత్నుని పాదసేవకున్యూనత కలిగినది ఏమిసేయుదు.

(కావలివారు- విశ్వావసునింబట్టికొనివచ్చి యాస్థానముననిలిపి
రాజునకుఁమొక్కి-)

కావలివారు—మహాశ్రభా! తమదేవపూజకులోపము మాయుసర
సేవకునపాయము గలుగ నెంచిన కలుషాత్మకుడు వీఁడేను. పిండైం
ద్రజాల విద్యానైపుణినిమించి గగనమార్గమున వనమునిదిగి వనజం
బుల నపహరించుచున్నవాడు- వీసికిఁదగిన శిక్ష యొనర్పకున్న
మముఁబోలు సేవకుల ప్రాణములకు నిత్యగండమైయుండును-

రుక్మాంగదుడు—(విశ్వావసునెఁగిగఁజూచి) ఓరీ నీవెవఁడవు? ఏకా
రణంబున నాయుపవనంబుఁజొచ్చి వారిజంబులనపహరించితివి? నిజ
ముఫలికి పొగింబుఁగాపాడికొనుము.

విశ్వావసుఁడు—సార్వభౌమా?

ఉ॥ సర్వజనానురంజనము, సామనిమాపితత్వసార, మా
భర్తృసుపర్వమానససుఖంబగుపర్వము, వాగ్వధూమణీ॥
పూర్వప్రయోధరామృతము, పూర్వభవార్జితపుణ్యపాకమై
పద్మఫలమ్మ, గానము, శుభిమ్మగుమాదిజన్మమాలమై॥

భూమిపాలా- నేనుగంధర్వుఁడను భూలోకావలోకనోత్సకుఁడనై
దివ్యవిమాన సాహాయ్యమునభువికిఁదిగిరిని- ఇచటమలయమరు
దుచ్చలిత పద్మినీతటంబుగాంచితి- తత్సరిసీసరోజాతసారసారభాతి
శయమునకు ముదితహృదయుండనై- తత్సరిగ్రహణంబుఁగోరి
యొకపుష్పంబు చౌర్యంబునఁగొని పోవయత్నించుచుండ నీభటులు
ననుఁబట్టి దివ్యవిమానంబు గాల్చి ననునీసరసకునీడ్చికొనివచ్చిరి. ఇది
యనావృత్తాంతంబు-

రుక్మాంగదుఁడు—(దిగ్గునసింహాసనంబుదిగి వ్యసనమభినయించి) హా
నేనెంతపాతకిని

మ॥ క్రతుకర్తృంబులు, కానసాంతరతపోకార్యంబులు, నిష్ఠురా
తతఃప్రవ్రతజేతార్చనలు, భూదైవోత్తమాధనర,
సరతంబేరికీదృప్తి గాను సలుపకలక్ష్యంబుగానెరురా
క్రతుభుగ్వంశజుడైన యీశునునమకగప్తంబులఁబెట్టిరి॥

(నిట్టూర్పులువిడుచుచు) అకటా! అవిద్యాజనితములగు సరిషడ్వర్గ
మునకుఁలోఁబడి భవజరామరణములకుఁజిక్కిరి తమ్ముతామెఱుం
గని శరీరధారు లే మహాపురుషచరణారాధనచే దురితార్ణవతార
ఁబని సృష్టికారణుని త్రిమన్నారాయణుని శ్రేయఃపదప్రాప్తిఁ
గోరుదురో యట్టిచుహానుభావులే కట్టెదుటసాక్షాత్కరింపనట్టి
వారిని శరసావహించిపూజించి వారియాశీర్వాదసంబులందకవారిక
గట్టికొట్టి కష్టములఁబెట్టిన ననుబోలు మూఁఁనిజన్మంబు వ్యర్థంబు.

అయ్యో? ఏమహామహుల, యేదివ్యపురుషుల, కరుణాకటాక్షవీక్షణం
బులందాగోరి వారితృప్తికై నిత్యకర్మానుష్ఠానపరులై పంచమహా
యజ్ఞంబులుగావించి, యజ్ఞ, వాజపేయ పౌండరీకాది సవనంబులు
సేయుదుగో యట్టిదేవులు మహానుభావులు దుర్జనదుర్దశానీయులు
తామై దర్శనంబిచ్చియుండ నట్టివారినిఁ దిరస్కరించి పరిభవించి
బంధించియుంచిన నేనెంతటిఘోరకలుషాత్మకుఁడనో తెలియదు?
నేనేమిసేయుదు? ఈమరితంబునెటులీగుదు? (విశ్వావసునింజూచి)
మహానుభావా- నాతప్పుపైరింపుము- ననుదండింపుము- నాశరీరము
నీయధీనము.

విశ్వావసు-సార్వభౌమా, నీయందేమంతయులేదు, నీభటులారన్చినశష్ప
నీయదికాదు. ఇంతకు నీభటులుతామైయునరించినవారుకారు సేవ
కులైనవారు స్వామికార్యముల జాగరూకతఁగలిగియుంట సహజము
రుక్మాంగదుఁడు—గంధర్వోత్తమా? అటుతలఁచితీరేని నాప్రతాపం
బులుగొని నన్నాశీర్వదించి పోయెదరనివేఁడెద.

విశ్వా॥—నృపాలా- నేఁబోవుటెటుల? నాదివ్యవిమానంబులుఁగాల్చిరి.
రుక్మా॥—(హయన వెసననుభవించుచు) మహానుభావా; ఏమిసేయుదు
ఈవిషయంబున నాకేమియుఁదోఁపదు.

విశ్వావ॥—భూమిపాగా! ఇందులకు నాకొకసమపాయంబు దోచుచున్న
యది. ఈపురంబున నేమానవుఁడైనను మొన్నరాత్రిఫలాహారంబుఁగొని
నిన్నంతయు నుపవాసంబునఁడవించి నేడుప్రాతఃకాలంబున నా
హారంబుఁగొనియుండినచో నట్టివాఁడు తనచేనార్జింపఁబడిన యీత్రి
దినపుణ్యఫలంబు నాకు ధారవోసేనేనిఁ దత్పుణ్యఫలంబున నే
దివికేగ శక్తుఁడనగుదు.

రుక్మాంగ—(అచ్చెరువంది) (మంత్రనిజజూచి) విశారదా? అట్టివాఁడు
మనపురియందెన్నఁడైనదొరకునా?

విశారదఁడు—సార్వభౌమా! విచారించెద (భటులనుజూచి) భటులారా;
ఈదివ్యపురుషునిచే నుడువంబడినట్టి మానవుఁడెవఁడనుననుండినఁ
బిలిచికొనిరండు. చక్కఁగానరయుఁడు.

దుక్కం||—(విశ్వావసుఁజూచి) మహానుభావా? అట్టిమానవుఁడు దొర
కునంతవఱకు మీసేవకుఁడొనరించు సవర్యులనందుచు నాగృహంబున
సుఖంబుగనుండురని ప్రార్థించెద.

విశ్వాన||—నృపాలా? నీయిష్టానుసారంబుగానిమ్ము.

దుక్కం||—అట్లులైనరండు.

నిష్క్రమము.

తు రీ య ర ం గ ము.

—(0)—

చాకలదుర్గి, దుర్గఁడు, మారమ్మ, భటులు.

దుర్గఁడు—ఏమే ఈపాడుగుడిలో నేల కూడులేక పడితివే? నీకైవెదకి
వేసరితి. ఒక మాట యాడినందుకింతకోపమేలనే? నీవిటులైన
సంసారమెటులగును? రమ్మ బసకు వెళ్లుదము.

దుర్గి—పో-పో. ఇచ్చటకేలవచ్చితివి? సంసారముచేయను అముసలి
ముండ నీతల్లియున్నదియే.

దుర్గఁడు—అయ్యో: ఆమూడుకాళ్ళముదసలి యేమిచేయును? నిన్న
మనగాడిద రంగఁడు తప్పించుకొనిపోయియుండెను. దానిని వెదకు
టకోబోయి ముండ్లకంపలోబడి కష్టపడినది.

దుర్గి—ఆముండకటులనే కావలెను.

దుర్గడు—ఆ మెయేమిచేయును నీకుమంచిది చెప్పును,

దుర్గి—ఆ మెకుంచులు నేవనిన సంసారమిదివలకే పాడైపోవుచుండెను.

దుర్గడు—ఏమేయటమాటలాడెదవు? సంసారము పాడుచేయుటకేనా
చేతనున్న కాసంతయునిచ్చి మాకుఁబెండ్లి చేసినది?

దుర్గి—పెండ్లిచేసినదో-పిడుగు చేసినదో నాకుఁదెలియదు. ఎటులయిన
బిల్లలనుగనుమని నన్ను బాధించుచున్నది. కాలాచేతా మెత్తుచున్నది

దుర్గడు—చూడవే మాయమృకు సంసారముపై నెంతయాశ- పిల్లల
నుగని యిల్లుపెంపమని పలికినది. అందులోఁదప్పేమి?

దుర్గి—ఆమెదేమితప్పులేదు- నిన్నుకట్టుకొన్నది నాదితప్పు.

దుర్గడు—ఎవరిదయినను దప్పుగాని రమ్మ- ఇంటికిఁబోదము. రంగయ
శెట్టిగారింటిలో పెండిలియల, బట్టలకుఁదొందర పెట్టుచున్నారు.

దుర్గి—ఎవరయినను తొందరపెట్టనీ. ఆముండ్రబడికి యింటిలోనుండు
వలకునేఁగాలికను- వేతేయిల్లుచూచి కాపురముండునెడల వచ్చెదను
లేకున్న యీదేవుడే మగఁడని యిచటనేపడిచచ్చెదను.

దుర్గడు—వలదే నామాటవిను- పెండ్లికిఁజేసినయప్పులెంచినపిమ్మట
వేతే యిల్లుచేసెదను రెండుదినములెబ్బలైన నైచికొనియుండుము.

దుర్గి—ఆరెండుదినము లీగుడిలోనేయుండెద.

(నూరన్నప్రవేశము.)

నూరన్న—(ఎగదిగఁజూచి) మనలిముండనుగుడిసెలో విగ్రహాన్ని
గుడిలోఁ బెండ్లామాతో ముచ్చటలాడవచ్చితివా? పరామిది యింటి
దాయెను- ఇంటితల్లివేతాయెను- పాపికాఁము. ఓసీ చంద్రుల
దా; ఇచటికేలవచ్చితి? దానిమోముఁజూడక యొకగడియియైన
నిలువఁజాలవా? దానికాళ్ళమీదఁబడి తలపై నెక్కించుకొని యూరే
గింపులుచేసికొమ్ము.

దుర్గి—(కోపమునలేచి) ముసలిముండా; యిట్టిమాటలాడి ఆలుమగం
డ్లకు వేట్టాటుచేయనున్నావా? నీవునాయత్తవుకావు నాపానము
పాలిమిద్దివి. కావుననే నీవున్నచోటనేనుండను. నాకువిషమైన
నిచ్చి చంపెదవు.

మారమ్మ—(కోపమున)ముండా- విషమిచ్చి కోడలిని జంపుటకు నే నీతల్లి
వంటిదాననుగాను. బహుదార్హికురాలను.

దుర్గి—నీ దరుమము పిల్లలనుకనుమని నాకుజెప్పినపుడే తెలిసెను. మా
యమ్మ కులములోఁబుట్టిన పిల్లకైనట్టిబుద్ధిరాదు. నాయుంటఁబుట్టిన
గాడిదకైనను చెడ్డబుద్ధిరాదు. నీవుచెడ్డకాన్పులు గనినదానవనికదా
నీతోసంబంధముచేయను నాయుంటివారను మానపడిరి. నీది నీవు తెలు
సుకొని మాటలాడుము. హెచ్చరిక.

మారమ్మ—గాడిదముండా, నాశదతనెంచెదవా? నీతలనెండ్రుకలు
కత్తరించెద. హెచ్చరికలంజా (అనుచుదుర్గినిదన్నబోవును)

(భటుఁడుప్రవేశము)

భటుడు—మీరెవరిచటనింతగ తైరచేయుచున్నారు?

దుర్గఁడు—(భయపడి) అయ్యా, మేముచాకలివాండ్లము (దుర్గిఁజూపి)
ఇదినాభార్య, (మారమ్మనుజూపి) ఇదినాతల్లి- అత్తకోడుద్రుమొన్న
సాయంకాలము తగవులాడిరి. ఇదియిట్లువిడిచి గడిచేరినది, నిన్నం
తయుఁగటిక యుపవాసముచేసినది. ఇప్పుడించుకొట్టెముకల కొఱికి
నది. ఇంటికిరమ్మంటే రాదు మరల మాయమ్మతోఁ గొట్టాడుచున్నది
భటులు... (ఒకరిమొగముకరుమాచి సంతోషమభినయించుచు) మీరం
దఱు మారాజువద్దకురావలెను. రాజుగారు దీనిని విచారించుదురు.

దుర్గఁడు—అయ్యా మారాజులారా గద్దలముచేయక యింటికిఁబో
యము. దయచేసినుమ్మపిడుపుడు.

మారి—అయ్యలారా: మీబట్టలు నెల యూరకయుదికెదము. మమ్మవిడు
వుడు. ఈముండనుండి మాకిన్నికష్టములువచ్చెను,

దుర్గి—అయ్యా, ఈముసలిముండ యింతచేసినది. దానినిగొనిపోయి
కొఱతెవేయును.

మారి—వయసుముండా: వయసుముండను నిన్నువదలి ముసలిదానిని
నన్నెలపట్టుకొనిపోదురు.

భటులు—మీరందఱు రాజువద్దకురండు. రాజు మీయదంతము విచా
రించును (అనుచుబట్టుకొనిపోదురు)

నిష్క్రమము.

* పంచమరంగము, *

రుక్మాంగదుడు, విశ్వావసుడు, విశారదుడు, భటులు,

చాకలివాండ్లు. నారదుడు,

అస్థానము.

రుక్మాంగదుడు—సచివర్యా: ఈఘనునిచే నుడవంబడినట్టి మానవుఁ
డొక్కడైనను మనపట్టణంబున చొరకండయ్యెఁగాఁబోలు. పెదకంబో
యిన మనభటులు వేళయయినను రాకయున్నవారు. అయ్యో:
ఈమహామహునకెంత యపచారం మొనర్చినవారమైతిమి.

విశారదుడు—మహాప్రభూ: తా మొనర్చిన యపచారంబిందెద్దియును
లేదు. తెలియక మీసేవకులుచేసిన కర్తవ్యంబు మిమ్ముజెందదు.
అటుచెందినను మీవశ్చాస్త్రాపములతోబంబున బవనయించును.

విశ్వావసుడు — నృపాలా నీవుచింతిల్లకు. ఇందేతప్పును లేదు. నీసేవ
కులు తమకువిధించినపనిని నెరవేర్చినారు.

చం॥ తమకువిధించినట్టిపని ధర్మముసేయుటసేవకానికి॥

క్రమమిదియంచుచేసి, మఱిగర్హముగాదిచేయనంచుగా

ర్యమునఁదలంచు భృత్యుఁడు ధర్మతలమందున నింద్యుఁడౌగదా?

యమమనెనుట్టివానికి నిహంబునమేలును మీఁదు ముక్తియు॥

రుక్మాంగదుడు—గంధర్వోత్తమా, కావుననే యిప్పనిసేవకునియందు
ధర్మముస్థాపించును. భూవతియందు భూరిపాతకముస్థాపించును.

విశ్వావసుడు—నృపాలా: చోరులనుబట్టి శిక్షించుట రాజులకుధర్మ
మేగదా: ఇకనీతప్పించేమున్నది?

(ప్రవేశము, భటులు, చాకలివాఁడ్లు)

భటుఁడొకఁడు— రుక్మాంగదభూపాలా, దండము. ఈవట్టణమంతయు
జలగడిగితిమి. తమచేనుమవంబడినట్టి వాఁడెవఁడును దొరకఁడాయె.
ఎవనినడగినను మూడుమారులు భుజించి మఱియొకరూరి
భుజించుటకు సిద్ధపడియుండినట్టివారుగాని కటికయుపవాసంబు
చేసినవారొకరునులేరు. ఈచాకలి దుర్గి, అత్తతోను మగనితోను
మొన్నరాత్రి కొట్లాడి పస్తుగ మనయూరివెలుపటి దేవాలయము
లో దేవుఁడాయని పడియుండినదట. నిన్నంతయు నుపవాసంబున
నున్నది నేడుదయమున యీదుర్గఁడు కనుకొని పొమ్మనిలు
పుటకై రొట్టెముక్కయిచ్చెనట. దానినిగొఱిసిరుద్రావినదట.

విశారదుడు—దుర్గా: ఇదినిజమేనా?

దుర్గఁడు—దేవరా. నిజము. నాదితప్పు. ఇపుడు నన్నుమన్నించితిరేన్ది
ముందునేనెన్నఁడు దానినిదన్నను.

మారస్తు—అయ్యో: పేదలము. ముసలిముతదను. నేను తెలిసీ తెలియక
యొకనూటయంటిని. ఇప్పటికోడండ్రు యింతటిగాత్యకోరులని
నాకు దెలియదాయెను- అటు తెలిసియుండినఁ గోడ లింటికివచ్చిన
దినమే విషముతనుకొని చచ్చుచుంటిని.

దుర్గి—స్వామీ: నేనీయింటిలో కాలుంచినదినమునుండి యీమారస్తు
నాయత్త నాపాలిటిమారస్తుయై నన్ను బాధించుచున్నది. ఎటుల
నైన నైననైన పిల్లలను కనుమంటున్నది.

విశారదుడు—అయ్యో- మీయింటికొట్లాటతీర్పును నిన్నచటికి రప్పించ
లేదు- ఈభటులునుడివినరీతి నీవు మొన్నటిరాత్రునుండి యుపవాస
ము చేసినది నిజమేనా?

దుర్గి—సామీ- నిజము- నిజము- తప్పాయెను. ముందటు చేయను.

రుక్మా||—ఏమమ్మా : నీవు నిన్నటిదినంబునఁ జేసిన యుపవాసఫలంబు
నిచ్చెదవా? నీవుకోరినంతథనంబిచ్చెద.

దుర్గి—(వెనుకముందుజూచి) స్వామీ: నావద్ద నేఫలమునులేదే? నేనే
మి యమ్ముదును?

రుక్మా||—అఫలము నీకగవక్షునదికాదు.

దుర్గి—సామీ: నాకగవక్షఫలంబు నేనెటులమ్ముదును?

రుక్మా—అయ్యో: నీవిచ్చుటకు సన్నుతించినఁజాలు. చేతనుండి యెత్తియివ్వ
నక్కరలేదు.

దుర్గి—సామీ: అటులనైన మనసార నేసప్తుతించినాను.

రుక్మా||—(విశ్వావసుజూచి) మహానుభావా: ఈస్త్రీప్రభుంబునఁ
గొని నన్నాశీర్వదించనగును.

విశ్వావసు—(లేచి) మంచిది- (అనుచుదుర్గివద్దకుఁబోవును. దుర్గి భీతిల్లి
దూరముపోవును)

దుర్గి—అయ్యా: నేజాకలిని. వాసరసకురాకు.

మారమ్మ — దుర్గి- అటులనకు. అతడుదేవుడు.

దుర్గి—దేవుడుగానీ దయ్యముగానీ మొగవాడుకాడా? మగడుకాని
మగవానివద్ద నే నెటునిలుతును? నీకుగల యలవాటు నాకులేదు.

రుక్మా— అమ్మా- నీవాసరించినపుణ్యంబీ మహానుభావునకిచ్చినది
నీరతనిచేతిలో విడువుము.

(భటులునీటిచెంబునిత్తురు)

దుర్గి—(చెంబందుకొని) “నాపుణ్యమునీకురాని” యని గంధర్వరచేతి
లో నీళ్లుపోయును.

రుక్మా—భటులారా- ఈచాకలికోరినంత ధనమిచ్చులాగున భాండా
గారాధిపతికిఁదెలుపుము.

మారమ్మ—మనిసిమోయునంతనా? నాగాడిదరంగడు మోయునంతనా?

రుక్మా—ఎంతయయినను దీసుకొనిపొండి.

దుర్గి—(అత్తనుఁజూచి) అదిచాసొమ్ము నీవేలమాటలాడెదవు? అందులో
నీకొకకాపైక నేనివ్వను.

మారమ్మ... నేనేమి- నీవేమి- ఇద్దఱునొకటేకదా? ఏమోకోపమువచ్చి
నపు షొకమాట పెద్దదానననియంటే దానినిమనసులోఁ దెట్టుకొం
టారా?

దుర్గి—అవును- నీవుమళ్ళి- దుడ్డువచ్చునని మంచిమాటలాడెదవు.

(అనుచు నిష్క్రమింతురు)

విశ్వావసుడు—నృపాలా- ఈచాకలినిన్నటిసంబునఁ జేసిన యువవాస
ఫలంబు నాయందంకురించి నాభుజములకు తొక్కలుగట్టినట్టయినది
ఇకనేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మా—గంధర్వోత్తమా- వందనంబిడెద (నమస్కరించును)

విశ్వావసుఁడు—

చ॥ సకలకళాకలాపములు చారుతరంబుగ నీవు పొందుచుకొ
బ్రకటమహోజ్వలుండవయి పాక్షిండవై ప్రబలారిసామజ
ప్రకరమ్మకేంద్రభీకరతఁ బ్రాభవమందుచుఁ బుణ్యలోకపా
లఁడయి క్షిప్రవోన్నతి నిలాతలమెల్ల జయించి యేలుమా॥

(అయిచునాశీర్వదించి నిష్క్రమించును)

రుక్మాంగదుఁడు—(విశారదునిఁజూచి) విశారదా- ఇదియేమియచ్ఛతము?
సకలదైవోపాసన లాచరించినను మాపురియందుండు చాకలిచేసి
నంత పుణ్యమునేనొనర్పవైతినిఁగదా.

విశారద—సార్వభౌమా! నిన్నయేకాదశి కదా-అదినమున నుపవాసం
బుచేసిన నపరిమితపుణ్యంబు గలుగునని నాకుఁ దోచెడు.

(నారదునిప్రవేశము)

(అందఱుదిగ్గునలేచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులాచరింతురు)

రుక్మాంగ ఉ॥ నీరజగర్భమాక్తికమ! నీకునమస్కృతి, జ్ఞానరక్షణో
దార! భవత్పదంబులకుదండము, మానిజనాభివంద్య! జో
హారు, కృపాసుధాంబునిధి! యంజలి, దేవమునీశ్వరా! నమ
స్కారము, నారదా! నయవిశారదా! మృక్కిలిఁగావుమా ననుకొ॥

నార॥ మ॥ నృపకంఠీరవి! నీకునేమమి? భవానీహానిసంసేవ ని
ష్క్రూపటాంతఃకరణంబునకొసలుపుదే? సంకర్షణారాధనా
నిపుణత్వంబున మించుదే? యవనినికొ నీతికబ్రపాలింతుదే?
రిపుభూమిశకరాధరావధిదారీ! భద్రమే సర్వముకా?

రుక్మాంగదుఁడు-మునివగ్యా- భవదీయాశీర్వాద ఫలంబున మాకేమియుఁ
గొఱుంతలేదు. క్షేమమునమనినవారము, మహాసుభావా- మీకింక
దుండా సంసారిసేవానిరతుడై హరిని దురితశుంధాలహరిని

నరవిందసహస్రంబుల నర్చించుచుంటుండమకుండెలిసిన యుదంతము గదా. సారసాకరమునందప్పుక సారససహస్రం బెల్లకాలంబున నుంట నర్చుకొంటినివిషయము. అట్టికొలనులోఁ గమలములొ కటి రెండు తగ్గుచుండెను. తత్కారణంబుఁ గనిపెట్టఁగావలివారి కాజ్ఞయొసంగితి, విశ్వావసుండను గంధర్వపతి రాశ్రీసమయమున వచ్చి శతపత్రమ్మలాగ్నొకటి తీయుచుండి మత్స్యేవకులా ఘనుని వి మానంబుఁగాల్చి యతనికబట్టితెచ్చిరి. ఆమహానుభావుని యుదం తంబువిరి యతనికబూజించి పంప యత్నించితి. విమానహీనుడై తాఁబోవ నలవికాదని నుడివెను. అందులకై నేను జింతించుచుండ నాగంధర్వపతి నిన్నటిదిసంబునం దుపవాసంబుననున్న మానవుని పు ణ్యంబుఁ దనకునివ్వఁబడెనేనిఁ దత్పుణ్యబలంబునఁ దా నిఁకీఁబోనగున ని పలికెను. అట్టిమానవుఁడు పుణ్యందెప్పుడైన నున్న వాఁడాయని వెదకింప నొక చాకలిదొరికెను. ఆచాకలి తన యుపవాసఫలం బాగం ధర్వపతికి నివేదింప నతఁడు తత్సహాయంబున దిఁకెగెను ఇదియమ్మ తావహమైంది. చాకలి పుణ్యంబు నాకులేవాఁడెఁగదా యని చింతిం చెద. ముగివర్యా- ఈమహిమయేమియుండును?

నారదులు—సార్వభౌమా: హరివాసరఫలంబిది. ఆహరిదినోపవాసం బు దేవానీకమనోవికాసంబు. భక్తజననిశ్రేయసంబు. ఆ హరివ తరహస్యంబు వరాహపురాణసూత్రంబై భాసిల్లుచున్నయది.

సుక్తాంగి—నారదా- బ్రహ్మవిద్యావిశారదా- విమలశిఖానవిద్యాప్ర మోదా. నివారితాభిలభవభేదా. మీశివ్యపాదంబులఁబట్టి వేడి కొనియెద. ఈహరివాసరవ్రతంబు మున్నెవరిచే నాచరింపఁబడియో? ఆవ్రతవిధానంబెద్ది?

నారదుడు—సార్వభౌమా- ఈవ్రతమహిమం బరివిచిత్రంబు. మున్ను సుద్ధ సుద్ధంసవికాంత ప్రళయసాగరముగ్నమై చూగలేక శుభ

యే కాదశీదినంబున నుపవశించి యీ వ్రతంబు సలిపినకారణంబునఁ గదా శ్రీహరిచేనుద్ధరింపబడెను. పుష్ప శుద్ధ మందీయే కాదశీ వ్రతంబునుష్ఠించికదా మన్నింభండుగోల్పోయిన తనవైభవంబు సముద్రమథనకారణంబున నార్జించెను. నృపాలా- పీరసేనుండను మహారాజు సుంవర్తసంయమీశ్వరకుమారుల నేవురజంపిన విప్ర వధపాతకంబు మాఘ శుద్ధ మునందీవ్రతంబు సలిపికదా. తొలఁ గించికొనెను. సార్వభౌమా- కింపురుషవర్షంబునఁ బారశన్యత్రుమా పాలకుండు విరోధివర్గంబుచేత రాజ్యంబుగోలుపోయి వసిష్ఠముని బోధితుండై ఫాల్గుణ శుద్ధ మందీవ్రతంబొచరించిగదా మత్తారాతి రాజన్యకంధరముల సంగరసీమలోనఁజి శాంతస్వాంతుండై విల సెలైను. చక్రవర్తి- పూర్వకాలంబున హగ్యశ్వమహారాజు పుత్రార్థము నరగ్యమున ఘోరతపంబుసలుప శ్రీహరినాత్మాత్మరించి వైత శుద్ధ మందీవ్రతంబుసలుపునని బోధించి నాహర్యశ్వుండి మహావ్ర తంబుసలిపి యుగ్రశ్వుడను చక్రవర్తినిఁగనియెను పూర్వంబున నిషేదశుండు, పునుపత్యవాగధచే ఘోరతపముజేయ యాజ్ఞవల్క్యు మహాయోగివచ్చి వైశాఖ శుద్ధ మందీహరివాసర వ్రతమాచ రింపుచునిబోధింప నతఁడీవ్రతంబుసలిపి నిర్బభితక్షులుని బలవదరివీరవన దహనమున నలునిఁ గనియెనుగదా. మహీపాలా- దశరథభూవిఘ్న డీవ్రతంబు శ్లేష్ఠ శుద్ధ మంగాచరించి సజ్జనతాధీనుల, దుష్టదానఁభి దా సంధానుల, సూనులఁగాంచి ప్రమోదమందెను, సార్వభౌమా! మున్నువనుదేవుండు వంశవధాన సంతానంబులేమి, కెక్కువ్రత ములు సలుపుచు మద్యోధితండుయి యాపాథ శుద్ధ మందీవ్రతంబు సలిపి తాపసమాససోద్యావనవర్తిష్టుని, దానవజీవన ధననిరంకరి ష్టుని, రమాకుచమండల సంచరిష్టుని, కృష్ణనిగని నిర్భరాహ్లాదపరవ శుండయ్యెను. అవనిపాలా! శ్రావణ శుద్ధ మందీవ్రతంబొచరించి నృగుమసీపతి రాజ్యరమావైభవంబునందె, రాజోత్తమా! కాశి

రాజు మున్ను తనరాజ్యంబుఁగోల్పోయి గంధమాదనమున సంచరించుచు సగమునీశ్వరబోధితుడై బ్రాహ్మపద శుద్ధ మందీప్రతంబు సలిపి సరమస్రమోదమున రాజ్యవిభవంబును ముక్తికన్యకాలలా మపరిణయానందంబునుఁగాంచెను. భూపాలా! భద్రాశ్రవణంబున భద్రాశ్రుడనురాజు తనపూర్వజన్తంబున శూద్రుడై తిగయేలిక యాశ్వయుజశుద్ధ మందీప్రతంబునలుప దాసినాలోకించినఫలముచే ముక్తివరాగోహను పరియించి పునర్జన్మంబున రాజ్యరమావధూటి కివరుండై కార్తిక శుద్ధ మందాప్రతంబుసలిపి నిరపాయసాయుజ్య పంబుందె సార్వభౌమా! హరివాసరఫలంబిట్టిది. ఈవ్రతము రోగ భవభయావస్థ్రితి లివివ్రతము. రమలలనాకళత శోభనచారిత్రము తిజగత్పరిమం దివ్యసులిపాత్రము. ఇచ్చీవ్రతదీక్షఁబూనిఫలా హారవృత్తిని దశమేరా తియుండినిరాహారవృత్తిని నేకాదగినింబెల్ల సుగోషితుడై పుష్పతోయంబుల నారాయణునకు నర్పించిచ్చి పూజించిహరిభజనాతత్పరుండై ద్వాదశీదినంబున బ్రాహ్మణోత్తము లకుఁ బాయసాదిపహుపిఠభోజనాదులఁ బారణజేయించి తాఘ జించి పగలెల్ల హరికథాశ్రవణానందశ నుండు పుణ్యజునకు ముక్తి కర తలామలకంబుగనుండును. రుక్మాంగదా! ఈహరివాసరవ్రతం బీవాచరించి శాశ్వతసుఖంబందుము. నేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మాంగ॥ ఉ॥ చేసెదవందనంబు సరసీరుహగచ్ఛకుమార! నే, నిరా
యాసముగాను తిహరిపదాంబుజమందను మార్గమయ్యె శ్రీ
బాసునివాసరవ్రతము వాసిగఁజేయఁగనెన్నఁడని, నే
చేసరఁ దద్వృతంబునుభువిఁ బ్రజలెల్లరుగ్బంజుఁజెదఁ

నారదుడు—సార్వభౌమా! ష్టేనుముగనుండుము, నేఁబోయివచ్చెద.

(నిష్క్రమము).

రుక్మాంగదాడు — (విశారదునిఁజూచి) విశారదాః ఈహరివాసరవ్రత
మహిమవింతిఁకదాః మనదేశమెల్లెడ నీవ్రతంబుసలుప యాజ్ఞబం
పుము. ఎవరేనిదప్పిరేని వారికిఁగతినదండనయని చాటింపుము.

విశారదుడు — మహాప్రభూ- చిత్తము.

(నిష్క్రమము).

ద్వితీయా జగము.

ప్రథమరంగము

యమదూతలు, చండ, ప్రచండ, ఉద్దండ.

“ వినుపీఠి ”

చండ — ఓరీ ప్రచండోద్దండులారాః నాకేమియుఁబని తోవకయున్న
ది సమిసేయుచును?

ప్రచండ — హాయిగ నిద్రబొమ్ము. మితిమీటి తిండితినుము.

ఉద్దండ — ప్రచండాః సమిమాటలాడెదవు. ఎల్లకాలంబు పనిఁజేయునల
వాటుఁగలవారికి నూరకుంటచేటుగదా- పనిచేయువారికి నిదుర
పట్టునా?

చండ — నిజము- ఉద్దండా- నిజముపలికితివి? పనిలేక తిండిరుచించునా?

ప్రచండ — నాకుఁబనిలేనిది బాగుగనేయున్నదిగాని, నిన్న యావిష్టుదూ
త నాచెంపకుఁగొట్టినదెబ్బనొప్పిబలమయినది. నలుగురిలో నాకది
యవమానకరముగనున్నది.

ఉద్దండ — అవమానమేల? ఆచెంపపెట్టు నీకొకనికిమాత్రమయియుండిన
నదియవమానమని చెప్పనగు. యమకింకరులని పేరుపెట్టుకొనిన

వారి కెల్లరుకు జెంపపెట్టులగుర్తులు జాతిపై వాఁతగనుండ నవ
మానమె చటినుండివచ్చును?

చండ—మీకందఱికి దెబ్బలయినది, ఎప్పుడేగాని యావిష్టుదూతలు
నన్నంటిరా?

ప్రచండ—నిజము- ఆడుదానిం బలెఱికివై నారాయణ నామస్తరణ
చేయుచు వారి పాదములమీద సిగ్గువీడిపడితివి. అట్టిపనిమానుండి
యగువా?

చండ—ఆపనిమీ చేతఁగాదు దెబ్బలుతిసుపని నాచేతఁగాదు.

ఉద్దండ—మిత్రులారా. మాపట్టణమంతయుఁ బాడునడిపట్టున్నది.
క్రొత్తజీవులు మనపురికి రాకపోయిననుఁబోనిమ్ము మనముదెచ్చియుం
చిన పాతవారుసైతము యమకింకరులను పడఁదన్ని విష్ణులోకం
బునకువెళ్ళివారు. మనవిత్తగవులవారు పోయినవారెవరని విచా
రించుచున్నారుగాని క్రొత్తజీవుల పుస్తకమెఱుత్తరు. మనదొర
గారు సభకుసైతమురారు.

చండోడు—నిజము- నిజము ద్వైజులయింట విడిపట్టుగానుండు పాపి
జీవులనేకులు జ్వలనజ్వాలలలోనుండి ధూమమార్గంబునఁ దప్పించి
కొనిపోయిరి. దేవాలయాధికారులు, భార్యనునదిలినవారఁ, అన్య
తముపలుకువారు, ఋణముదీర్చినవారు, గోవిప్రహంతలు, పరదా
రనిందకులు, రాజద్రోహులు, భ్రాతృద్రోహులు, లంచములు
దినవారు, న్యాయముదీర్చినవారు, సరకశతంబులఁబడి బాధపడు
చుండిరి కదా. వారందఱెటులనో తప్పించుకొని వెళ్ళిపోయినారు.

ప్రచండ—ఇటులగుటకుఁ గారణమేమో తెలియదు.

ఉద్దండ—ఆకారణంబుతెలిసికొని రావలెననికదా మనరాజునేడు
బ్రహ్మవద్దకు సత్యలోకంబునకు వెళ్లుచున్నాడు.

చండు—వీమీ- మనరాజు సత్యలోకంబునకు వెళ్లుచున్నవాడా? అటు
లయిన మనముఁబోయి యా లోకంబుఁజూచివత్తము.

ప్రచండ—మనరాజు మముఁబోలువారిని సత్యలోకమునకుఁబిలిచి కొని
పోవునా? చాలు చాలు. మనయిండ్లకుఁబోయి బాగుగఁదిని హాయిగఁ
బండుకొందము రండు.

(గోపక-మము).

ద్వితీయా జగము.

ద్వితీయరంగము- సత్యలోకము.

బ్రహ్మ, నారదుఁడు, యముఁడు మోహిని.

బ్రహ్మ—(నారదునిఁజూచి)- నారదా : అనేకకోటివత్సరంబులుగ
మానవకోటిని సృష్టించుచున్నాను- ఆదిమసృష్టికిఁ బ్రకృతిపురుష
తత్వంబులెటు మూలకారణంబులయ్యెనో యారీతి మానవసృష్టికి
(స్త్రీ)పురుషరూపంబులు కారణంబయ్యెను. అందు సౌందర్యపరిమితి
పురుషప్రపంచంబునఁ బంచాయుధుండుతగునని సంతసించితి. అటు
లనే (స్త్రీ)సౌందర్యపరిమితి యంతయనిలక్ష్మ్యముగనుటకు రంభాద్య
స్వరసలను రతిని సృంజించితినిఁ గాని సృష్టివైపుణీయం దంతటి హే
చ్చుపొగడికకు వారు తగినవారు కారు. (స్త్రీ)సౌందర్యపరిణామంబిం
త యంతకంటె హేచ్చులేదని స్థాపించుటకై యొకరూపవతిని సృ
జింప యత్నించితిని. ఈవిషయంబున నీయభిప్రాయంబేమి?

నారదుఁడు—జనకా : ప్రళయకాలంబున సర్వప్రపంచతత్వంబులు తన
యందరమునందిడుకొని నారాయణాభిదానంబున వెలుగను నిత్యస్వ

కూపుని నాభికమలమున నిచ్చామాత్రమునఁబొడమి. సృష్టినిర్మాణ
మునకు గురునిఁగని విజ్ఞానభద్రుఁడవైన సీమీరీతి ననుబ్రవ్వింతుట
యత్యద్భుతంబుగనున్నయది సీకుఁలయైన విషయంబువాకుఁడెలి
యునా? అయిననుమిముఁబోలు పూజకీయులడిగినపుడు నేనూరకుం
టతగను అట్టిస్త్రీరత్నంబును సృజించుటచే బ్రపంచంబునకుఁ జేటు
వచ్చుఁగాని మేలురాదు. మున్ను సుందోపసుందులను దానవులు
సోపరులయి, పిదప, మానినిఁగిగాను వైరులయి పాఁకంబులు త్యజిం
చిరి. స్త్రీలయందు పురుషులవాకర్షించు మోహపాశంబున్నది.
అందులొకైకసుందరిని, లలితలావ్య లక్షణముతనఁజూచినఁ బురు
షులనేకులు తల్లభ్యమునకై పాఁకంబులైనఁద్యజింతురు. కావున
సంతటిసౌందర్యస్త్రీ సృష్టి తగదని నాకుఁదోచెను

బ్రహ్మ—నారదా! సీపలికిన పలుకులర్హంబులు అయినను ధర్మరూపం
బనియు నధర్మరూపంబనియు ధర్మాధర్మోభయరూపంబనియును మూ
డురూపములు మానవులయందు సృష్ట్యాదిని నేఁగల్గించినాడను.
కేవలధర్మస్వరూపులను స్త్రీరూపయింపదు. వారుకైవల్య పది
వినందిసుఖింతురు. ధర్మాధర్మస్వరూపులను స్త్రీరూపయింపక వేళ
జయించినను దుదకడిక్కిణించును. అట్టివారికి స్వర్గాదిలోక సుఖంబు
గలుగు. కేవలధర్మ స్వరూపులను మాతము స్త్రీరూపయి, పూర్ణ
ముగజయించి వారినిఁ గేవలపాపకర్మంబులకుదించును. అట్టివారు
నరకకూపములంబడి పొల్లుదురు. నైసర్గికసృష్టియందే యీగుణా
వగుణంబు లేర్పడినవిగాన నిపుడవిహెచ్చుతస్థులగుటకుఁగారణంబు
లులేవు. మానవుఁడు విజ్ఞానంబుచే సుకర్మలొనరించుటకును,
సుకర్మములొనరించి విజ్ఞానంబు చచ్చుకొనుటకును వానికి బుద్ధిగా
కాయ్యకారిగానుండును. అబుద్ధిని నుపయోక్తంబుఁ జేసికొనెననిఁ
జెడఁడు. (యమునిప్రవేశము).

యముఁడు! కంఠ అభివందనములు సలిపెద

త్రిభువనసంస్తుత్య, భారతీపతి, సచ్చి

ద్విభవాస్పద, విబుధాఠీ

శుభకర, మీశరణములకు, శుద్ధసత్యాఠి!

దేవా: నిజభక్తలోకార్తిహరణంబులు, త్రిభువనభరణంబులు, భయోగాభీతరణంబులు, జగదుపకరణంబులు, యోగీంద్రమానసా భరణంబులు- రక్తకమలారుణంబులు నగు మీచరణంబులకు నమస్కరించెద. (నమస్కరించి) (నారదునింతాచి) జ్ఞానవిశారదా, మునిలోకమానసామోదములు, నిరస్పృహకల్పేదములు, జితకలుష విషాదంబులు, భవపాశచ్ఛేదములునగు తాపకపాదములకు వంశ నంబొనర్చెద. (అనుచునతులూనరించును).

బ్రహ్మ॥ ఉ॥ శద్రమెనీకు దండధర, భద్రమెనీదగు రాజ్యలక్ష్మీయన్,
శద్రమె నీయమాత్యులును, భద్రమె నీభటవర్గమెల్ల, ని
ర్దిడతదండనీతి యవినీతుల ముక్త్యులపాలుసేయుదే ?
క్షుద్రులు వైత్యులేను నిను సాంపఱజేయరుగా రణాపనిన్ ?

యముడు— సరసిగుహగర్భా! తాతకాశీర్వాదఫలంబున మాక్షేమంబునకే కొంతయును లేదు.

బ్రహ్మ—కృతాంతా: అట్లులైన నీవును రాజ్యంబువదలి యిచటికిరాగతంబేమి?

యముడు—భారతీవల్లభా: రాజ్యంబునంచుండి నేజేయదగినపని యేమియు లేదు. పనిలేక యూరికూర్పునియుండఁజాలక భవద్దశ్యనంబునకైవచ్చితి.

బ్రహ్మ—ఏమీ! సమనర్తీ! ఎడలెగక రేలుంబవట్లుచేసినను పనిసమయుండలేదే? ఇప్పుడుపనితేమికిఁగారణంబేమి?

యముడు—దేవా: కారణంబునాకును దెలియదు. మర్త్యలోకంబు నుండి యొక జీవీయైనను నాపురింజేరఁడు- పాతవారునైత మొకఁ టును నిలువక విష్ణులోకంబునకు వెళ్ళితి. కావుననే నాకును జితగుత్మలకును నాభటవర్గమునకు నేమియుఁబనిలేదు.

[బహు—ఏమీ- ఏమీ- ఎట్టేట్టా: మర్త్యలోకంబుననుండి యొకపాపి జీవియైన నీహోలికి రాదాయేనా? (నారదునింజూచి) కుమారా ఇహ్వార్తయద్భుతావహముగదా? దీనికిఁ గారణమేముండును?

నారదు—జనకా: తమచేఁబలుకంబడిన యథర్తస్వరూపంబులును ధర్తా ధర్తోభయస్వరూపంబులును ధర్తస్వరూపములుగా మాఱినవి.

[బహు—అటుమాటుటకుఁ గారణంబేమి?

నారదు—జనకా:

ఉ॥ భంగవిహీనాత్మ్య కలభంగుని మానినునోంబుజాత సా
రంగుని, పక్షిరాజకతురంగుని, ముక్తిరమానునంగునిన్,
మంగళ మూర్తినిన్, హిని, మానసపీతమునందునిల్పి రు
క్మాంగదుండన్ విభుండు వనమాలివ్రతంబును సల్పుచుండెడున్॥

తండ్రీ! హరివాసర వ్రతంబునకు భంగమురానియ్యక రుక్మాంగద చక్రవర్తియును తజ్జనులును సలుపుచుండు కారణంబున వారు తమ యథర్తస్వరూపంబులు జ్వాలజ్వాలలంబడిన యింధనములమాడ్కి- దహించి విజ్ఞానస్వరూపంబులైన వైకుంఠ వాసులగుచున్నవారు- భూలోకంబున జనులచరించు పుణ్యక్షేత్రఫలంబున వారితండ్రితాత లు నైతమీదండధరున్ దండించి విష్ణులోకంబుఁ జేరుదురు.

[బహు—నారదా: ఇటులైన భూజనులెల్లగు విష్ణుసాయుజ్యపదిపినం దుదురు. నాకు పునస్సృష్టియను కష్టతమంబగు పనిపడును. కావున నాన్మహాత్మముని వ్రతంబునకు భంగంబుగల్గింప యత్నించెద (దండధరునింజూచి) దండధరా! నీలోకంబుజేరి సుఖంబుననుండుము. (నారదునింజూచి) నారదా- నీవును త్రిజగంబులు సంచరించి యచ్చటచ్చటజరుగు వినోదంబులు చూచిరమ్ము.

(నారద యములు నిష్క్రమింతురు).

మదీప్నీతంబుఁ గొనసాగింపనేడు సమయంబు తటస్థించె. చక్కఁగ నాలోచించి త్రిలోకైక సుందరిని నొక మానినిని సృజించి తన్నూ లంబున రుక్మాంగదుని వ్రతభంగంబుఁగల్పించెద. నారులుగదా పురుష హృదయాంతర్గత ధైర్యధరాధరపపిఠారలు. కాన నిపుడే యట్టి సుందరినిసృజించెద. (అనుచునించుక యున్నీ లితి నేత్రుఁడైనిలిచి).

ఉ॥ సోగమెఱుంగు తేజమున సోయగమందిన పూవుఁడీగయో
నాగ వెలుంగుచుక బురుషనాగకులాంకుశమై చెలంగుచుక
వా గమృతంబుఁ జిల్కుచును, వానిజపత్ర వికాలలోచనా!
వేగమెరావె మోహిని, నవీనవిలాసవయో విమోదనీ॥

(మోహిని ప్రవేశము).

మోహిని—(బ్రహ్మదేవునకు సమస్కరించి)

ఉ॥ అంబురుహాసనా! సుమహిమాంబునిధాన, శ్రితాశీహలనా,
యంబురుహాక్ష సూన, చతురానన, దీనశనావనా, సృజిం
పం బనియేమినన్నిట ప్రపంచమున? గృహఁబల్కి కాపుమా,
సంబరమొప్పనల్పదను సాహసమెల్లను వెచ్చఁబెట్టుచుక॥

యతిజనసేవ్యమానా- పరమాత్మా! నన్ను సృజింపఁబనియేమి? పని
వినియెద తెలుపుము.

బ్రహ్మ— మోహినీ- సౌందర్యలావణ్యవాహినీ- ప్రశస్యగ్రతపత్ర
గోహినీ- నీనుండియొక ఐహత్యార్థంబు కాఁదగియున్నది. విదీ
శాపురంబునేలు రుక్మాంగదచక్రవర్తి యతిధృతివలంబించి హరి
వాసరవ్రతంబు సలుపుచున్నవాఁడు. అతనికాగూడి తద్రాష్ట్రజనులు
పైతమావ్రతంబొచరించి విష్ణులోకంబునకుఁ బోవుచున్నారు. ఇటు
లగుటచే యమలోకంబు పాడుపడినది. మర్యాద విష్ణులోకంబున

జేతు కారణంబున వారికిఁ బునర్జన్మంబు లేకపోవును. తానిచేఁగా
లాంతరమున భూలోకంబుపైతము పాడునది మరలనేనృప్తికిఁ
బ్రార్థించు కాలంబువచ్చును. కావున నీవెటులయిన నాథరా
వరుని ధైర్యకవచంబుచింపి హరివా సరవ్రతదీక్ష ముఱచులాగొన
రింపుము.

నీ! కలి! నీ వితి కొప్పుకప్పు చీకటిఁగప్పి, యా నృపాలుని జ్ఞానమదఁగఁదొక్కి
బాల! నీ నిదురాలు మీలుఁబోలేడుమాపు టంపరస్పృశుధైర్య మవియఁజేల్పు
నాశీకవదన! మృణాళనాళకర్మగ పాశంబులనువానిఁ బట్టికట్టు
చక్రవాస్తనీ! చక్రవర్తులకటిచక్రదాసుగ నేలు చక్రవర్తిఁ

నీ! జగురువారెఱ ముసిముసినగవు తేఱ
వ్రతమువోగాఁగ నీమతి యలిశయింప
సరసిజానన! ముంపుమా సార్వభౌమా
సరససౌందర్యలావణ్య సాగరమున॥

కామిని- మత్తగజగామిని- ఈపని యల్పమనియెన్నకు. వైశమై
భూలోకమ్మనకుఁజని యెటులనయిన నానృపాలునిఁ గని మటుమా
యలచే వానిని నీమోహపు వలలాఁగొని నన్ను ముదబిల్పఁ
జేల్పుము.

మోహిని.—తండ్రీ! నీపనిఁగొని యొకమనుజుని నావశునిగఁజేసికొనుట
నాకొకపెద్దపనియ్యనీ నేఁదలఁపను. అయిన నిప్పని కలుషమూలం
బని నేఁజింతించెద.

బ్రహ్మ.—మోహిని ఇప్పునిజైవసత్తము గావున నీకేపాపంబునురా
దు. నమ్ముము.

మోహిని—జనకా- అటులయిన నేఁబోయివచ్చెద.

బ్రహ్మ—కూతురా- నీకుఁదోడ్పాటుగఁ జెలులను గొండఱిని నీవెంటఁ
బిలిచికొనిపోము.

మోహిని—తండ్రి- ముచిడి బోయివచ్చెద వందనంబులానరైద.

బ్రహ్మ—బిడ్డా- నీకు శుభమగుగాత.

(మోహిని నిష్క్రమము).

ఈమోహిని నేడలఁచినంతపని జేయును. అయినను దానికిసా హాయ్యముగ మారుని, మలయవారుతుని, శీతకరునిఁ బంపవలెను పంపెద.

(నిష్క్రమము)

ద్వితీయాంశము.

తృతీయరంగము.

శ్రీ హ రి క థ

శ్లోకం॥ శుక్లాంబరధరంవిష్ణుం- శశివర్ణం చతుర్భుజం.

ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్పర్వ విఘ్నహంతయే॥

అగజాననపద్మార్కం గజాననమహర్షిశం॥

అనేకదంతంభక్తానా మేకదంతముపాస్తమే॥

మ॥ జలరూపాయ, చరాచరాశ్చకజగత్సంస్థాయ, లక్ష్మీమహీ
లలనేశాయ, కరాళకాళియభద్రాలాస్యాయ, దేవోత్తమాయ,
లయోత్పత్తివివర్జితాయ, సుజనాయత్రాంతరంగాయ, కే
వలకారుణ్య కటాక్ష వీక్షణపరీవాహాయ, తుభ్యం నమః॥

(వరాహపురాణములోనిది)

జ్ఞానానందస్వరూపుడును ననంతకల్యాణగుణపరిపూర్ణుడును నగు నారాయణుండు భుజగేంద్రుశయ్యపై బసళించి తనపూర్వావతార చరితలందలంచుచు యోగనిద్రాగ్రుభవకేళినుండు నతనినాభిరంధ్రాంత రంబునుండి యొక్కకవలంబుద్భవించె. ఆవద్దమున జగత్సృష్టికారణుం డగు బ్రహ్మజనించె. అతనికర్ణరంధ్రములనుండి దశదిశలు కన్యాకారంబు లుదాల్చిపుట్టిరి. దశదిశాకన్యకలు దశమీదినంబుననుద్భవించితి కావున నాదశమీదినంబు పుణ్యదినంబై ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆకవలోద్భవుండు యోగనిద్రావిరతనున్న నారాయణుఁజూచి యీరీతివేడికొనెనట.

క॥ వారిధిశయాన. తెన్న
నీరజదళనయన సీపు నిద్దుఁజెందకా
చారియుఁదోఁపదు సృష్టికి
నారాయణ నాదు పాదనమ్ములుగొనుమా॥

ఈరీతి భారతీవతినుతింప దుర్వారకలుపజిష్టుఁడైన విష్ణువు మేల్కొని యజునిఁగాంచివత్సా! ననుమేల్కొనకజేసిన కారణంబేమనియడుగ విధాత పలికినవిధంబెదియనిన.

ఉ॥ పాహి శుభోనికాయ, సరపాయ శుభోవయ, విష్ణుర్దయ,
పాహి శునింద్రగేయ, యహి సాంచితశయ్య, యజేయకాయ, యో
శ్రీహరి! సర్వలోకములు చెల్వవహించెను సీదుబాధయున్
గేహముగాఁగ, బాహ్యమిదివలశూన్యతఁ దోచునీతఁజిన్॥

శ్రీమన్నారాయణా! నీవుజాగరూకతఁదాల్చి యనేకావతారంబులని లోకంబునుద్ధరింపుమని బ్రహ్మ వేడఁదనయునిపినయాలాపంబులకు మెచ్చి యఖిలలోకైకవర్ధిష్ణుండు విష్ణువై జనించెను. ఆనుహవిష్ణువు జన్మది నంబు ద్వాదశికావున యాదిదినంబు పుణ్యైకదినంబై ప్రసిద్ధికెక్కెను అజుండునిజవాక్యనైపుణిచే శ్రీమన్నారాయణునినుతించుచుండ నతనిశః

రాంతగ్గత పాశ్చిమాయువు నిర్గమించి బాహ్యప్రపంచంబెల్ల భీకరా
 కారత్యాపింప విభాతగాంచి యోనభంజనా! నీవు విత్తాధికారివై సకల
 శుభములకాలవాలమై వాయువ్యాధికారిగ నుండుమని వరమిచ్చెను.
 అదినం బే కాదశికావున నది సకలశుభావహదినమయ్యెను. ఈత్రి
 దినంబులు నారాయణావతారోదయ శుభదినంబులుగావున నాది
 నంబులందు సకలవిషయములను మఱచి శ్రీమన్నారాయణారాధనా
 పరులై యుండవలెను. అట్టియారాధనకుఁ జిత్తశుద్ధి యవశ్యకంబు.
 చిత్తశుద్ధికి శారీరశుద్ధి ముఖ్యకారణంబుకావున మానవుఁడు స్నానా
 హారవిహారాదుల జాగరూకతఁగలిగి శారీరశుద్ధినార్జింపవలెను. తచ్చు
 ద్ధికి నుపవాసంబు ముఖ్యపాదనంబు. ఏలయన మనము దినదినముఁ గొనెడి
 యాహారంబు విధ్యుక్తపరిమితికిఁ మించియుండుకారణంబున జర
 రాగ్నిచేఁ బచనంబుఁగాక స్వల్పమాత్ర మనారోగ్యపదార్థంబు దిన
 దినంబు నిలిచియుండును. ఆ యశుద్ధపదార్థం బుపవాసమ్యునఁగాబ్బకున్న
 యనారోగ్యము మోచ్చయి జ్వరాదిబాధలకు దేహముగుఱియగును.
 కావున పాశ్చిమాలా హరివాసరములం దుపనసించినచో నైహికపార
 మార్థిక సుఖంబులు మానవులకుఁగలుగుననిచించిరి. ఇట్టి హరివాసర
 వ్రతంబు సలిపిననకులనేడులు చిరకాలంబు పాపించక సుఖంబులనుబ
 వించి మోక్షంబునందిరనుటకుఁ బాశ్చిమాలాదృష్టాంతంబు లనేకంబులు
 న్నవి, అందుననొక కథ యీరాత్రికాలక్షేపంబనకై యేర్పఱిచితిని.

పాట.

(గేయము) యశోవిశాఖుఁడు- విశాలపురపతి! విశేషధార్మికుఁడు!
 ప్రశస్తగుణగణ పరితహృదయుఁడు పాశ్చిమాలాధరలోన॥౧॥
 బృహదశ్వుండని పేరుపొందిన సహనాధీశుండు!
 అహరహమాహరి సేవమఱవని విహితాచారుండు॥౨॥

కాంతామతియను కాంతఃగూడుచు సంతసంబుగాంచి

కంఠజులకుని సేవనుండె ని రంతరంబునందు॥౩॥

భాసురమునిజన పాలకుడగు దూర్వాసాంశాకదినము

వాసిగధరణీపాలునిసరసకు వచ్చెనురభసముగ॥౪॥

ఈరీతి బృహదశ్వేడు తనకాంతయగు కాంతామతి సహితృడైకంశు
జనకునికొలుపున స్వాంతమిడి నిరంతరము సంతసించుచుండెను. ఒకా
నొకదినమున దూర్వాసాంశు ఖూలోకస్థులచారంబునెయుచు సమస్త
రాజులను బరీక్షింపయత్నించినవాడై సర్వ సర్వసహాధీశుల నరస
కుంజని వారినపర్యవసందియు వారియందు వేధ వాధికులనుగర్వం
బుఁగాంచెను. ఎట్టివారికిని నీగర్వంబు సహజముగనుండుననుట కొ
కయుపకథయున్నది.

సీ॥ సతులలో సౌందర్యవతినిసేననిసత్వ భామగర్వించెను భావమునను

అక్షిణ చటుబలాద్యతననీనని సత్తి గాజహమించె భావమునను

విష్టుభక్తిని గానవిద్యనుపాచ్చని గర్వించెఁజెలఁచి కలహమాని

స్వరకాస్త్రమందున సరిలేదుతనకని తుంబురుండుమదించె సుందరమున॥

గీ॥ వారిజాతాయతాశ్వుంకు వీరగర్వ

భంగమొసంగి మతిసెన్నె భవ్యమునుచు

సంతనాశకతుంబురు లధికకలహ

మునివచ్చి హరిసన్నిధానమానకు॥

అకాలంబున సత్యభామ తానతిసౌందర్యవతియనియును గావుననే తన
వతి సదాకాలంబు తన్నెడఁబాడుకుండుననియును తా సేవప్రతయని
యును మనమునభావించి మారజనకునితో ముచ్చటలాడుచుండెను. గరు
త్తుంకుడైకుటనిలచి ముజ్జగంబుల బొజ్జలోమోయుపెన్నునిఁదా వెన్ను

పై నిడుకొని యీ రేడులోకంబులు సలీలగా సంచరించు తనసామర్థ్యం
బునకు సంతసించుచుండెను. అట్టితఱి నారదతుంబురులునచ్చి శ్రీహరికి
నమస్కరించి మహానుభావా! దేవదేవా! గానవిద్యలో మాయీరువురికిని
గలహంబు తటస్థించినది. గానలోలుండవగు నినుండవు మఱియెవరును
మాపాండిత్యతారత్యంబు దెలుపజాలరు. కావున మముఁబరీక్షించి
యెవరు హెచ్చుపాండిత్యముగలవారని నిర్ధరింపుమా యనివేడఁ బర
మాత్ముఁడిదియ నీరందఱి గర్వావహరణమునకు సమయమని మదిసెన్ని
నారదతుంబురులఁజూచి తాపసోత్తములారా! మీవివాదంబుఁ దీర్చనే
శక్తుఁడనుగాను. గంధమాదనపర్వతంబు నందాంజనేయు లున్నవారు,
వారుగాని మఱియేరు మీమీగానవిద్యానిపుణతఁగనఁజాలరని నెలు
వించెను. నారదతుంబురులదివిని దేవా? మమునీరీతి హేళనసేయసేల?
కేవలవానరుఁడెటు మావిద్యగ్రహింపఁగలఁడని బదులిడ శ్రీహరి పలికిన
విధంబెద్దియన, తాపసోత్తములారా! మీరటునందియింపకుఁడు. వానరుఁ
డైనను గానవిద్యా నిపుఁలుఁడనిపలుక నారదతుంబురులువిని దేవా!
అతఁడిచటికి వచ్చువిధంబెద్దియనిన జగన్నాటకసూత్రధారియగు
శ్రీహరి గరుత్మంతునిఁజూచి సుపఞ్చా: నీవువైశమ్మనఁజని యాంజనేయునిఁ
విలిచికొనిరన్తుని యానతిచ్చెను. గరుత్మంతుఁడదివిని మహాప్రభా:
ఇపుడేపట్టి తెచ్చెద.

క॥ వచ్చెదనిపుడే కపివరుఁ

దెచ్చెద నిమిషంబులొనఁ దేకువహెచ్చుకొ

సచ్చరితా! పనినియెద

నచ్చుగనని గరుఁడుండరిగ నటకీస్థలికి॥

అటుపక్షిరాజు గంధమాదనంబుచేరి యుచటఁదనవాలమే కొటగఁగట్టి
కొని బాహ్యేంద్రియమాల బాఱదోలి యంత రేంద్రియముల నిర్బం
ధించి

గీ॥ రామ రఘురామ శ్రీరామ రామ రామ
జానకీరామ జయరామ సద్గుణాభి
రామ రాఘవ దశరథ రామ యశాదు
పరమపురుషునిఁ బొడంగ నాచక్షి రాజా॥

అటుగాంచి, యమ్మహానుభావుని మహిమాతిశయంబుఁ గనఁగ లేక కేవల కపిమాత్రుఁడని తలంచి, ఓరీ వానరా! ఓరీ తరుచరా! లెమ్ము. శ్రీహరి నిన్నుఁ బిలుచుచున్న వాఁడు. వేగ మైరమ్మని గర్వించి పలికెనుగాని, యాదివ్యపురుషుఁడు రామనామస్తరణానందలీనుఁడై వేఱొక ప్రపంచంబు గనక, వినక, మోక్షపడిన చెట్టుఁబలెనుండెను. అపుడా సుపర్ణేశుండు ఔరా! యీకపిగర్వము! పిలిచిననుఁజూడక నోరెత్తి యుజచినను గనక శ్రీహరి యాచరి నరకుసేయక యున్న వాఁడు. వీనికిఁ దగిన శాస్తి చేయక తప్పదని మది నెంచి వజ్రధారనుంబోలు గోళ్ళతోను, ముక్కుతోను, నారామభక్తుని వాలంబుగీటి పొడచుచునుండ నమ్మహాత్ముఁడై వాలంబెత్తి యొక దెబ్బఁదీయఁ బక్షిరాజు గొట్టుకొనిపోయి శ్రీహరి చరణంబులపైఁ బడి మహానుభావా! నా ప్రాణంబులు దక్కెను. నా గర్వభంగమాయెను. ఆమహాత్ముండు కేవల వానరుఁడుగాదు. మీరే యవతారమెత్తి యీకపి రూపంబుఁ దాల్చితిరని నేనమ్మెద. కాదేని వాలము నించుక విదలించిన తోడన నా ప్రాణంబిటు తల్లడిల్లి నేఁబడనేల యనిపలుక శ్రీహరి గరుత్మంతుని యూటడించి సుపర్ణా! నీ వాకపివరుని నేమని పిలిచితివి యని యడుగ మీయానతి రమ్మని పిలిచితినిని గరుండుఁడు మారుపలికెనట. అపుడు నారాయణుండు వైసలేయా! ఈతూరి మరలఁబోయి శ్రీరాములు నిన్నుఁ బిలిచి కొనిరమ్మనిరని పలికినచో నిను మన్నించి యాంజనేయుండు వచ్చును త్వరలో బిలుచుకొనిరమ్మని పంప ఖగేశ్వరుండు డోలాయమాన చిత్తుఁడై భయగ్రస్త మానసవృత్తి నవలంబించి యెట్టి కేలకు ధైర్యంబవలం బించి యంజనానందముగా జేరి మహాత్మా! శ్రీరాములవారు మిముఁ బిలిచి

రమ్మనిరి వత్తురాయని వినయాలాపములు వచింప హనుమంతమూర్తి
 శ్రీ గామశబ్దము వీనులబడఁగ న లేచి గరుత్మంతుఁగని క్షమింపు మిపు
 డే వచ్చెదనని గరుత్మంతుని వెన్నంటిరానారంభించెనట. ఇచట శ్రీ
 కృష్ణుండు తనసతియగు సత్యభామనుంగని నామఃష్టకమోహనాంగీ!
 సత్యభామా: శ్రీరాములదర్శనంబునకై యాంజనేయులువచ్చును. ఆ
 మహానుభావుండు వచ్చునంతలో నేను శ్రీరామావతారంచెత్తెద, నీవు
 వైశమ్యే సీతపుగమ్ము, అటుచేయనిచో నాంజనేయుండు కోపమున
 మము నేమిచేయుచో తెలియదు. కావున త్వరలో జానకవిగమ్మనిపలుక
 సత్యభామకు నేమియుఁదోపక నాథా!

కం॥ మున్నెన్నఁడేని సీతను

కన్నారంగఁజూచి యెఱుంగఁ, గాననిచానక

జేన్నారనెటుల మదిగని

పన్నుదువేషంబు సాధ్యపడ దిదిసాకుక॥

నాథా! యీపని నా కసాధ్యంబనెను. అపుడు శ్రీహరి యచ్చెరువుపడిన
 వానింబలెనటించి భామా! సీత మహాపతివ్రతపు! ఎట్టిసూపంబైనఁదాల్చు
 నేస్తువనితలందితి. అయిన నేమాయె. రుక్మిణిని విచారించెదనని రుక్మిణిం
 బిలిచి సతీ! నీవు సీతపుగమ్ము నేను రాముడనయ్యెదననికంతనె పతి
 వ్రతాశిరోమణియైన రుక్మిణి వెంటనె తనజడవిప్పి వారకొప్పుఁబెట్టి
 పయ్యెడఁ జక్కఁగఁదిద్దికొని సీతయైనిలిచెను. సత్యభామ దానినిగని
 ముఖమువచికొని నిలిచెను. అనంతరంబు వైనతేయుండాంజనేయ
 సహితుడై రా హనుమంతుఁడు శ్రీరాములనుఁజూచి యానందభాష్ప
 పూరితలోచనుండై

ఉ॥ ధన్యుడనైతి నేనిపుడు దాశరథి; కరుణారసాంబుధి!

దూన్యుడనైతి నేను క్షుతిమార్గ విచారవిహరతత్పరా!

యన్యముఁగోర, నీకుభవదాంబుజ సంస్కరణంబు ద్వారా
దైన్యముమీఱ వేడిదును చానుడ రాఘవ రామ! మృక్కాదక

ఈరీతినత్యర్థమై భక్తిరసాంబుధి నోలలాడుచు వేడు నిజభక్తుని పవ
మానసుతునిఁగని శ్రీహరి సంతసించి వత్సా! బహుకాలంబునకు నినుఁ
గంటిని, ననుమతివకయున్నవాడవని సంతసించితి. నాభక్తులలో నగ్రే
సరుడవునీవు. బాలకా! నిన్నిపుడురప్పించిన కారణజేమనిన నీతాప
సోత్తములు నారదతుంబురులు గానవిద్యాప్రవీణులై పరస్పరజయాకాం
క్షులై యిచటికివచ్చినారు. వారిగానవిద్యను బరీక్షింప నీవే తగుచువని
నినుఁచిలిపించితిని, కావున వీరికిఁ గానవిద్యాప్రవీణత కలదో లేదో పరీ
క్షింపుమనిన వానరమూర్తి సంతసించి నారదతుంబురులచేత నుండు
తాళములుతాఁగొని యారీతినొక పాటను బాడెనట.

పాట. (చివరనువా)యఁబడినది)

ఆరీతిగా నాలాపంబుసేయుచుండ నిందున్న యొకరాయి కరిగి
నీరైయుండ నానీటిలో నారదతుంబురుల తాళములు పడవైచి నిలిచెను.
ఆనీరు మరల ఘనీభవించి తాళములు లోఁజిక్కినదిచూచి అంజనానంద
నుండు యోనారదతుంబురులారా! మీమీగానప్రవీణతఁజూపి మీమీ తాళము
ములు తీసుకొనుఁడని పలుక నారదతుంబురులెంత పాడినను పాషాణం
బు నీరుగాదయ్యెను. ఆపుడంజనానందనుండు మీయుభయులకుగాన
ప్రవీణత లేదని వారిగర్వభంగంబుఁగావించి నీతారాములకునమస్కరించి
వారి యాశీర్వాదంబులుగొని వారియాజ్ఞ నుది తనదారి తానుపోయె
ను. ఎంతటి మతిమంతులైనై న నించుక గర్వముండకమానదు. కావున
దూర్వాసుడెవటనైన గర్వరహితచ కవర్తికలఁడాయని యెరయుచు
నెందునుఁగానక తుదకు బృహదశ్వచహీపాలుని సరసకురా బృహ
దశ్వుండు సతీస మేతుఁడైవచ్చి నమ్మనికినర్హ్యపాద్యంబులిచ్చి నమస్క
రించి వీరమునకా గూర్చుండఁజెప్పి

ఉ॥ భూతదయాశుకీలకతః, భూతిరపాదన, దీనబాంధవా;
నాతిరమే మిముకోబాగడ? నాజననంబు పవిత్రమయ్యె; మీ
పూతపదామరాగ పరిభూషిత మద్భుతామయ్యై గావున్
నీతివికారదా! వరమునీ! యభివందన మాచరించెదన్॥

ఈరీతిఁ బొగడు సతీపతులనుఁజూచి సంతసించి వారయంతరగంబు నిష్కాపట సుగుణస్థానంబనితలఁచి యిట్టి నిగర్వశిరోమణులగుదంపతులు త్రెలోకంబున నుంచురాయని యచ్చెరువందుచు టిచ్చవడిసిలువ, భద్రాశ్రమండుగని మహానుభావాః హర్షమునకుఁ గారణంబేమని యడుగ దుర్వాశుండు కరుణించి మహిపాలా! ఈ నీకులసతి పూర్వ జన్తమున శూద్రాన్వయమునజనించి యొకవైశ్యునిఁటి దాసియై యుండెను. దానికి విటుఁడవై నీవు తిరుగుచుంటివి. ఆవైశ్యశిఖామణి యాశ్వయుజ శుద్ధద్వాదశీదీనంబునఁ బద్మనాభవ్రతంబు సలుపుచు విష్ణుదేవాలయంబున దీపమాలికలుంచి మీయిరువురినిఁ గావలిపెట్టెను. మీరతి ప్రయత్నంబున నాదీపమాలికలఁగాఁచిన పుణ్యంబున మీకీజన్తంబుననితటి భోగంబుసిద్ధించె. హరిభక్తి నేమటక యుండువారు మీరు కావున గర్వమను వస్తువు మిమ్ము సమీపింపవెఱచుచున్నది. యిదియంతయు నేకాదశీ వ్రతఫలంబని హర్షించితి నని వాక్రుచ్చి ముని యధేచ్ఛంబోయెను. ఈమహిని మాధవవ్రతము మానకసేయువానికి మహితైశ్వర్యంబులుగలుగును. కావున మానవులారా- మీరీవ్రతము మానక సేయుఁడు.

మ ౦ గ శ ము.

పాట (చివరనువారీయఁబడినది).

తృ తీ యా జ గ్ర ము'

ప్రథమరంగము.

పీఠి.

విదిశాపురము, యువజనులు, రాగేశ్వరుడు, భోగేశ్వరుడు
జోగేశ్వరుడు.

రాగేశ్వరుడు — హా- హా- ఎంతమహారమా గానము! నేనిన్నివర్షం
బులు ప్రపంచంబునందు గాయకులవద్ద కష్టపడినేర్చిన విద్య
యంతయు నామానినీమణి మహనీయానూనైనైపుణిలో గోట్యంశ
మైచరాదని నేనెన్నెద.

సీ॥ కలకంఠకుల కుహాకలనాద మలయించు కంఠనినాదవైఖియు ఘనత
ముదిత, రత్నవిపంచి మ్రోయించిసాదెను పంచమస్వరజాతి పాట ఘనత
కాలమానంబులఁ దాళరీతులఁగూర్చి పల్లవజాతుల నల్లు ఘనత
ఆరోహణావరోహణముల తుదిమూర్ఛనలసాంపుహెచ్చించి సౌలయు ఘనత

గీ॥ స్వరములనుజేర్చి శ్రుతులలో బెరయఁజేర్చి
సురుచి రాలాపరాగ సంకుర్చిఁగాంచి
గానమొనరించుచున్న యాచాన, దివ్య
మానినీమణి యని యెంతు మానసమున!

ఈ గానంబు గానప్రియుఁడైన నారాజువినిన నాచాననువదలి
యొకయడుగైనఁ జనఁజాలఁడు. నేఁబోయి, యీతరుణివార్త
తెలిపెద. (నిష్క్రమము)

భోగేశ్వరుడు. ప్రవేశము.

భోగేశ్వర — బేరా- ఆనారి యెంతటియాపరి. అది కిన్నరకన్యయో
విద్యాధరనారియో, యురగతరుణియో, సిద్ధసతియో, సాధ్యమద

వతియో, గంధర్వకామినియో, మరుత్తురుణియో, గాని మానవ
భామిసికాదని నాకుందోచెడు. ఆమరుని యాములేనుగుగున్న
తిన్ననినడలు, ఆనవలామిన్న మిన్నగలతొడలు, ఆ పూబొన్న
మిన్నునగుకొను, ఆయన్నుమిన్న పొన్నునగుమేను, ఆకులుకులు,
ఆబెకులు, ఆతెకులు, చూచువారికి మరునిములుకులై సోకును
గదా: హా! హా! ఎంతటిది యా మంగసాందర్యము!

శీ॥ నిరుపమానవిలాస, నీహరకరహాస, యశవృశహంపేయ కుసుమనాస,
బింబఫలాధర, పీనపయోధర, కంబుకంధర, కాలకంఠచితుర,
రాజితరాజమ రాశయాచితయాస, రాజీవలోచన, రాజవదన,
అచితకాంచన చంచలాసమదేహ, నవనోమల మృతాశనాశవాహ,

గీ॥ స్వర్ణశుభ్రరత్నచిర శ్రీవర్ణకర్ణ,
పుల్లకమూరణోరు విస్ఫురిత చరణ
విపులసికతాతల నితంబబింబవిభవ,
అభిలలోకైక మాహిని యావనాంగి॥

అజగన్తోహిని- రాజభోగ్యవస్త్రపుగాని తదితరముగాదు. ఇవ్వార్థ
నారాజునకుఁ దెలిపెద. (నిష్కర్శము).

శ్రీగీర్వాసుడు—అయ్యో; పుత్రమిత్ర కళత్రక్షేత్రాదుల సంయోగము
స్వప్నయోగంబునయెంచి, వైరాగ్యంబుఁగాంచి, యూలిని, సంపదా
లిని, ద్యజించి భుజయిరోగ విపజ్జలార్ణవ వినిర్మగ్న మర్త్యానికి నా
వయగు పుమేశ్వరునిఁ బూజించి, ముక్తిపొందించి, భస్మంజనగు
దునని యెంచితి. అరణ్యంబుననివసించితి. భీమేశ్వరునిఁ బూ
జితి. అయ్యో; సమాధిఁజేరినను శనివదలదనునటుల యటవినిపై
తము కుటిలాలక యెవతెయోవచ్చి చేరినది. నామానసంబెల్ల స
మాధియోగంబునఁజేర్చి యుద్రమత్తయోగంబున నుంటకు నెంత
యత్నించినను నావధూటిచేష్టలు వహ్నివద్దనుండు పెన్ననుంబోలె

నను గరిగించుచున్నయవి. ఆహా. ఈలోకంబున జనలావలో
కనలమోహపాశంబులుగదా యెంతటి పుణ్యపురుషుల నైనను
బంధించి పుణ్యలోకంబునకు వెలిచేయును?

సీ॥ నిరవద్యులై యుండు నీతితోవిదులను నిరయంబునను దోయనేర్పుచు దగడి
నిరతసత్కర్తలఁ బరిపూతులగువారిఁ దొరసి దుష్పథములఁ జెఱచుఁజెలువ
నియతాత్మలెనట్టి నిగమాంతవేదుల ధీరత్వముగలింపఁ జెలియు నాతి
నిత్యచిన్నిర్మాణ నియతాంతరంగుల మాయలోఁ బొలింపఁజేయుఁ జెలియు॥

గీ॥ బ్రహ్మభావంబుఁ బడిసినప్పాజ్ఞజనుల
భోగరాగాలిఁ ద్రోయును భురిని మగువ
కానఁగాంతారి విషవాడి కానవముల
మానవృత్తిని మనుచుండు మానవాళి॥

ఇటు మునివృత్తి నవలంబించి కానలోఁ గాలకంఠుని భజించుటకు
నంతరాయంబుగ నిక్కాంత యీకాంతారమువచ్చి చేరినది. భూ
కాంతునకీ యుద్యతంబుఁదెలిపి యామానిసీఘ్రాతంబును గాననంబు
నుండి తొలఁగించెవ.

నిష్క్రమము.

తృ తీ యా జ్ఞా ము'

ద్వితీయరంగము.

రాజగృహము.

రుక్మాంగదుఁడు. సంధ్యావళి.

సంధ్యావళి—నాథా. తోపుప్పాతఃకాలంబునఁ దమరు ప్రయాణమై
వింధ్యాటవికిఁ బోవుచురనిపింటిని. కారణంబేమి?

రుక్మాంగదుడు—ప్రియా! నాప్రయాణంబు నీకెవరు దెలిపిరి?

సంధ్యావళి—ఇటులనే కర్ణాకర్ణిగవంటిని.

రుక్మాంగదుడు—సఖీ! ప్రయాణోదంతంబుఁ దెలిపినవారు తత్కారణంబుఁ దెలుపరైరా? నీవు వినవైవియా?

సంధ్యావళి—నాథా : నేనితరులచే నొంతవియ్యంకినను మీనోట వినను గుతూహలవడుచున్నదానను.

రుక్మాంగదుడు—సారసాక్షీ! రాజులపుడపుడు తమరాజ్యమెల్ల సంఘరించి చిత్రవిచిత్రంబులు గనుట ధర్మముగాదా?

సంధ్యావళి—నాథా! చిత్రవిచిత్రంబులు రాజులుండు పట్టణంబుల లోనుంచును. అరణ్యంబులలో నేమియుండును!

రుక్మాంగదుడు—సారసాననా ! వింధ్యారణ్య పరిసరప్రాంత్యంబుల ఋషికులావతంసు లనేకులు తపంబొచరించుచుండురు. వారి భద్రం బరయుట రాజులకు భద్రంబుంకాన నదియొక పనిగ నెంచి ప్రయాణమైతిని.

సంధ్యావళి—నాథా : అదిముఖ్యోద్దేశంబుగనుండదు, నిజము మాటు గుపఱచిన నమ్మవా రెవరు?

గీ॥ నిజము మాటుగుపఱచి నీవెన్ని పలికిన

నమ్ముదాననే మనమ్మునందు?

నీటిలోన నూనె తేటతెల్లముఁ గాఁగఁ

దేలనటుల నిజము తేలుచుండు॥

నాథా! నిజము పలుకుము. సందేహావచనంబులు వలదు.

రుక్మాంగదుడు—నాథీకాననా : అదియేమి ప్రాపంచికచిత్రమోగాని యెంతటివయసు చెల్లిన పురుషులనుగాని జూరులని వారిపత్నులు

గండియించుచుందురు. ఎట్టిసతీమాణికిఁగాని యారీతిః బురుషుల
ఋజుభావంబు గండియించుట సహజముగనున్నది. కావునఁ బురు
షులును దత్తందేహానివారకముగ మాటలాడుచుందురు. నాప్ర
యాణంబునకు నిజమగు కారణంబుఁ దెలిపెద.

చ॥ అతివరొ! వింధ్యవాటిఁ దనరారు గిరీశుని దేవశ్చక్షునకొ
రతిసతియో, భుజంగకులరామయో, నాఁజెలువొందునారి, గం
తతము సతీపతిస్త్రీతతత్పరయో, యతిచిత్రగానగం
గతి భువనైకమోహినిగఁగానియనున్నది, మాడఁబోయెదకొ॥

ప్రాణసతీ. అచాన యనూనగాన నైపుణ్యంబిజ్జగాన నెందునుఁగాన
నని మనయాస్థాన గాయకశిఖామణి రాగేశ్వరుఁడుపైతము పలి
కెను. ఆసతీమణి దేశకోశంబులు కులనామంబు లెవరికిని దెలియ
వఁట. దివ్యస్త్రీయని జనులాడెదరు.

సూర్యవళి— మనోహరాః ఆపాలతి పొగడికనామనంబుఁ బొగలిం
చుచున్నది.

చ॥ ఘనమగు మీయభీష్టమునుగంటిని; వింటిని వార్తలన్నియుకొ,
వనితను నేను మర్చింపవచ్చునె మ్రోసునిల్చి, మీమనం
బునకు విరుద్ధతీ? నటు బోలదటంచని మానమాన, నా
మనమునకు విరుద్ధమను, మాన్యచరిత్ర!మదికొ దలంకెదకొ॥

నాథా. అదివ్యస్త్రీ చరిత్రవిని విస్తయాశీనమానసయై భీతిల్లు
చున్నాను.

రుక్మాంగ—చ॥ సుదతిరొ యీగుణంబులు వసుంధరకుండరులందు సాజమే
గద; పటుశీరచిత్తులను గాంతలచేష్ట కలంపశ్చేదే
వపలుమభీతి ప్రాణసతి; వారిజస్రై యనూనగానగం
పదవినివచ్చెనకొ జెవులపడువుగా నెలువిమ్మ ప్రాణమా॥

సారసాక్షిః సకెట్టిసందియంబునువలదు. రాలికి గిలిగింత కలుగనేర్చు
నేఁ ధీరస్వాంతుని నారి కలంపనేర్చునే? ఎలయిసందియంబునవెళం
బెవచ్చెద. నెలువిమ్ము.

సంధ్యావతి — నాథా! చనువిచ్చి మచ్చికతో మాటలాడుచున్నవారు కా
వున నేను బడులిడ సాహసించెద. నేను స్త్రీని. అయినను స్త్రీజాతి
దుగ్గుణంబులు గణింపకతప్పదు. సృష్టికి ప్రథమంబుననే మాయ ప్ర
కృతియను నామంబునఁ బ్రఖ్యాతికెక్కెను. అప్రకృతియే స్త్రీరూ
పము. మాయాప్రకృతికి లోబడని పురుషుఁడు పుడిమినిలేడు.
ఎంతటిధీరస్వాంతుడైనను నారిసిమించినవాఁడు కాఁడు మారుని
జయించినవాఁడు కాఁడు. విశ్వామిత్రుఁడు ధీరస్వాంతుఁడుకాఁడాః
పరాశరుఁడు బ్రహ్మవేత్తకాఁడా? వారివీరినిననలేల సర్వప్రపంచ
కారణభూతుడగు పంచాననుఁడు దురి తేభపుచాననుఁడు పంచశ
రుని వంచనలకు లోబడఁడా ?

సీ॥ పున్నాచిత్రాగ మలనుభవించఁగ గండగొట్టలిగాచె, కలికిపలుకు?
ఆగమతత్వవిద్యాచంద్రికనుగప్ప కాలమేనుముగాచె కాంతకొప్ప?
ప్రాగ్జన్మకృత పుణ్యపశ్యతో హరములై పరణమించుచుగాచె తఱికికనుకు?
నిశ్చలహృదయాంబునఁగింపల్చెను మాయతాత్పరకాచె మగువతెగువ?

గీ॥ భవ్యతాపసజన ధైర్యఃర్వతము.

పాలి పరిగౌర లతివలభావహావ

విభ్రమవిఘ్న పీక్షణవిభవతులు,

కానఁబడుచున్న వపలుమా కాంత! యిపుడు॥

ప్రాణకాంతా: ఆస్త్రీ దివ్యవనిత యనుటయేచాలును నాధైర్యము
నగలించుటకు. ఆస్త్రీ గానవిద్యానైపుణియే చాలును మిమ్ములోఁ
గొనుటకు. దివ్యస్త్రీభూలోకంబున నెవతరించుటకు మహాత్మా ర

నిం బుండుక తప్పదు. ఆకారం మగోచరంబు కావున నట్టిదేవతా
రహస్యములఁ దెలియఁపకట్టుట సాహసము.

రుక్మాంగ—నాతీ! పురుషులు దృఢమానసులు. వారిసంకల్ప విరుద్ధముగ
స్త్రీలుపలుకుచుంట ధర్మంబుగాదు.

సంద్యావళి—నాథా! క్షేమముగఁ బోయిరండు, నాపైదయయుండ
నిండు.

రుక్మాంగద—నాతీ! నాపలుకులకు మనసు నొచ్చెనాయేమి? నిన్ను నో
నాడనేనాడిన మాటకాదు. నీవుపతివ్రతాశిరోమణివి. సర్వధర్మం
బులు గరతలామలకంబుగఁ గలుగినదానవు! పాణిప్రియా! మనః
లుండు ధర్మాంగడుండు నీకై కాచియుండును పొమ్ము. నేను వాలస్యం
బుచేయక త్వరలో మరలివచ్చెద.

నిష్క్రమము.

తృతీయా జ్ఞము.

తృతీయరంగము.

వింధ్యాటవి - భీమేశ్వర దేవాలయము.

మోహిని - రుక్మాంగదుడు,

శిశిశిశి

మోహిని—ఆహా ! నేను నా తండ్రియగు సంబుజగర్భుని యానతిరీతి
నీవింధ్యాటవిజేరితి. ఇష్టకామేశ్వరుని భజించుచున్నదానను.
అయినను నాయభీప్సితంబీడేరదాయె. ఆరుక్మాంగద సార్వభౌముడు
రాఁదాయెను. యువతి యావనలావణ్య సంపూర్ణవాహిని నీందు
నపుడు పురుషసంయోగంబును తెప్పలేనిచో తేమముగ దరీతేరఁ
గలదా ? ఈలోచనయుగళపర్వముగ నారాజసుపర్వేశుని నేనెపుడు
గన్నులారఁగని, మనసారఁ గొంగలించి నుఖింతునోగదా? ఆసార్వ
భౌమునిజేరని నాశరీర మతిభారము.

ఉ. తమ్ములు పుండరీకములు, చండలు మాలలు, శీతవాశపా
తమ్ములురుప్రభంజన విధమ్ములు, శాశిశీమఖమ్ములా
తుమ్మెదచాలు, చందురుడు దోడఁపుగామయై, తాళవక్రతూ ?
నెమ్ములుపోఁఖుల్, భువిని నేతలసంగతిలేనినాతికి.

అయ్యో ! ప్రపంచంబున సతీపతులుగదా సార్థకనామధేయులు. వాగ
ర్థంబులరీతిఁ, జంద్రచంద్రికలంబలె, శరీరప్రాణంబులభంగి, రసభావ
సామ్యంబున, బుష్పామోదంబురీతి, నభేదానుకూలానుగతులైయు
న్నఁగదా దాంపత్యసుఖమ్ముగలుగును. ఆమాటల మారుడు నాకే
పుడు దొరకనో? నన్నెపుడువరించునో? నన్నెపుడు భార్యగా భా
చునో తెలియకున్నది. నేనిచట నూరకయుండిన నన్నాసార్వభౌముం

డేటు చూచును? ఈ యిష్ట కామేశ్వరు నీదినంబున మనసారంబూజించి నుతించి విదిశాపురిప్రాత్యంబుజేరెద.

(కామేశ్వరలింగము సరసంజని. సమస్కరించి.)

కా॥ కంఠేకాల, కృతాంతగర్వమథనా, గర్వారినిర్వాపకా,
మంతీభూత సమస్తచైత్యవిధనా, తోటిరజైవాత్మకా,
కంఠీహస్తసఖా, హిమాద్రిజనుఖాః గంధేభవర్తాంశుకా,
కంతాహార భుజంగపాలక, హరా,కాత్యాయనీనాయకా.

ఈశానా ! రజితాచలస్థానా ! గజచర్మనసనా ! శ్రితార్తివిఖండనా ! నిశా
టవిపాటనా ! పార్వతీహృదయేశా ! భవవినాశా ! ఈశా, నీపాదా
రవిందంబులకు వందనంబు లర్పించెద. నాయభీష్టంబు నెరవేర్పనినఁ
దప్ప నాకు వేఱుకరణంబు లేదు. ప్రణతవత్సలా ! ఆ భూపాలునిఁజూపి
ననురక్తింపుము. సురసంయమిపాలా ! ఈయిల నేనుండువరకు ననుజూ
లింపుము.

రా గ మా లి క.

సీ. కేదారవాస ! నాకేదారి, బ్యాదారుఁ డీదారి రాఁ నాయె నేమికథమో?
మోహనాంతక ! ముగ్ధ మోహనాంగుఁడొసఁగి మోహినిహృద్వీధి ముదముఁగూర్చు
కల్యాణనీరధ ! కల్యాణములను సాకల్యంబుగానిచ్చి కరుణగనుమ,
ఆరభితిప్రతీకార్థ, శుభంకర, యారాజురాకర దారిఁజూపు.

A. లోడి నీవయి భూమిభువోష్ఠితెహ్మ,
కన్ననను బాపువాఁడనీకన్న నేరు?
సహనఁగానను నిష్ఠులసహనగహన,
భైరవస్తుభ్య, భైరవీప్రాణనాథ,
సురటివిసరెన సుమనసశృభవనీధు.

(నతులూనరించి వీణవాయిండుచుండును.)

(రుక్మాంగదుని ప్రవేశము.)

శక్తింగదుడు:- (దూరముననిలించి గానంబువిని మోహినిని వీక్షించి.)

దు. అల శక్తిత్రయవర్ణభావగరిమం బాశించి, ప్రాగ్జన్మ
జల ప్రాబల్యముచే సభిమణి శిరోబాణము నైల్యంబయెడ,
ఫలియించెన్ మృదులాధరంబరుణమై, బాగొప్ప లోకేశ్వరం
బులు ధావశ్యధశంధశారుచుల సాంపుకబెంపుజూపట్టుచున్.

(విస్తయంబు నభినయించి) ఆహా! ఈ కళావతి యా కళానిధి షోడశక
శలనుమించిన సవీననిర్మల నిశ్చంచలకళయో? ఈతరుణి యాపంచ
శరుని శరపంచకమునుమించి ప్రాంచితరుచుల భాసింపు నూతనశర
మో? మరుడు కరసానబట్టి మెఱుపు హేచ్చించిన వరపుత్రికయో?
శృంగారవిలాసలావణ్యరససారమున నచ్చొత్తించిన బంగారుప్రతిమ
యో? పసిడినీటి తేటలఁ బలుమాటుఁబలుగడిగిన మోహనాస్త్ర
మో? తెలియకున్నది. (ఇంచుకయాలోచించి.)

ఈ కళాపికలాపకుంతలను సృజించిన యజుని నైపుణ్యకిలాపంబెంతఁజేసెం
తు, ఈనాగయాన, నాగాంగనయో, సురభామినియో, విద్యాధర
ఋరవర్ణినియో, రతీసతియో, సతియో, సరస్వతియో, యదుంధతియో,
సందేహముగనున్నది.

గీ. తుంటువింటచేగ, తుహినాంశునుసోగ
మెఱుంగుదీగ మహిమ మెఱయునాఁగ
వెలయు నాగయాన, విలసిత చాంద్రమ
సాననంబుజూడ నదృశ్య రంబు.

ఈ మానినీమణి శరీరావయవసౌందర్యపరిమితి యంతయింతయనివర్ణిం
పనాతరమా? ఈ త్రిజగన్మోహిని సౌందర్యవదనంబు కమలాలయ
కిళాసదనంబు. ఈ మదనమోహనమంత్రాధిదేవత క్రేగంటిచూపు

తుంటవిల్తునితీపారుతూపు. ఈ మానితమదనమత్తతురంగ కను
బొమలు వనజసాయకుని ధనుర్విభవములు ఈ మోచాఫల మధురా
ధర కెమ్మెవి చారుసుధారసప్రావి. ఈకిందర్పవిజయైకఖిద్గలత కంఠ
ము, నుధురవోత్కంఠమగు కలకంఠ కంఠము. ఈ శృంగారరసాధిదే
వత కేశజాలంబు, పురుషమృగబంధనైక నీలపాశజాలంబు.

సీ. అల మయూరమరాళ కలభరాజములకు యానవైఖరిఁ జూపుఁజాననడుపు,
కాతకుంభాంబుజ చారుకోరకచక్ర జాతిని నిరసించుఁ జన్నదోయి,
మీనకేతన శరమీనసాదామిని చరితముమీఱు లోచనముసౌరు,
పట్నదత్తవాల శక్రనీలోపల శ్రీలసు మించెడు చికురరుచులు.

గీ. చంద్రశతపత్రముల నోముఁచానమోము,
పక్వబింబతిరస్కారపదవి పెడవి,
కనకతీలసుమనమునుగఁగలికినాస
యంతిసౌందర్య మెంత నుతింతుమదిని.

ఈ సంపూర్ణపూర్ణిమూచంద్రనదనను, ఈ యాకర్షణాంతవిశాలలోచనను,
ఈడిండీర మందహాసను, ఈతరంగావళీ విలాసను, ఈ ముక్తాఫలాభి
రామను మనసిజరాజరాజ్యరమను, రమణీలలామను భామను నేవదలి
యొకయడుఁగైన నిడఁజాల. కావున నే నిచటనేనిలచి యాచాన గా
నరసంబునిధిలో నావీనుల నోలలాడించెడ, (అనుచు మఱిగన
నిలుచును)

(నాటకురంజి - ఏకతాళము.)

పాట. కరుణఁగావుమా - శరణుపార్వతీశ ।
నిరతము - నినుమది మఱవను - కనుమ ।
తాతయాజ్ఞసెఱప - భూతలంబుకేరి ।
భూతలాధినేత - నీతిలానఁగాన ॥
రాజరాజహిత - రాజజాతు మాళి ।
రాజనేవ్యమానా - రాజుఁజూపి ప్రోవు ॥

పల్లవి॥

రుక్మాంగ:—ఈ పద్మజాత్యామోదావహ, ఈమరిజాలాస్య మనోజ్ఞ,
యా శశికిభాధమనిఁగూర్చి కిన్నరకామిని మధురగానాలాపము
ను మించెడు కలకింతకుహరాకార కలరవంబున గానాలాపము
చేయు నైపుణి విశ్వమోహనకరంబుగనున్నది.

చ. గురుచిర వృత్తభావపరిశోభిత మీరమణీకుచదవ్యయం
బరుదగు శోభకాంతిమచిరాంచిత మీ రదివాంఛకంబు, బం
ధుగ శుభవర్ణ భాగ్యపద ధూర్వహముల్ చెలి పాదపద్మముల్
తరరుచిసారలాలితము వాగ్విభవంబు గుధానుసేవ్యమై.

అదియేమియో యావనితనుఁ జూచినతఱినుండి నాకనుఁగవ కనిమిష
త్వంబు సిద్ధించెను. నాశరీరమెల్లఁ బులకాంకురమిషంబున ముద్వీజం
బు లంకురించెను. తత్పాపముగై శ్రమబిందువ్యాజంబున నానంద
జలంబు న్రవించెను. నాపాలిభాగ్యదేవత, నాపూర్వజన్మకుశల
పాకము, నానోములపంట సరసకుఁబోయి యామదమ త్తమరాశ
గామినిఁ గూడి, యాపికోదంచితస్వరనుఁ బల్కరించి, యా సారస
వచన, సరసవచన రచనామృత సాగరవీచులలోఁజేతెద (అనుచువె
ళ్ళి మోహినిసరసఁజేరును). మానినీ! ఈవిజనప్రదేశమున నొంటిరి
గనుండు నీవెవతెవు?

మోహిని:—అయ్యా! నీ వెవఁడవు? వనాంతరంబుల నింతు లేకాంతం
బున సంచరించుతఱి వార్హిజేరి పల్కరించుట సమంచితమా?

రుక్మాంగ:—నారీమణి! జలధివలయితథాగణీవలయంబు నేలు రుక్మాంగ
ద భూపాలుఁడగునేను మేదినిజనావనానుభావుఁడనై మదవదభిమాతి
భయద సత్త్వంబున సంచరించుచు నీ యిష్టకామేశుని భజింతు. నీచ
టికివచ్చి మార్గంబున నోయుడురాజబింబాననా! నినుఁజూచితి,
ఓ శతవ్రతనేత్రా! నీకులగోత్రంబులు నేఁడెలియ నిచ్చుచుచితి.
అర్హమగునేని నీవచనరచన సుధారసమ్ము నావీనులు గ్రోలనిమ్ము.

మోహిని:—సార్వభౌమా ! భూపాలురు జైవనములుగావున వారికిఁ దేలుపని యుదంతం బేమియుండును? భవనావనా! నేను బ్రహ్మమాన సపుత్రుని, మోహినియను నానుంబున నన్నుఁ బిలిచెదరు; కన్యను, స్వేచ్ఛానిహారపరమై యీ వింధ్యాటవిఁజేరితి. భూపాలా! నేఁబోయి వచ్చెద.

రుక్మాంగ:—లతాంగీ! ఈ లతాకుంజపుంజముల విభవముఁ గంటివియా? ఈ లలితపరిమళమిళిత లతావితానంబుల సిరిగన్నులారఁ గాంచితివి యా? తినుడిమణి! ఈదక్కునుజూచితివియా నిరంతరోత్తుంగాద్రుతిత నిర్దురశ్శిరాభిపోషిత తరుషండంబుల శృంగారమహిమంబు? తదంత ర విహరమాణ సమదసారంగ సంచయంబు ? మంజువాణి! ఈమం జుల మంజరీగుంజ దళి పుంజరంజితచికుంజాంతర రమమాణచమరీమృ గనికర భేలావినోదంబు మానసామోదమ్ముగనున్నది చూడుము.

మోహిని:—మానసనాథా ! ఆవినోదమ్ములు భోగపరులకు మానసా మోదములు. ననుఁబోలెడి యేకాంగులకు చి త్తభేదమ్ములు. కావున నేనవిచూడ నేమిప్రయోజనము? సార్వభౌమా! నేఁబోవలెను. పోయెద

రుక్మాంగదు:—రుచిరాస్యసరోరుహా; నీవీరితిమాటలాసి నిష్కరుణచే నను వీడిపోయినచో నిచట నాగతియేమి?

మోహిని:—సార్వభౌమా ! నీభటస్థిముఁ జేరి నీ దారిని నీవు సురక్షి తముగఁబొమ్ము. అంతరాయమేమియు లేదుకదా?

రుక్మాంగ:—కుసుమకోమలాంగీ! కుసుమాంబకుఁ దంతరాయముగ నిలి చినాడు.

శీ. చలిగాలి సోఁపున నులియి నీ నీలాలకములు నాహృదయముం గలఁపఁజూచి
క్రొక్కారు క్రొమ్మెఱుండులఁ గ్రోలఁగాఁజూచు కలికినకన్గవ కలఁపఁజూచి,
భరణి భకుల గొప్ప తన మింత నామందరను నీకుచోన్నతి నదురఁజూచి,
బ్రభరాచక్ర విభవంబు నానెనుకనియెడు కటిచక్ర నుదురఁజూచి.

గీ. మత్తకోకిల కామినీమధురనివడ

సామ్యమును గానర సమర సార సమున,

మునిగి జేలుచు దరిదాపుగ నకనిలిచె

మానసంజేమి నేయదు మందయాన?

మోహినీ! విషమాంబక నూతనకేహినీ! నవలావల్యవాహినీ! నీ భవనైకి మోహవాక్యతిగని, యాజగానగానని నీగానమువిని నిన్ను వదలి పోజూచు నిర్భాగ్యుడెవడై వ నీభువినిగలదా? కలికీ! నీకలికిపలుకులు సుధారసధారలు చిలుకుచుండ వానిని నెల్లకాలంబుగ్రోలుచుండక, ములుకులై నాటు పరుల పలుకులు విను వెకలు లీయిలలోనుందురా? మేచకికచా! కొనుక నూచక చాచకామృత వీచికల నను దేలింపుముగాని దురంతదుర్భర వియోగ దుఃఖాంబుధిలో ముంపకు.

మోహిని:—సార్వభౌమా: ఇవియేటిమాటలు? మార్గములోగనిన మానినీమణులయెడ నిట్టి మాటలాడుట యిమ్మహిలో రాజ్యమదాంధులమార్గముకాబోలు. చాలుజాలు, దారివదలుము. నేబోయెద.

దుక్తాగ:-అంబుజలోచనా; నిన్ను నేనదలుట, యీ యంభోధి మేఖల కలిత భూతలమెల్ల శరీరముతో నడలుటకాదే? చంచలచంచలాభదేహ! పంచశరశరప్రపంచంబు నానిలువెల్లెచ్చాపించి డహించుచుండ, నను నీవీరీతి వంచించుట నన్నీ ప్రపంచంబునుండి వెలిజేయుటకదా? శక్రనీలోపల విసీలచికురా! నీ గురుతిర ద్భ్రష్టగురుతిమిరంబులో నేజిక్కి ముందు దారి: గానరాక చీకాకు పెడుచున్నాడను. చంద్రికాసమహానా! నీ చిటునవ్వను వెన్నెలను బ్రసరింపజేసి నా బదుకు తెఱపుజూపుము. పరమాణువిభవమధ్యా! కురోపకారమునకై ధరించిన శరీరముగదా శరీరము? కలవాణి! ఈ యభిజాలముల

యూలిపులు చిలువల కాటురీతి ననుగలంచెడు నీచంపకామోద పరి
పూరిత శరీరంబున ననుగప్పి నాబాధ మాన్పుము. కోకిలాలాపా!
ఈ కోకిలప్రలాపము, ఈ శుకముల సల్లాపము, ఈకలాపులవిపులా
ధర్మ సటనాకలాపము, నాసంతాపమును హేచ్చింపుచున్నయవి. న
నుజేపట్టి మదనరాజ్యంబునకుఁ బట్టంబుఁగట్టుము.

మోహిని:—బౌరా! ఎంతటి దిట్టతనమిది? కట్టా!

ఉ. దిట్టతనంబుమీఁగను దియ్యనిమాటల నేర్పఁజూపుచుకా
గట్టడి శంఖరారి పటుగాధలుపల్కుచుఁ జంచలాక్షులకా,
గుట్టుఁగదర్చి రట్టులానఁగూర్చుచు వంచనలెంచి, వారినికా
చెట్టుకు గుట్టుకు వదలు చిట్టక పుక జెడుగుర నృపాలకుర.

పార్వభామ! ఇట్టిమాటలచే నాగుట్టుఁగూల్పనమకట్టితివికాబోలు?
కపటశీలు రనేకులుభవిగలరు, వారిమాయా వాగురులకుఁలోఁబడ
వలదని నాతండ్రిహితముపఁజేసించెను, ఆయర్థమునేఁడు సార్థకమ
య్యె. కామినీకాముకులు కామ్యకాంక్షకులగుదురుగాని ధర్మోర్జితా
లోచనాకులగుదురా? కాముకులకును లోలుపులకును గల్గలే నిజము
లనుటతప్పగునా? మగ వారిక త్యములు సందుసుడిమాయలను లోకో
క్తిలేదా? అందునరాజ్యమదాంధుల మాటలు బూటకముల మూ
టలుగదా; వలదు. ఇట్టిమాటలాడకు.

రుక్మాంగ:—కుటిలాలకా! ఇటుకటూక్తులు బలుకనగునా ?

సీ. చర్చింప, ధర్మకాత్రప్రచారముగల యతనికు లవృతంబులాడఁగలరె!,
పరికింప, ధారశీపాలు రవాళలఁ బ్రోచువారసటలుజాంతులగునె!,
భావింప, సుకార్థ పారగులగువారు, దారల దిగఁగ్రుంగఁగోరఁగలరె!,
తక్కింప, రవిమహోత్సంకు లెందైనను తలఁచిరే తరుణులఁదటమటినె!.

గీ. సర్వవచనమ్ము, సూర్యవంశజులసామ్ము
తథ్యవచనమ్ము, రవికులోద్భవులధనము,
మానీషిమణి! నమ్ము నామాటనిజము
చారఁగను నన్ను నేల గాంధర్వవిధిని.

మోహనాంగి:—రవికులోద్భవసార్వభౌము లన్యతంబులూడ తోయు
దురు, ఇది ముమ్మాటికి నిజము, నీవు నాచారవై మించితివేని సాంగ
మైవచ్చిన నా పాలిభాగధేయంబు నీవనియెంచి సదాకాలంబు నిన్ను
మన్నించుచుండెద.

మోహిని:—మానవనాథా ! నీమాటలునిజమని నేనమ్మునదెటుల ?

రుక్మాంగ:—చకోరలోచనా! సత్యవాగ్ధురీణుల వాక్యమే ప్రమాణ
ము. అయినను నావిషయంబీవెఱుంగవు కావున నేజేయు ప్రమా
ణంబు వినుము.

ఉ. హానినీనాలుఁ, గేలున సమస్తము నేలెనుచాలు, మేనదే
తాకుండోలఁచాలు గజదానవుతోలును, బాపమల్కొంకా,
భౌతలౌశరాజులు విభావనుదాలుమఁగల్గు కూలిపైఁ
గేలునుమంచిపల్కిద సఖిమణి ! నిన్నెడఁబాయ నెప్పుడుకా.

(అనుచు కూలిపైఁగేలుంచి ప్రమాణముచేయును.)

రంగత్కనకకుభాంగి! ఇప్పుడయిన నామాటనిజమని తలంచి దయ
యించి గాంధర్వవివాహవిధిని ననుఁగామించి ముగియిలోముంపుము.

మోహిని:—సార్వభౌమా ! సాహసించి సర్వజ్ఞుఁడగు శంకరునిపైఁగేలి
డి శపథంబు సలిపిన నీమాటలందు సత్యంబుండదని నే నందియించు
చున్నాను. ఇంతటి యైహికసుఖమునకై యంతటి వశమాత్మనిపైఁ
గేలిడి ప్రమాణంబు నటవనగునా?

రుక్మాంగ:—మానినీ! నీమాటలునిజము. అటుసలుపనిచో నీవునన్ను నవ్వు
వని ఘోరప్రమాణంబుఁజేసితి. మరునాఠీ! ఇచట మసలనేల రమ్ము.

మోహిని;—సార్వభౌమా ! ఎచటికిఁబోవలెను.

రుక్మాంగ;—సామ్రాజ్యలక్ష్మి ! సారాజధానియగు విదిశాపురికి.

మోహిని;—నృపాలా ! అచటయేమియున్నది.

రుక్మాంగ;—గురునితంబబింబా! అచట రాజ్యమున్నది. రాజ్యసంపదయు
న్నది. హరులున్నవి. కరులున్నవి, సిరులున్నవి.

మోహిని;—నరనాథా! నీవు తలఁచినచో, యా హరులు, కరులు, నీ
రు లిచటికి రావా ?

రుక్మాంగ;—రాజబింబాననా ! రాజకీయవిచారంబు విశేషంబుగ రాజు
లకుండునుగదా ? దానినిసరకుసేయనేని రాజ్య మరాజకంబగును.

మోహిని;—కుటిలాత్మా ! ఏమీతెలియని నన్నుబిలుచుకొనిపోయి
నగరుబోవదలి రాజకీయ విచారంబున నీవు కాలంబుఁగడ పెడవా?
ఇదేనా “నైపుడడఁబాయ” నని మృదునిపైఁగేలిడి నుడివిన ప్ర
మాణవచనము? మంచిప్రమాణమిది.

రుక్మాంగ;—బోటీ! మాటమాటకుఁ దప్పలెన్నకు. నదాకాలంబు నీసర
సనుండెదనని సహానిపునిపైఁగేలిడి శపథరబోనరించినది సత్యము. ము
మ్మాటికిని సత్యము.

మోహిని;—అటులయిన రాజ్య మరాజకమగునే? ఏమిసేయుదువు ?

రుక్మాంగ;—తన్వంగీ! రాజ్యభారంబు నాముద్దుతనయుండగు ధర్మాం
గదునిపైనిడి నేనెల్లకాలంబు నీసరసనుండెద.

మోహిని;—(అచ్చెరువభినయించి దూరముజని) కుటిలాశయా ! నీకు
కుతుబుడుగలవా ? భార్యయున్నదియే ?

రుక్మాంగ:—(భీతినభినయించి) పారసలో చనా! నాకొక సుతఁడుగలఁడు నూరుగురు భార్యలుగలరు. అందున నాపట్టపురాణి సంధ్యాసభి.

మోహిని:—ఏమీ! ఏమీ! ఒకరికపుగారు నూరుగురు భార్యలున్న వారా! ఒకటి రెండు మోసములుగావు దినదినము నూరుగురిని మోసగింతువా? మంచిటక్కరివి. నాగరికిత నీయందు ముదిరినది. నూరుగురిని పంచిచి కఠినప్రమాణంబు లాచరించి వారినిఁ దెచ్చికొంటి వికాఁబోలు? నినునమ్మినవారికి నూరుదోపల మన్నగతికాబోలు.

రుక్మాంగ:—నారీమణి! నన్నాఱడిచేసి దూఱకు, రజాలు తేజోవిరాజాలు కావున భూరమణులు తమసుతలను కానుకగ వారికినిచ్చెదరు.

అట్టి రాజబింబాసనలను రజాలు తమయిష్టానుసార మనుభవించుదురు

మోహిని:—అటులైన నేను నూటయొకటవ భార్యనగుదును, నూరుదినములకొకతూరి నాకు నీముఖదర్శనము, వీడ్కోలులేనిచేఱి బాగుగనున్నది.

రుక్మాంగ:—భామామణి! ఆభయమునీకువలదు. భార్యలనెల్లను దృఢించి రాజ్యమునర్జించి రాజకీయవ్యవహారములుమాని నీసేవాకావ్యత్తినిఁ బూని నీకినునన్న మెలఁగెద. ఇందులకుఁ దప్పితివేని నాచేయు కఠిన శపథంబు వినము.

ఉ. భూసురుఁజంపువానిగతి, పోరునఁబాటిన వానిదుర్గతి

కాసికవిద్య నేర్పుగురుభార్యను గూడినవాని దుర్గతి,

భాసురహేమచోరుగతి, బాయకకల్లోను వానిదుర్గతి,

కాసుఁ డప్పితేని విష భామిని! కాకగు నన్నియొక్కఁడై

విహారాంశు బింబాసనా! ఈకఠినశపథంబు నిజము. ముమ్మాటికిని నిజము.

మ. నీటాలోలకా! నాకు నీలోకముదప్ప పరలోకముగలవని నమ్ము

ను. నిన్నుఁబాసి యొకనిమిషమైననుండను. నీమాటజవదాటను, నీల
నిభాలకజాలా; నాభామినీస్తోమమునెల్ల నీవశపటచెడ. నారాష్ట్రము
లోని జనులును నాపుత్రుఁడును నీవశులై యుండులాగొనర్చెడ. నీల
గ్రీవసమానయానా! నారాజ్యవైభవమెల్లనీయధీనపటచెడ. వేయేల,
సదాకాలంబు నీవేగతియని నీదాసునిగ వర్తించెడ! నీరజాక్షి! ఈశవ
భంబునకుఁదప్పనని త్రికిరణశుద్ధిగ శంకరనిమోలదిక్పాలకులసాక్షి
గ వాగ్దానమొనరించితి, ఇతనను నీవానిగఁగొని రతులఁడేలింపు
ము. శరీరతాపంబాద్యము! ప్రాణంబునిలుపుము. ప్రాణరక్షణపుణ్యం
బుఁ గొనుము.

మోహిని:—మోహనాంగా! ఏమీయెఱుఁగని ముగదను నేను. మో
సపుచ్చకు. నినునమ్మెదను. నీవిపుడొనరించిన బాసలన్నియును నీ హృ
దయమున శిలాక్షరములఁటి నుంచికొని యుండుము. మఱవకుము.
కుక్కాంగ:—మోహినీ! నీ వీరతి యొత్తి యొత్తి పలుకవలెనా? వల
దు. రమ్ము ఈభకాలమ్మిది.

(అనుచుఁ గేలుపట్టి పిలుచుకొనిపోవును)

(నిష్క్రమము.)

చ తు ర్థా జ్ఞ ము.

ప్రథమరంగము — మోహినీమందిరము.

* మో హి ని. *

సీ॥ హరి హరాజ సురేశ హవివరుణాదులు, లోలలోచనలకు లాగిమనరె?
కమనీయరుణ గణాకరులైన నరు లిల నలరువెల్లని మ్రోల నిలువంగలరె?
సరిసిజావనలకు సర్వజ్ఞుడైన వశంకరుండగుగాదె? శకలవిధుల
యోగీంద్రుడైనను నాగయానల పద యోగంబుదొరకిన యోగ్యమనఁడె॥

గీ॥ మరుశర పరంపరకుఁజిక్కి నరులు దొరలు
తరుణలనుఁజూచి మరులూరి ధరణి వారి
చరణముల మ్రోలదొరలి కింకరులు నగుచు
మరియుచుందురు నారులే గుడవులనుచు॥

మరుఁడు యువజనభీకరుడై యీధరణి నరులను తరుణుల మైసిరుల
యులులలోఁదవిలించి వారిచరణసేవఁజేయింపఁడా? ముగ్ధుల ముఖ
విలాసము యువజనుల చిత్తదగ్ధముగాదా! మానినుల మధురభాషణ
ము మానవుల హృదయతోషణముగదా? కలకంఠకంఠుల కలికి చూపు
లు వయోవంతులకు నులుకు తూపులుగదా! పాటలగంధులపాటలు
నీటుగాండ్రమర్తములకుఁ బోటులుగదా! మత్తేభయానల మంద
హాసము చిత్తజాకారులెత్తఁగోరుగ్రాసముగదా? నాగయానల
పాదవిన్యాసంబు యోగుల యోగసన్యాసంబుగదా? అలరుఁబో
లులు కిలకించితరసంబుఁజిలికించి యపాంగావలోకంబునఁ దిలకించి
చూచినచో వయోవంతులమేను పులకింపక యుంటుకు వారిదేహము

లు లోహపురాల్లా? ఈరుక్మాంగదుడు నిసాపగుడై జపతప
 ఘోషామాదులచే దపించుచుండుననికదా కింవదంతి. ఇప్పుడెటు
 లున్నవాడు? నాచరణదాసుడై, నే గీచినగీటుదాటక, నాగృహంబొ
 క త్తుమైనవదలక, కట్టుంగదలక, నాపడకవిమవక, యితరసతులను
 నరకుసేయక, తనసుతునినైన బల్కరింపక, హరిస్తరణసేయక,
 మారస్తరణమఱవక, మోహినీ ప్రపంచమే ప్రపంచంబని మోహం
 బునిధిబోమగుండయి మైమఱచినాడు. ఇదిగదా మోహినీ సా
 మర్థ్యంబు! ఏమీ (అబోచించి) ఇదిదశమిరాత్రిగదా? ఈరాత్రి
 మండికదా యేకాదశీవ్రతమారంభమగును? ఎటులనయిన నీరాత్రి
 యు తేపహర్షిశంబులు సార్వభౌముని సాన్నిధ్యంబువదలక సార
 సాంబకుని సంగరంబున శరీరముమఱచు లాగొనరించినచో సార
 సాక్షువాసర వ్రతభంగంబుసిద్ధించు. నామనోఃస్థంబుఫలించు. అటు
 చేయవలెను. ఈదినము దశమియని రుక్మాంగదునకుఁ దెలియదు.
 తెలియక నేయుండనిమ్ము.

కం॥ అతిహిత మిదిసుత యచ చుక్

మతిమంతుడు నాదుతఁడై మనుతనుబలికెన్

శ్రితిపతిస్మృతు జెఱవఁగ

గుతుకంబున సాహసించి కూర్చెద క్రతమున్॥

అటుచేయకున్న నేనొకమానినియగుదునా? అందున మోహిని
 యనునామంబునాకుఁజెల్లునా? వైభవ్యే పోయి నాకైగాదియన్న
 భూకాంతునిఁగూడెద.

(సమ్మమము).

చతుర్థాఙ్గము.

ద్వితీయరంగము. — రాజమందిరము.

సంధ్యావర్ణి.

ఉ॥ పన్నగకాయ భవ్యతరవాసరమిద్ది యటంచునైనఁ దా
సెన్నక మోహనాంగుండల పన్నగవేణికఁ జిక్కెనయ్యె! యా
పన్నశరణ్య! వేడెదనను, పాణిపతిక తుమియించి కావుకూ,
సన్నుతినేడక, హృదయసారస మంచున నిన్ను నిల్పుచుకొ॥

అపద్మాంధవా! అనాథరక్షకా! ఆపదుద్ధారకా! నీనమనోరథదా
యకా! భుజంగమ తల్పకా! యతిమానసహంసకా! భక్తకల్పకా!
మన్నాయకుండు మోహినీమోహపాశబద్ధుడై లోకైకనాయ
కుండగు నీవ్రతుంబు మఱచినాడు. ఆర్తిప్రోషణా! పాపశోషణా!
దయాగుణభూషణా! నీభక్తురాలి మొఱునాలకించి నాహృదయేశుని
గతదోషునికేయ భారంబు నీయిది.

హా. హా. పాణిదేశా : నన్ను మఱచినందులకు నేఁజింతింపను.
నాశోనూర్పురుసతులను నిరాకరించి నందులకుఁజింతింపను. సుతుని
బల్యరింపకయుంటకుఁ జింతింపను. రాజ్యమునరకు సేయకయుంటకుఁ
జింతింపను. ఆరాజీవలోచనతోఁగూడి యహరహముముచ్చటంగనుం
టకుఁ జింతింపను. ఆయ్యో! ఆ శిష్టవర్ధనుని, దుష్టమర్దనుని, జనార్ద
నుని వ్రతదీక్షమఱచితివేయను చింత నాచిత్తంబున హత్తినది.
నాథా!

సీ॥ మరువులయ్యెనె నీకు మదితభాషణములుమఱచితే మురహరస్తరణనేఁడు?
గురువులయ్యెనె నీకుఁ గోమలికులుకులు, వగలితే హరిదినవ్రతమునేఁడు?
హరువులయ్యెనె నీకు హరిమధ్యచేష్టలు కనవె హరివ్రతదినమునేఁడు?
ఇరువులయ్యెనె నీకు నిధయాశచేతలు, తెలియవే హరిదినమునేఁడు?

గీ: బరువులయ్యెనే శ్రీనాథు భజనలయ్యె?

యరువులయ్యెనే హరితూజ లుర్విరహణ?

తరువులయ్యెనే నాకు నీదర్శనములు?

వరువుపోవునే యచ్యుతుపర్వమిటుల?

అకటా! ఏమి సేయుచును? ఆమోహిణీ మందిరంబుఁ బ్రవేశించి నా భర్తనుఁ జూచి హరివాసరదినంబిదియని హెచ్చరించివత్తుచా? (ఆలోచించి) పాడిగాదిది. నపశ్చీమందిరంబున ధూర్తత్వమునఁ బ్రవేశించి ముచ్చటగనున్న భర్త నెదరించివచ్చిన పచ్చిగయ్యాళి యిదియని జనులురచ్చ సేయుదురు? అదితగదు. నాహృదయంబున మంచితలంపుఁగలదని యెవరెఱుఁగుదురు? లోకులతో నాకు బని యేమియని యనుకొనినను మఱియొక గొప్ప దోషంబునాకుఁ బ్రాప్తిండు. భర్త చిత్తవృత్తికి విరుద్ధముగ నటించినదానగుదు. అందునుండి పాతివ్రత్యంబునకు భంగంబుఁగలుగు. ఆపనినేహసరింపనోచు: వలదనిన వసుమతీశుం డావనిత వశంవదుండై వసుదేవను తుని వాసరవ్రతంబు మైమఱచి మఱచునుగదా? ఇందులకు సదుపాయంబేమిగలదు? (ఆలోచించి) సరి. తగును. హరివాసరవ్రత దినమిదియని నగరెల్లను నేడు చాటింపవలెనుగదా? చాటించువారినిఁ బిలిపించి మోహిణీ మందిరంబుసరస భేరీధ్వనులు వాయించి హెచ్చుకంఠమునఁ బ్రకటనఁజాటింపుమని యాజ్ఞయొనఁగెద. ఇది హితమార్గము. దీనియందు దోషముండినను నది పుణ్యఫలంబులో లీనమగును. చంద్రునియందుఁ గళంకమురీతి శోభిల్లును. ఇక నాలస్యంబు సేయుటతగదు పోయెద.

(నిష్క్రమము).

చతుర్థాఽంశము.

తృతీయరంగము. — మోహినీ శయ్యాగ్రహము.

మోహినీ, రుక్మాంగదుడు, చాటించువాడు.

(మోహినీ రుక్మాంగదులు నిద్రించుచుందురు. తెరపడి జనులకు నగపడక యుండవలెను. తెరలోనొక కిడికిమాదిరిగనుండి దానికిఁ బట్టవేసి యుండవలెను.)

(చాటించువాడు ప్రవేశము)

(భేరివాయింపుచు) — ఓ హూహూ! వినుండి, కనుండి, వినలేదనేరు కనలేదనేరు. ఈదినము దశిమి, తే పేయే కాదశి. మఱునాఁడు ద్వాదశి ఇవి హరివాసరములు. ఈ రాత్రి నిరశనులైయుండుండి. తేపహర్నిశ లు నిద్రాహారంబులువదలి శ్రీహరిని భజించుండి ద్వాదశి ప్రాతఃకాల-బున బ్రాహ్మణులకుఁ బాయసాన్నంబులు భుజింపఁబెట్టి మీరు భుజించి దినమెల్ల నిదుర వదలి యుండుండి. ఇది యాచాలశృద్ధులు నలుపవలెనునుండి ఇందులకుఁదప్పకుండి. తప్పిన రాజదండన కలుగును. నిజమిది వినుండి

(అనుచుఁ బలుమాటలు బిగ్గరగ నటచుచుఁ బోవుచు.)

(రుక్మాంగదుఁడు నిద్రలేచి కిడికినుండి వెలికి మొగముంచి చెవు లొగ్గి విని క్రిందికిదుమికి నిలిచి)

శ్రీహరీ! ఎంతటిపాపంబున కొడిగట్టితి (అనుచుఁ గేలుమోడ్చి యే శాగ్రచిత్తత)

హరిగతిగడ.

అజరుద్రాగ్రా నిలచంద్రానల | యక్షాద్యాశితగర్భకటాహా!
నిజభక్తజనాఘు వినాశనకర | నీరజచక్రగదాంచితభాహా||

క్షీరాంబుధిశేషఫణీరత్న | శ్రీరుచిబలసితపేశలశయ్యా |
 నీరేణాలయ సేవాపరవశ | సగమాంతాకల్పిత సునిశ్చయ్యా |
 సాత్వికరాజసతామసగుణగణ | సర్వోత్పత్తిస్థితిలయకారణ |
 తత్త్వజ్ఞానోదితవైరాగ్య | ద్రవ్యాలయసింహాసన పోషణ ||
 మాయాకారణ మాయనికారణ | మాయాజనిత నినాదవినోదన |
 ఆయతశబ్దోద్భవితాకాశ | యంబరసంభవితాతతవనా ||
 పవనజనిత సంభావితతేజా | భాసితతేజోద్భవజలరూపా |
 భువనోద్భవ సకలస్తుతభువనా! భూతేశస్తవనీయకలాపా ||
 పంచగుణాతతయోజితకలలా | ప్రాంచత్కలలాండ్లవత్రిభువన |
 చంచలనారాధ్యగ యాపాయిత | చారుశరీరా హరి నారాయణ ||
 నిద్రాహారవిహారవివర్జిత | నియతినతసంపూజితచరణా |
 భద్రగుణైకాశ్రయవైకుంఠా | భావుకదా! భవరోగనివారణ ||
 విందుగవిందు నావీనుల గో | విందా! నీవగుభవ్యచరిత్రము |
 సందేహము లేదిందునునందును | సంకర్షణ! నీమహిమ పవిత్రము ||
 అరవిందానన! నావందనముల | నందుమప్రీతిని డెందమునకగని |
 అరిషడ్వర్గంబులఁజిక్కుమ | నంగజవశుడై యందితి నార్తిని ||
 మోహవిపాక విబుధుడనై నే | మోహినిపాలై వ్రతతిథిమఱచితి |
 దేహముగేహము నీకర్పించెద | దీనావన! బ్రావును నీవేగతి ||
 నతులర్పించెద నుతులూనరించెద | నయభక్తిని నీ మహిమఁబఠించెద |
 సతిసుతులను నీహితమతి మఱచెద | సత్యంబీవని నేమడిచలంచెద ||
 నీరజనేత్రా! నీకువందనము | నిత్యానందా! నీకునమస్కృతి |
 నీరధిశయ్యా! నీకిదెడండము | నిగమస్తుత్యా! నీకిదె నా నతి ||
 మారమణీపతి! నీకివెఱ్ఱిమ్రులు | మారజనక! నీకివెణ్ణోహారులు |
 నారాయణ! నీపదములునమ్మితి | నాగశయానా! మోడ్చితిఁగరములు ||

(అనుచునతులూనఁచి).

జగద్రత్నా! ఖచరగమనా! ఈఖచరచకోరలోననా నీ చలికుచపరిరం
భ సంభావితన మైదనూననుండనై యాన్నూయత్రయివందితుఁ
డవగు నీపదసేపమటచితి కలుషకదళికాభద్రకరీ, హరీ, దురిత
శుండాలహరీ! ఈమోహినీ సమోహనబాణప్రహరితచిత్తుండనై
పరిసరశయితపఘాతీసురతశ్రమచే నిద్రఁజేంది హరివాగరవ్రతం
బు నేమటితి. భవమహోర్ణవతారకా! అరిషడ్వర్గ పరిహారకా!
దురితవశీకుతారకా! ఈ నాకానోకహ పుష్పగంధిజేరి విషమాస్త్ర
కేళీకలాప సల్లాపంబులమైమఱచి పరిఘాతవ్యధనంబులును, దురిత
నిర్తథనంబులునగు నీపుణ్యకథనంబుల సరకుఁజేయక రిత్తగఁ జిత్త
వృత్తిని నామత్తకాశినీలావణ్యరసాంబుధిలో ముంచితి. భక్తమం
దారాః ఈమందయాన యాకారవికారంబులుఁజూచి శ్రీకరమైన
నీచిరశుభాకారములఁ బూడ నేమఱచితి. పద్మాదరా! ఈమోహినీ
లావణ్యవాహినీ తరంగావళిలోఁజిమ్మవడి మంగళకరమైన నీ సుగు
ణామృత సాగరంబులందు మునుంగమఱచితి. పుండరీకాక్షా! నమ్రోక
రత్నా, దనుజద్విరదహర్యత్నా, నన్నెటు నిర్దళిత చోషునికాజేసీ సంత
త సాధురక్షణఁడు తోయజదళాక్షుఁడను బిరుదు రక్షించుకొని
యెదవో? నన్నెటుచోచెదవో?

శీ॥ జలజాతగర్భుని చదులకునుఁదోచు, నిర్దరాదులకు పెన్నిధులపీడు
నీగధిమునిఁగడు ధారణికినినావ, త్రిదశారిచృతయ నిష్క్రింశనఖుఁడు
భూనభంబులదవ్వ మేనఁగొల్పినవాఁడు రాజులరక్త తర్జణపరుఁడు
దశశిరోధికి విపద్దశఁగూర్చుచైవంబు శేవతీదేవికి భావజుఁడు॥

గీ॥ అసురకాంతుల శీలాగ్ని నాద్యుభయంబు
తురగభురభుట్టితానేకదురితచయుఁడు
పంచతత్త్వా విశిష్టకప్రణవవాసి
దాసునిఁగఁబ్రోచు దా సదా ధరణిసన్ను॥

(అనుచు వందనంబులిడి).

హా! ఈ మోహినిసరస నేనిపుడు నిలిచితి నేని వజ్రల ననుమోహ
చారధిలోముంచును. కావున వైశమై నాగృహంబుఁజేరి యాదనుజ
విధ్వంస్తుని, జగత్పశిస్తుని, చక్రహస్తుని, నిస్తులార్చనలఁ బ్రార్థువుచ్చె
వ. పోయెద.

(నిష్క్రమము).

(మోహిని నిద్రలేచి అటులిటులఁజూచి రుక్మాంగదునిఁ గానక నలు
దిక్కులువెదకి)

మోహిని—ఆహా? మోసమాయెను. నిష్ఫలమాయెను. ఇబటనెంచు
ను రాజులేడాయెను. హా! నిద్రాదేవతా! నిర్భాగ్యచరితా!
మాయానికరసంవృతా! మందప్రజ్ఞలాలితా! విద్యావృద్ధ్యంతరా
యశోభితా? ననుఁబొందినదేవతా కార్యంబునకు విఘ్నంబాచరించి
తివి నీసహజమర్గుణమ్ముఁ జూపితివి. అబలలకు నిద్ర బలమనునది
నిజమయ్యె: ఏమిసేయుదును.

ఉ॥ పోయెను రాజువీడువిడి, పోయెను నాపరిరంభణంబునక

బాయుచు. నేమిసేయుదును? భంగమువాటిలెఁ గాద్యభాగమం

దీయెడఁ, బాసునిద్ర ననునీగతిఁ జెప్పడఁజేసె, నక్కటా!

యాయవలీ మనోహరుని నారసితెచ్చెద నెంచు నుండిక॥

కానిష్టు. ఎచటఁబోయియుండును? ఎందున్ననందుఁబోయి మోహ
పాశములబంధించి, వలపులుపొచ్చించి, వలరాజునకు నొప్పగించి,
నిర్లిద్రత నేఁ గాచియుండెద.

(నిష్క్రమము).

పంచమాఙ్కము.

ప్రథమరంగము. రాజగృహము.

(రుక్మాంగదుడు, మోహిని, సంధ్యావతి, ధర్మాంగదుడు, శ్రీహరి.)
రుక్మాంగదుడు—(నిమిలితలోచనుడై జపమాలాద్రిష్టమందును).

(మోహిని ప్రవేశము.)

మోహిని—(రుక్మాంగదుని నెఱ్ఱంగఁజూచి జపమాలగుంజిపాఱవైచి)
బౌరా! వటుమాయకారీ! ఎన్ని యవతారములెత్తెదవు? ఇపుడొక
గడియకుమున్నేగదా రతిరాజపీఠము నలంకరించి రాజ్యమేలితివి?
ఇపుడీ యతిరాజ పీఠమలంకరింపఁ జూచెదవు. ఇదిసాధ్యమా? ఏనుఁ
గునెక్కి దిడ్డినాకిలినుండి పో నలవియా? ఈజపమాల మోహిని
వత్సోజయుగలాలిత మాలలనూడిగ నీ యతను తనుతాపంబార్చ
నేర్చునే? రమ్మ వలదీ జపతపములు.

రుక్మాంగదుడు—(లేచి) మోహిని! ననుబలగఁగింపకు! హరివాసర
వ్రతదీక్షఁబూనినవాడను. మూడురాత్రులు నీముచ్చటలునాకు
వలదు.

గీ॥ భవ్యచరితాళిలో నరుభాసురంబు
వాసుదేవ ప్రియోత్తమవాసరంబు
ఘాసురాత్యంత ఘోర్ఘాసురాసురంబు
భాసురాంగిరీ! విను హరివాసరంబు॥

కామినీ! ఇట్టివ్రతదీక్షఁ బూనినవాడనుకావున నక్కాలంబున
(స్త్రీ) సంవరంబు చూప్యము. నీవును దద్వ్రీహదీక్షఁబూని వాసుదే
వు నారాధింపుము. కైవల్యంబు కరతలామలకంబగును.

మోహిని—హా! హా! ఏమీ- ఎట్టెట్టు- బౌరాపిచ్చి! బౌరా వటుమా
యల వేదాంతము! సార్వభౌమా! ఏమీ! వ్రతదీక్షయా? రతిదీక్ష
యా? ఇంటగెలచి రచ్చగెలుపుమను లో కోక్కిదెలియదా? మదన
వ్రతదీక్ష సమాప్తియైన పిదపగదా మదనజనకవ్రతదీక్షఁ బూన
వలెను? ఉట్టిబట్టి స్వర్గమునకుఁ బోనగునా? విల్లును వెలగకాయ
రెంటినిఁబూనిన గుఱి కుదురునా? రాజ్యమేలువారికి ముక్తిరమా
రాజ్యము లభించునా?

చ॥ వదలుమ దీక్ష పాఠవతి! కాడఁగనేల విచారతప్తుడై?
కదలుమ మద్భవంబునకుఁ గాయజాసంగర మాచరింపుమా
పదిలముగా, నవీనకృతబంధచమత్కృతులకై రతాంతసరి
పదల నిమిలితాత్ముడయి, స్వర్గసుఖంబులఁ జెందుమా భువికై॥

మోహనాంగా! పంచతత్వావృత శరీరప్రపంచంబు నరిపడ్వర్గ
సహితుడై పంచాయుధుం డేలుచుండును. పంచాయుధగురు సేవసే
యుమని శాస్త్రములోఁ బలికినపలుకులకు మూఢులు వేఱొక
యర్థంబుఁగల్పించి యాశ్చర్యంబు హరికి నన్వయించుననిరి. దేహతత్వం
బుఁగనరైరి. కావున నీవు పంచాయుధుని సేవయొనర్పము. అదియె
స్వర్గసుఖంబు తలఁపుము. లేద్యు.

రుక్మాంగ॥—మోహిని! నీమాటలికఁజాలు. ఏకాదశీవ్రత చరితంబు విని
చెద విను.

సీ॥ దుర్భరభవరోగ తోయదపనమ్మ, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్మ.
బహుజన్మదురితేభ బంధనాలానమ్మ, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్మ.
దుస్తరసంసార తోయధితరణమ్మ, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్మ.
భూసుతపుత్ర్యాఘ భువనైకభవనమ్మ, వనిత! యేకాదశీ ఘనదినమ్మ!

గీ॥ స్మృతిమతావన మేకాదశీ దినమ్ము
 శ్రీత ముతావహ మేకాదశీ దినమ్ము
 సీతకరావన! యేకాదశీ దినమ్ము
 రతివిధానమ్ము తగడు సమృద్ధిగబోమ్ము!

వారిజాయతలోచనా! వారిజాక్షుని వ్రతదినమ్మున సారసాక్షుల
 రతి సంయోగంబు తగదు. బహుజన్మ కృత దుర్దాంతదురితతో యధిఁ
 దరింప హరిచరణసరోరుహారాధనయను తెప్ప దప్ప వేటుమార్గం
 వీధర్మవోరకదు. అట్టిహరికిఁబ్రിയమైన వాసరూబిది. ఈవ్రతదినం
 బులందు మానవులు భూరివివేక తావహవిభూతిసమేతులై, హరి
 కథాశ్రవణతత్పరచితులై, నిష్ఠురజపానుషాన నిష్ఠాపగులై, నారాయ
 ణ యాపావలోకనము, నారాయణవిగ్రహారాధనము, నారాయణ
 పదసేవనము ఇట్టిప్రత్య విధానంబులఁ గాలక్షేపం బొనర్పవలయును.
 అంగజువశులై యంగనా సంగంబొనర్చిరేని తద్వ్రతవీక్షాభంగం
 బగు. కావున నన్నీరీతిబాధింపక నీమందిరము జేరుము.

మోహిని—బౌరా! ఆనాఁడటవినిఁ బటుతరమగు నీ కామశాస్త్రార్థ
 ప్రవీణత వెల్లడించితివి. ఈనాఁడిటు నీకుటిల వేదాగ తార్థోపదేశంబు
 నకు మొదలిడితివి. నీయందు విరుద్ధధర్మంబులు సెక్కులున్నవి.
 హింసాత్మకా? సంసారసుఖంబు వదలి కంసారి సేవసేయుటకా
 నన్నియైదెచ్చినది? జడాత్మా? జడజాననలందా నీవిడంబనములు?
 క్రీడాపరమైన వ్రీడావతియెడనా నీవైరాగ్యాడంబరములు? మంద
 మతీ! కుందరదనల మది కుందొసర్చి ముకుందసేవ జేసిన నీవు నిత్యా
 నందమొందుదువా? వలరాజే యాయిలఁగొలువందగిన కైవసుని
 యను మేనుఁబాయుటే కైవల్య మనియును సర్వజ్ఞులువదంపరా?
 వలదీత్రతము లెమ్ము. (అనుచుఁ గేలుఁబట్టియాడ్చును).

(సంధ్యావళి ప్రవేశము.)

దుష్టత్వా. నన్నుకట్టబెట్టకు. ఈజగరాగమాటలచే నాకువగఁ
గూర్చకు. శూలిమో)౨ నెక్కాలంబు నన్నాలుగ నేతెద నిన్నెడఁ
బామునని నుడివిననుపపులు స్థిరపలుచికొనుము. ఈకట్టడివ్రతము
లచే శరీరమునుగవ్వ బెట్టకు.

కం॥ దిబ్బా! కట్టడివై, న

న్నట్టిటు గావించి వెళ్ళ నగునే నీకుకా?

గట్టుమ రతిరాజ్యమునకు

నెట్టనఁ బట్టంబునాకు. నెట్టుమవ్రతముకా॥

రుక్మాంగదా! తెమ్ము. మందిరమ్మునకురమ్ము (అనుచుగుంజును)

రుక్మాంగ—(కోపంబున) భామా! నీబూమెలమాటలువిని కామునికిలో
నై కామజనకుని నోము వమ్ముజేయుదునా? ఎన్నటికినిజేయును.
హరివాసర వ్రతమువదలను.

చం॥ వదలుదు రాజ్యముకొ, సకలవారిధిపేష్టిత భూతలంబునుకొ,

వదలుదు సర్వవైభవము, వాగదాజి పదాతిరాజ్యముకొ,

వదలుదు దార పుత్ర హిత బంధు పురోహిత సేవాకాళినికొ,

వదలను శ్రీహరివ్రతము, వారిజులచన! ఊటలేటికికొ॥

నీరజాక్షీ! నీటిబుగ్గనుబోలు నైహికసుఖంబును నమ్మి, నిరంతరానంద
దాయకుండగు నీరజులొచనుని చరణసేవ వదలఁగలనా? వేదండ
యానా! ఎండమావులవంటి యాయువునునమ్మి, పండువెన్నెలవంటి
సంపదనునమ్మి, నిరంతర నీవీది మోచనరతుండైనై, దండధరుని కూరి
దండనకులోఁబడకుండ హరివాసర వ్రతంబాచరించి, హరిచరశాం
ఖుజు పావనసలిలంబు తీర్థంబుగఁగొని, పక్షివాహను చరిత్రామృత

పూరితవాహినిలోనోలలాడి, మునిచేతస్సరో హంసునిఁగొనియాడి,
శ్రుతివహూసీమంతినీవీధులఁదిరుగులాడి, జన్మజన్మాంతరాజ్ఞిత దుర్భర
దుస్సహ దుస్తర దురితంబులఁ బోనాడి, హరికరుణావరిలబ్ధ జ్ఞాన
కలితభావులగుభాగవతులక గూడి, భవబంధురసింధువును దరించెద.
దీనికింతరాయంబుగఁ బరిణమింపకు. నీవెంతవేడినను నెంత
దూషించినను నెంతదండించినను నేనీవ్రతంబును వదలను,

మోహిని—మానవనాథా! మానినీమణిని నన్నువంచిచితివి. మగ
వారికృత్యములు సందుసుడిమాయలని యిప్పుడుగదా నేనెఱింగితి.
ఆహా! ఆనాడేమని పలికితివి? “మోచాఫలచుధురాధరా? నీవచన
ములే వేదవచనములని నమ్మెద. కలికే! నీపలుకు కళాధరునిపలుకుని
శిరసావహించిచేసెద. చంద్రదలపనా? నీమాటశిలాస్థాపితలిపిగాఁ
జూచెద” ఈయర్థంబునిచ్చు మాటలాడికదా ననుమోసగించితివి?
ఆకలి తీరినపిదప నశులు విరులఁబాసినరీతి ననుఁబాసితివి. వట్టివల
పులనన్నాటడిపెట్టితివి. ఇలాధిపులచెలుములు జలములోనివ్యాత
లనునది నిజమయ్యె, ధరాప రాగంబు ధరాపరాగంబనునది స్థాపిం
చితివి. అయ్యో! వంచకా! నిదురించువేళ నన్నువంచిచి యీ
చంచలాక్షినిఁ గూడ నపేక్షించితివియో? వెంటనంటి నేఁగనుఁగొంటి
నని వ్రతవ్యాజంబున ననుఁగికురింపజూచెదవా? తుంటవిల్లుని కేల్చికి
నను వెలిచేసెదవా? కంటకమతీ! నీతుంటతనంబు నాయెడ ఫలించు
నా? వైశమ్పై వెళ్లుము. నామందిరమ్మఁ జేరుదము.

సంధ్యావధి — అమ్మా మోహినీ!

ఉ॥ మానవతీలలామ! యశమానసపుత్రివి నీవు కావునకా
భూసుతధర్మసూక్తుములు బుట్టుకతోడనే నీకుఁదెల్లమా.
మానవనేత నీదుపతి మానఁగ రాని హరివ్రతంబుఁ దాఁ
లూనినవాఁడు భంగమిటువోలదు పల్కఁగఁబాతకంబగుకా॥

భామినీ—పాశ్చాత్యమానిసులంబోలే నీవిటులాడనగునా? భర్తనలయిం
వనగునా? భర్తదైవంబుగాదా? సతికిఁబలికంటెను వేఱుదైవంబు
గలఁడా? పతివచనములుగదా సతికి వేదములు! అధిపతి యానతిగదా
సతికివ్రతనియతి! భర్తముదముగదా సతికిమోక్షము? ప్రియుని
ప్రియభాషణముగదా సతికిఁబాయసాన్నము? పతిభక్తిగదా సతికి
భూషణము? పతిదర్శనముగదా సతికిఁదోషణము?

సీ॥ కరతలామలకంబు గాదఁజేచెల్లెలా? యిభయానకును ముక్తి విధునిభక్తి
కొంగుబంగారము కోమలీకాదఁజే? వనజాయతాక్షికి వరునిభక్తి
ప్రాంగణసాపీత పాణిజాతముగాదా? తరళాయతాక్షికి భవనిభక్తి
తలయంపి మేరు వెలయదే చెల్లెలా? నలినాననకుఁ బాణివాధుభక్తి!

సీ॥ సతి! పరదైవమీధరఁ బతియసుమ్ము
వనిత కీయిల వ్రతనిష్ఠ వరుఁడెసుమ్ము
పడతి కీభువిఁ బరగతి పతియెసుమ్ము
చాన పతిభక్తి సతిని శక్తిసుమ్ము!

తరుణీమణీ! వరు నెదిరించి మారుత్తరమిచ్చిన నారికి నిరయము సర
సమందునుగదా! బిసరుహాక్షీ! కాంతుని సేవచేయక కనరుచువిసుకు
కొనుచునున్న కిసలయపాణి కీ వసుమతి సుఖముకలదా? సతీమణీ!
పతివ్రత శుచీభూతయై తనపతిని సదాపూజించినఁగదా రమాపతి
మెచ్చు. ఈధర్మంబులు నీకుఁదెలియవా?

మోహిని—అమ్మచెల్ల! ఎంతటియెమ్మెలాడివే? కారులఱచి కథలు జెప్ప
వచ్చితివికదా? పాడిదీర్చెదనని పిలువనిపేరంటమునకువచ్చి భార్య
భర్తల నడుమనిలచి యహమించి గరితవలె ధర్మంబులు తెలుపసా
హించెదవే? నీవెంతటిపతివ్రతవు! పుట్టుకతోడనే పుణ్యపాపం
బుల తారతమ్యంబు సహజముగాఁదెలిసిన నాయెదుటనా నీయుప

న్యాయము? అగ్రహారములోనా తంబభజోన్యము? నీవేటింగినంత
పతిభక్తి నేనెఱుంగనా? కంచునిస్సాణమెదుటనా భక్త-వాద్యము?
పతిభక్తియను బెదరువెట్టి మెరికెలవంటి మాటలాడి సతీవతులకు
ఁయోగంబుగల్పింపఁ జూచెదవా? అడ్డగఱిమాటలాడి వాతివాడి
తనంబునెఱిపి నఖమాంసన్యాయంబున క్షీరోదకమురీతినున్న దంప
తులలోఁగలహంబుఁబెంచి తత్కలహఫలంబు నీవనుభవింపఁజూచె
దవా? గట్టువాయిపలురాగా! ఎన్నిపన్నాగములు పన్నితివి? ఛీ
గయ్యో! ఇచటనుండి వెడలిపొమ్ము. పొమ్ము పొమ్ము. ఎఱుకగలచేడి
య కొకపలుకు చాలదా? ఛీయన్న కడమరాగము సేయుదురా?

రుక్మాంగ—మోహిణీ! ఎవరిని నీవట్టిమాటలాడునది? అదినాపట్టపు
రాణి సంధ్యావళి పతివ్రతాశిరోమణి. హీనోన్నతతారతమ్యంబులు
దెలిసి మాటలాడుము.

మోహిని—ఏమీవంచకా! ఏమీయెఱుంగని యింతనిఁగొంతు విఱవఁజూ
చెదవా? కుంభినీధవులు కుటిలత్వము కూడుగాఁగుడుచు వారను
నది సార్థకపఱచితివి. మెత్తనిదొంగవీవు.పువ్వుఁగుత్తులతోఁగుత్తుకకో
యుదువు. ఎడమచేయి యిది కుడికేలిది యని తెలియని జడజనయ
నకుఁ బెడబుద్ధులుచెప్పి పడకవార్తలుదెలిపి సదాకాలము నిన్నెడఁ
బాఁయనని మృదునిమైఁగేలిడి కఠినశపథంబులు నుడిచి కడుసంబర
మున విడిదికిఁదెచ్చి వెడజవ్వనము సడలించి యివుడీజడజాతీ నుడు
వులువిని నన్నిటు లిడుమలఁగెడపెదవా? జడాత్తా!

సంధ్యావళి—మోహిణీ! ఏమిమాటలివి.

మ॥ తగునే ధర్మవిరుద్ధచర్య లిటుకాంతా? యంతకాఠింపఁగా
నగునే? యీవసుధాతలాధిపుని నోనాడంగనోరాడనే?
మగునా! శ్రీహరివాసరవ్రతము సన్తాన్యంబుగాఁజేయు నీ
మగనిక దూరకు. నాహిత్యవినిజాత్రా చెల్లెలా! యింటికొక్క

చెల్లెలా! ఈ వ్రతదీక్ష ముగిసినతోడనే నీయిష్టానుసారంబు నీమగఁడు నిన్నెడఁబ్రాయకుండును. పతిని నోనాడుటతగదు. మందిరంబునకుఁ బోము.

మోహిని—అవునే: గయ్యాలో? చెల్లెలాయని నన్నుఁబిలిచెదవు? ఏరాటి బాంధవ్యంబిది? ఈచుట్టటికముఁగుదిర్చినవారెవరు? మిన్నగువలె మిడిసిపడియెదవేల? మందురాలా? ఈమందిరంబున నినుఁబొందను నామగనివదలి మిన్నక నామందిరంబునకుఁ బోదునా? ప్రపంచంబు లో స్వకార్యపరులు మాటలాడువిధంబిదియ కాఁబోలు. రాజ్య వైభవమదాంధుని మాటనమ్మి కేటూఁదెచ్చికొంటిని. మానవాధిపా! ఆమహారాజ్యమున మాహేశ్వరుని యుత్తరూంగంబున నీపాతక హస్తముంచి మోహిని! సదాకాలంబు నీన్నెడఁబ్రాయక యుంచునని యాడినమాట అన్యతములుగదా? సూర్యవంశమునకబుట్టి హరి శ్చంద్రుని వంశసంభవులై సజినన్నఁగొంచిన పుడిమిపులు వృషాని యెడఁజేసిన శపథము మృషయనినకాబాలు. నీసుకమెడఁజూచిన ఫలంబున నినుకదలఁచికొనుదు నడవులంబడి ప్రిణంబులు పిడిచెద.

రుక్మాంగ||—మోహిని! ఎంతటికాతిశ్రముఁ బూనితివి? అర్యమకులో ద్భవుఁ డన్యతంబులాడునా?

ఉ|| నీరజలోచనా! విభవే, నీరజగర్భుని వ్రాఁతఁదప్పినకా
వారిజలోచనాంబుని వాడిశరంబున ధారఁదప్పినకా
వారిధిమేరుఁదప్పినను వారిదపక్షియుదారిఁ దప్పినకా
సూరకలోద్భవుండెటుల సూన్యతవాక్కులు దప్ప? మానిసి!

వారిజాననా! భానుకులమునఁబుట్టిన మానవాధముండైన సన్యత ము లాడ నోడుననిన సకలమానవ మానితుడగు మానవాధిపుఁడునే ను సూన్యతములాడక తప్పుదునే? అన్యతభాషణునకంటె దోషా ధికుఁడి ధరఁగలఁడా? ప్రతిజ్ఞఁజేసి మృషాలపితుడ నగుదునా?

మోహిని-మానవనాథా! కామి నిజముపలుకుట కలలోనిమాట, కానిచో
 నీవు నన్నిటులెడఁబాసె వత్తువా? ఇప్పుడేచూయెను. నీవతదీక్షవదిలి
 యితనుదీక్షఁ బూనెదవా? పూనవా? ఎటులాసరించినను నాకు సం
 తోషము సూర్యకుబ్జాద్భవుండు వారిజాననకు శ్రోతని మ్రోల
 నిచ్చినవాడైనంబు నెఱవేర్చక యబద్ధము లాడెనని లోకులనికొనినం
 జాలు. అదియ నాకు ముదము.

రుక్మాంగ|| — మోహిని! నన్నేల యారీతి బాధించెదవు? మిన్నకరెండు
 దినంబులుండుము.

మోహిని — కుటిలాత్మా! కపటపుమాటలు నాకుసరిపడవు. హరివ్రతము
 నీవునదలఁజాలవు. హరికొమరుని వ్రతము నేనుఁదలఁజాలను. మా
 యిరువుఁకి దూరము. కావున నన్యతములాడితినిని పలికి నీయిచ్చా
 నుసార మే వ్రతమయిననుఁ జేసికొనుము.

రుక్మాంగ|| — మోహిని! వ్రతమును వదలువాను వచనంబుఁదప్ప వెఱైడ్డి
 యడిగిన నిచ్చెద. హరిమడిగిన నెచ్చెద.

చం|| సకలభువికొద్యజింతు, సరిసంబగు భోగములుజ్జగింతు, నా
 సకియలనెల్ల నీచరణసారససేవకునుంతు, సూనుకు
 త్తుఁడెగఁద్రుంతు. దీప్తివయి తోయజలోచనసన్యసింతుఁ గో
 రికకలదేని, మానసు హరివ్రత చూడ వబద్ధమయ్యెడక.

మోహిని--ఏమీ! నృశంసా? (స్త్రీ)వంచకా! బాలఘాతకా? ఎమిపలికితివి?
 నీమాటలు చక్కఁగ గమనింపను. ఏటియొకతూరి పలుకుము. వీను
 లార వినియెద.

రుక్మాంగదుండు — మోహిని! నాప్రతిని మరలవినఁగోరెదవా? అటులైన
 వినుము.

(“నకలభువిద్యశాంతు” అనువద్యంబుచ్చించును.)

మోహిని—రుక్మాంగదా! ఇంతటి సత్యపారిశ్రవ్వుండ్రుడవా? అన్యతంబు
లాడవా?

రుక్మాంగదుడు—మోహినీ!

కంఠ వెలువను యమదండమునకు,
వెలువను హరిచక్రమునకు వెలువను తస్మిన్!
గజకంఠ శూలమునకును
వెలువెడ మృషలాడ మృదయబిధినిఁ గనుటా!

మోహిని—మానవనాథా! ఇట్టిమృషానచనంబులాడకు. ఒకతప్పు
నవరింప వేయితప్పులుచేయకు.

రుక్మాంగదుడు—మానినీ! నీ కేసందియమువలనను. సత్యపాశాబద్ధుడగు
నే ససత్యంబాడను ముష్టాటికిరాడను.

మోహిని—అయ్యో! కఠినాత్మా! పుట్టించిపెంచిన నీకు దయలేనిది
నాకలఁ పదీ నీ పుత్రునిశిరము నీచేతులార నీ ఖడ్గమున నాయెదుటఁ
ద్రుంపుము. నీలెంపుఁజూచెద.

రుక్మాంగదుడు—(హాయిని నిశ్చేష్టతఁగూర్చుని మూర్ఛఁబడును).

సంధ్యావతి— { ఇంతి! యోధరా? ఎయ్యోధరా? నీ వీరికి వారాజుని
గొంతుఁగోయఁగోరఁగానగునా? యోగ్మాదాల! ఛీ వాతకీ!

మోహిని { కాంతా! నన్నిట దూరమేమి కల మీకాంతుండు నీపుత్రుఁ
గొంతుండునునబండు బల్కెఁగద. నీకుఁ నీసులుఁగ లేవఁజే?

సంధ్యావతి—జగజుతా! ఎంతటిహేమంతకారివే! భూకాంతుని
స్వాంతమును జీకాకుఁబజచి శిశుహంతవైఁవిగదవే! గుడినుండియే
గుడిత్రాళ్లు గోయుచందాన మాయిల్లుచేరి మాయింటితనంబుఁ జేలు
పల్లెబయిల్పించెదవే! గయ్యాల్లీ! నీపుగ్మాదాలపు. విడ్డకుట్టెఱుగవు.

కావున కటికగుండియవై కనుకందని పసిబాలుని యనువులార్ప
ననుకొట్టితివి. నిమ్మలంకయార్తియగు నీభూవిభుని మన్ననకలదని
పినయసంపన్నుని తనయునికంతంబుఁదెగ వేయుమని యడుగనగునా?
చెఱుకుతయ్యనని వ్రేళ్ళతోనమలవగునా?

మోహిని — జగరాగా! తలపాగురా! మించిమాటలాడి రంతులొనరిం
చెదవు? హనుమంతుని ముందరఁగుప్పిగంతులా? సుతుని గొంతైన
ద్రుంతునని కంతోక్తిగఁ బలుమారు నీమ్రోలనే నీవిఘ్నఁడే పలికె
నుగదా! అపుడేలమిన్నకయుంటివి? నీనోటఁబురువు బట్టియుండెనా?
శనియుండెనా? హెచ్చుమాటలాడకు నీతలపిచ్చిదిం చెదను సుమీ
హెచ్చరిక.

(ధర్తాంగదుని ప్రవేశము).

సంధ్యావధి—(తనయునిఁగొంగలింపకొని) ధర్తాంగదా! ఇపుడేలయిచ్చ
టికివచ్చితివి?

ధర్తాంగ—అమ్మా! ఇకట నోరగుమండ నేమికారణమోయని చూడ
వచ్చితి. (నేలంబడినతండ్రినిఁజూచి) అచ్చెరువంది.

కంఠ నాకల్లి! యిదియేమిట?

నాకండ్రిట బడియెనే? నాకుకెప్పుట

యేకప్పుఁ జేసిరావతే

మాతని చిత్తంబుఁగలఁత నిమ్మనిధరణికా!

అమ్మా: నాయన్నయేల నాయన్నాయని నన్న బలగఁరింపక చేరఁ
దీయక శిరంబుచూర్చొనక ముద్దిడక నేలపైఁబడినాడు! ఎవరే
మొనర్చిరి?

సంధ్యావధి—(కన్నీరుదొరఁగుచు) నాయనా! నేనేమనిచెలుపుదు
(అనుచు నేలఁగూర్చుండును)

ధర్మాంగమడు—(స్వ) ఇదియేమిచిత్రము? చాతండ్రి నేల బడనేల?
 - ఆకారణంబడిగిన మాత్రన ఎ తల్లి కన్నీరుమున్నీరుగా దొజుగుచు
 భూమిపైఁగూలఁబడనేల? (మోహినింజూచి) తల్లీ

కం॥ తల్లీ! యేమిచిత్రము

తల్లియుఁ దండ్రియును దుఃఖతత్తులునగుచున్

ధల్లట మందఁగనేలా?

తెల్లంబుగఁ బల్పుచున్న నీనికతంబున్॥

మోహిని—తన మా! ధర్మాంగదా: ఈవ్యసంవృత్తాంతంబు నేనేని
 తెలుపుదు: నాకును వ్యాపలముగనున్నది.

ధర్మాంగమడు—అమ్మా! మీరింకఱిటలైన నాగతియేమి?

మోహిని—నాయనా! బ్రహ్మమానసపు కీనైన నేను వింధ్యాటవిని
 సంచరించుచుండ నీతండ్రి నన్ను పరించి నన్నెప్పుడెగని యెడఁబా
 యఁగి యా పుచ్చాననుచి యెదుట శేషభాబుగావించి యిచటికి
 దెచ్చెను నేడుహరితనెంబున నామందిరిఁ బువదలి యిచటికి
 వచ్చెను. హరివతమువలె నా మందింబునకు రిమ్మిపించ నా
 సుతునైన జంపెదను హరివతము వదలఁ నెను. సుతునిఁజంపుచుని
 నేనడుగ నీరీతి నేలపైచాత్రెను తనయా: నీవినియవివేకంబులు
 జూడ నామనంబు గఱుగుచున్నది ఇంకను కీవుచాలుఁడవు వృద్ధికి
 రాఁదగింపఁడవు నిస్తులంబగు నైహికసుఖంబు లిచ్ఛానునారంబగ
 ననుభవింపఁ దగినవాఁడవు బ్రదికియుండిన శుభములు బడయనగు
 నని ప్రార్థించుచుండెడి. ఈ నీతండ్రి మదినుదొడపి తఁసుఖమునకై
 నీప్రార్థనంబులు దీరుసనుట్టును నీవందులకు సన్నతఁపకయుంటి
 వేటి నీప్రార్థనంబులునిలుచు. ఇంక సుఖంబులుదక్కు. సుఖానుభవము
 సత్తైగదా జనుల్లితగఁ బాటుపడియెదరు.

ధర్మాంగదుడు—తల్లీ! తనయు కేమి బోధించెదవు? పితృవాక్యోల్లం
ఘననాకు హితమగునా? అదిహితముగాదు.

ఉ! మానవదేహ మెత్తుచును, భూయవశీకృతుడై నదంశు, తా
గానఁడు పాకృతానధవకష్టఫలంబు, భవిష్యదాపదర్,
జ్ఞానవిహీనతః బ్రకృతకర్త సుఖంబులఁజిక్కి సొక్కుచుకా
మానఁడుపాపకర్తమును మానసహర్షద మద్దికావునకా.

తల్లీ! మానవుఁడు దైవాధిష్టత కర్తయోగంబున మాతృగర్భాంధ
కూపములఁజిక్కిబాల్చు కొనార కైశోరవయోజరావస్థలకుఁలోఁ
బడి సంసారావర్తగర్తంబున సుడివడుచు విత్తవయోయావ విద్యా
బలంబుల నహంఃఁదించి పయోదధిఘృతగాఁసంబుల సమీరపూరిత
మైన తోలుతిత్తిబలెలసి యంగనాసంగమాది భోగములుగోరి
కామకేళిపరతృతుఁడై యకర్తవ్య కర్తవ్యతా విచారంబుల పీఠిం
బుచ్చి చూలమువాడినతరువు నిలువెల్లవాడినరీతి క్షీణించి యాధి
వ్యాధులశుష్కించి దేహమువీడి ఘోరనరకంబులంబడి తల్లడమం
దుచు మజలఁగృతఫలానుభవమునకై పుడమిఁబుట్టుచు జాధపదు
టకంటెచుహరివాసరవ్రతగక్షణకై పితృవాక్యపరిపాలనంబు సేయుట
శ్రేయఃఁధంబుగాదా? తల్లీ! నాపాఁగింబునకేనా వీరింతగఁజిం
తిల్లునది? ఇదియెంతటిపని (అనుచుఁడండ్రొడఁజేసి) నాయనా! నీయ
నుంగుతనయుఁడు నీమోమువీక్షించుచు నీశుభాక్షరకలితాశీర్వచ
సంబులకమరఁజూచుచు నిలిచినవాఁడులెమ్మ, నీముద్దుకొమరునిఁ
గన్నలారఁగనుము.

ధర్మాంగదుడు—(లేచి కస్తీరుగార్చుచు ధర్మాంగదునిఁ గౌగలించుకొ
ని శీరముమూర్చి) నాయనా! నీవేలయిచటికివచ్చితివి? నిన్నె
తరురప్పించితి?

ధర్మాంగదుడు—తండ్రీ! నాతల్లులిరువురు గట్టిగా నాదులాడుచుండిరి.
కారణంబరయవచ్చిరిని. నాతల్లి మోహినీదేవిచే నిజమెఱింగిరి.
తండ్రీ! సత్యవచోపరిపాలనం బొనరించి నిత్యసుఖంబులందుటకై
యనిత్యంబైన నాశిరింబుద్రుంచుటకుఁజింతింపనేల?

రుక్మాంగదుడు—పుత్రకా! పున్నరకాటవీతరుకుతారకా! బహుజన్త
కృతదురితలవిత్రకా! నీశిరంబుఁదలుఁగనే నెటువలతు! (అనుచుఁ
గూర్చుండును)

మోహిని—ఓరీకుటిలాశయా! పెరిభామల మానముఁదెంప నేర్తువు
గాని నీసుతునికంతంబు ద్రెంపనేరవు కాఁబోలు? నీకు సుత్రపేమ
హెచ్చుగనున్నచో నన్మతమాడితినిని పలుకుము. ఆలశ్యంబునకుఁ
గాలంబులేదు లేము.

ధర్మాంగదుడు—తండ్రీ! వేదాంతవిదుడు, రుక్మాంగదుఁడని నడిసన్నఁ
గనిన నీమితటి వ్యామోహవారిధిలో మునుంగనగునా? దృశ్యం
బులైన యీ యైహికవ్యవహారసంబుధబాంధవ్యములు కాశ్యత
ములా?

శం. ఈతటి సుతవార్యుత
నే తరినై యన్మతమాడహేయమాగాద?
యేతటిని పెంపనంటిన
యాతత ప్రాకృతస్థలము లడచవ్వకము.

తండ్రీ! ఆలస్యంబువలదు. ఇదిగోనాశిరము. అదిగో నీకరవారము.
హరిచింతనాపకుఁడవై నైశ్చయైతలుగుము.

రుక్మాంగదుడు—తండ్రీ! నేనేని యీపాపికరముల నీనుకుమార శం
తంబును నావాడికరవారమునఁ ద్రుంతును? అయ్యో! శ్రోహరీ!

ఎంతటి దురిత కారిభిక్షానను దోసితివి? (నిశ్చలుడైయింతుక నిలుచును)

మోహిని — రుక్మాంగదా ! ఆలస్యమేల? వైభవై వాలమున నీపాలుని శిరముతటుగుము. ఇదిగోకరవాలము (అనుచుగత్తినిచ్చును)

రుక్మాంగదుడు — (కత్తినిఁబారవైచి) మోహినీ! నన్నెలయారీతి బాధించెదవు?

సీ। అపన్న సత్యయా యతివనాలోకించి పురుషత్య పుణ్యంబుఁబొందనలరి పాదుగుళ్ళలోనున్న పుత్రుని పీడించి మద్దుపజ్జలువిని మోదమంది చిన్నినవ్వులు నవ్వు చిరుతనిరీక్షించి ముఁజలభిలోన ముఁగిలేచి వినయవిధికుని తనయఁగన్నులఁగాంచి సర్వస్వకుండఁడంచు సంతసించె

శీ। శ్రీ కళత్రుని మౌనససీమ నిలిపి
తనియుదురు సర్వమనఁబీధరనుగానె?
తనయకంతముఁ గటిపనిధర్మమూని
తఱఁగ నగు నెటు? తరుణి! యీతలఁపువలదు!

కోమలీ! నాకులభవనస్తంభముగదా యాముద్దుకుచూరుడు ! భామా! నాజరాభారంబుఁ బోకాచ్చు సుధామాత్రగదా యీసుతుఁడు? వనితా: బహుకాలాగత పితృణబంధ విమోచనధనఖనిగదా యీతనయుడు? పూఁబోణీ! పున్నామి నరకమునుండి మాతాపితృలనుదరింపఁజేయు పుణ్యఫలాకారంబుగదా యీపుత్రుడు? మానినీ! యిట్టిపుత్రునిఁ జంపునలంపు నీకేలగలిగె! వదిలేలావునానుము. అద్దిహలకా: పంతోషజలరాశి వీచికలఁదలిదండలఁ చేలిండు బాలకుని వంశపాలకుని యమునిప్రీతికి బంపుమనిఁబలుక నీకు నోరెటులాడెను? నీపిటుపలుకను. నావంశదీపమార్పకు, ననజాయ

తనయనా: దేవతా వితానమునకు ముదము తానము సంతానంబు
బలె జనవితానమునకు సంతానము సంతోషస్థానముగదా? బాలు
ని పాఠశాలలు రక్షింపుము.

మోహిని—అసత్యవాదీ! నీవివరీతచర్యలుగంటిని. నీమనఃబున నొక
టి, అడునది వేటొకటి, శేయునది మఱియొకటి ఇట్టివారుగదా
వైభవమహంధులగు భూవిభులు. ఇట్టివారు రాజులనికదా “రా
జ్యాంతేనరకంధ్వవం” అనిపెద్దలాడిరి. రుక్మాంగదా! ఇంతగనీకు
బుత్రవాత్సల్యముగలదేని యసత్యంబులాడినని పలికి పుత్రుని
బోషింపుము.

ధర్మాంగదుడు—(తలవంచుకొని వ్యసనమునఁగూర్చున్న తండ్రిని
జూచి జనకా! ఈవ్యసనంబు మానుము. ధైర్యముఁబూనుము.

మ: అనఘా! యద్యుతభక్తియక శరముచే వ్యాపాహపాశంబును
మునుమునైపుమ, సత్యవాగ్విభవసమైకత్వంబున నున్న
తనయుఁడ్రుంపుమ, సత్యకీర్తిజగతిక దభయంబుగా నిల్పుదా,
కనుమా యాచించింద తారకముగాఁ గళ్యాణసాభాగ్యముకా.

జనకా! వలదీ చిత్తవైకల్యము. వైశమ్యే లెమ్ము కరవాలమ్ము గొమ్ము
(అనుచుగరవాలమిచ్చును).

రుక్మాంగదుడు—(రుక్మాంగదుడు కత్తిపాటవైచును)

మోహిని—(రుక్మాంగదునిజూచి) సత్యహరిశ్చంద్రా! నీసత్యవాక్కురీస
తఁగంటిని. ఇకనేబోయివచ్చెద. అసత్యవాదులలో రుక్మా
ంగదుడ్రగేనరుడని జగతిని నీనాపము శాశ్వతముగ నిలుచుఁగఱ
(అనుచువెళ్లు దానిబలె రెడడుగులు వెనుకకునిడును)

రుక్మాంగదుడు—(దిగ్గునలేచి కేలుబట్టిదివిచి నిలువఁజేసి) హా దైవమా!

సీ! కటకటా! నాకంత కాలపాశములయ్యె కంత విసూతన కాయములు
 హరి హరి! ప్రిణాప హరివిషంబయ్యె హరిమధ్యమవికలితంగవల్లి
 అక్కటా! శిరముపై నశనిపాతంబయ్యె నావర్తనతనాధి యనుఁగఁబలుకు
 దుర్భరదుర్వార దుస్ప్రసహంబయ్యె విమలలోలాపాంగ వీక్షణములు॥

గీ॥ నారికాశేరదిది మహామారి ధరను
 నాతికాశేరదిది మహా భూత మకట
 దయితకాశేరదిది దొడ్డ దయ్యమయ్యె
 కెడితినన్నిట నీచెలి చెలిమిఁజేసి॥

అకటకటా! ఈకుటిలాలక యింతటికటికగుండియయని తెలియనై
 తిని. అయ్యో: ఈకలకంతకంతి నాబహిః ప్రాంతంబైన బాలుకంత
 మునకు నకాలకాలపాశంబుగఁ బరిణమించెనుగదా? ఈదుర్జ్మతి
 యగునాతి నాకామితపారిజాతంబయిన సుతునకు శిరోస్థిత
 పాతమై పరిధవిలైనుగదా: హా! ఈకోమలగాత్రి నాపుత్రపాణి
 పహరిణియగు గాళరాత్రిగదా: ఈకాలాహివేణి నాబాలునకుగళ
 బద్ధోగ్రకాలాహి యయ్యెనుగదా? ఈయుషురాజవదన యురుమని
 విడుగై నాకొమరుని శిరముపైఁ బడియెనుగదా! ఉడుగనికార్పిచ్చ
 యి యాచిటుతనుగాల్పు నెంచెనుగదా! ఈశాతోదరివాగ్ధతి,
 యమృతపూరిత వర్ణతతియని యెంచితినిగాని చక్కెరపూతపూసి
 న విషంబని తెలియనైతిని. ఈమత్తకాశిని చిత్తము, శిరీషకుసు
 మంబునకంటె మెత్తననియెన్నితినిగాని వెన్నమెత్తిన పాషాణంబని
 యెఱుంగనైతిని. ఈచెలువ తఱుకుపెళుకులు, విమోహనురాగ అ
 తలనియెంచితినిగాని నన్నుగట్టుటకుఁదెచ్చిన రత్నఖచితసువర్ణశృం
 ఖలములని కాననైతిని. ఈయలివేణి, మండుకన్వన ఫణిగాని పూఁ
 బోణిగాదు. ఈచెలి, మేకవన్నెపులిగాని నామేలుగోరెడి యాలు

గాడు. ఈమధుకరచికుర, నాశీలక్ష్యాధరవజ్రధార. ఈహరినీలని
భాలకణాల, దయాజలధి బాడబజ్జాలయ్యి నాకులపాలకుని
బాలకునివ్యాకుల జలధిలోముంచెనుగదా. ఈయవతీలలామ మృ
షాభిమానమదహింసాజననసీమగాని స్వాభావికభామగాడు. ఈ
కలాపికలాపకుంతల నాపురాకృత సుకృతసారంగ శార్దూల
గాని నాసుఖాలవాలమైన గుణజాలగాడు. ఈకుంభికుంభోపమ
కుచకుంభ, దంభాకారముకొబూనిన యాప్రళయకాలాభీల భైరవ
మూర్తియై, యీకోమలమూర్తిని నానుతుని మృతికినెదరుజూ
చెడు. ఈలలితచంపకసుమనసువిలాసనాసవేసం బావిలయకాలా
త్యంతకుపితాంతకుడుబూని నానన్నిధినిచెను. ఈవిద్రుమా
రుణాధరరూపంబునంద కటా! యాదక్షయజ్ఞధ్వంసనాకతూహల
వీరావేశవీరభద్రవిగ్రహంబవతరించి నా కుమారవిగ్రహంబును
రూపుమాపెడు. ఈయండజరాజగమన నాకనుపండువయై యుం
డునని యెంచితినిగాని నాకుగొండెల్లడమగునని తలచనైతిని.
ఈవినిర్మలదర్పణకపోల నాసుఖాలవాలమగునని తలచితినిగాని
నాపసిబాలుని కంతమునకు గాలమగునని యెంచనైతిని. ఈయన
గమన నాయలసటకు నమృతకలశమగునని తెలిసితినిగాని నాకం
టికి నలుసగునని యెఱుంగనైతి. ఈమచ్చెకంటి నాసచ్చరితముల
కుఁ దోడగునని యుంటినిగాని నాపచ్చడంబునఁ జిచ్చగునని యె
న్ననైతిని. ఈమశ్చరిత నాకుఁ దుశ్చికిత్సంబగువ్యాధియయ్యె, ఈజడ
జానన నాసుఖార్ణవ బడబానలంబాయె. ఈయరగవేణి నాపరిధా
నాంతర్లీన మహారగమయ్యె, దైవమా! పాపిదైవమా! నేనెటుల
నాకరములెటుల- నాపాడుకరములెటుల- యిచ్చట- ముద్దుముచ్చట
లఁబెంచెడు తల్లియెడుట- యీ నాకుమారుని- సుకుమారుని-
మారసమాకాడుని- నాకరవారమున- వీరవైరివారప్రాణాపహర

కరమగుకరవారమునఁ ద్రుంతును? ఎటులజీవించును? అయ్యోః
జీవమా! నీవేలపాపాణంబులె- భద్రముననామేననిలిచితివి? పో-
వేల? (అనుచుఁగూర్చుండును).

మోహిని—ఓరీ! కుటిలాత్మకాః ఆకటిపనితీరినవెనుక నభులు సుమ
ములను తుచ్చముగఁజూచినభంగి నీకెలసముతీరెంచి నన్నుబలువిధ
ముల తుచ్చముగమాటలాడితివి. అమృతముగ్రోలిన నోటనే విష
ముగ్రోలితివి ఛీ, దురాత్మా!

దం॥ కుటిలతఁగూడుగాఁగుడుచు కుంభినినేతఱునీకు సత్యవా
క్వటిమనుటిల్లునెట్లు? ధరఁగుక్కట మెట్టుమయూరమా, నదూ?
కటికలధర్తమానుచును గన్నెలమానముఁ దెంపఁజూచు నీ
కెటులలభించు నక్కటక? కేలవిచారము చూలెమ్మిక? ॥

ఓరీ! తప్పుడుబాసలుచేసి నాకన్యాయదూషణంబొనరించిన వానికి
ధర్తా ధర్తసూక్తంబులు దెలియుటెటుల?

సంధ్యావధి—తల్లీ! నీవేల యింతటి కఠినతఁబూనితివి? ఈనాతనయుఁడు
నీతనయుఁడుగాదా? మనయుభయుల వంశము నిలుపువాఁడుకాదా?
ఆపసిబాలునిపైన నీకింతకనియేల? వాఁడునీ కేమంతొనర్చెను?

నీ॥ దాసినై నీనేవఁ జేసినేమనియెదఁబుత్రబిత్తుమొసంగి పోవుమమ్మ
కరములమోడ్చెదఁ గమలాయతాక్షిరో పుత్రబిత్తుమొసంగి పోవుమమ్మ
ఒడియొడ్డికడుభక్తి జడజాక్షివేదెదఁబుత్రబిత్తుమొసంగి పోవుమమ్మ
అడుగులఁబడియెద సతివరో దయఁబూని పుత్రబిత్తుమొసంగి పోవుమమ్మ

నీ॥ ముదిత నీకీదజాగిలి మొక్కులిదెద
పుత్రబిత్తు మొసంగుచు పోవుమమ్మ
దిక్కులేదికనినుఁ దప్ప దీననైతిఁ
బుత్రబిత్తు మొసంగుచు పోవుమమ్మ॥

(అనుచుఁ గన్నీరువిడుచుచు మోహిని పదములపైఁబడును)

మోహిని—(కాళ్ళతోవిసరితన్ని) మాయురే మాయలాడీ! బౌనే
వగలాడీ! తగవునకువచ్చి జగరాగాయని కన్నకూతలాడి దూషిం
చి యదేనోటితో నివుడునన్ను భూషించెదవా? పుత్రబిక్షునీకొసఁ
గడువాఁడు నీమగఁడు. ఆతనిని వేడికొనుము (రుక్మాంగదునింజూచి)
కుటిలాశయాః కన్నీరుగార్చుచు వృథాకలహంబులు బెంచుచుఁ
గాలంబుఁగడపఁ జూచెదవా? మంచినేర్పరివి! ఇట్టియేడ్పుఁగోలు
సత్యవాక్పరిపాలనము శ్రేయోభివృద్ధికి గారణంబుగాదు. ఈ
గయ్యాళి సంధ్యావళి నాకాళ్ళంటి నాయాయువుతగ్గించెను. మిగత
నీభార్యలువచ్చి నాగొంతుపిసుకుదురేమోయని భయమయ్యెడి,
నేఁటోయివచ్చెద.

సంధ్యావళి—పాగినాథా! ఈమోహినీ చర్యలు లోకసామాన్య
మానినీ చర్యలకు విపర్యయముగానున్నవి. ఇదిసీమానసంబుశోధింప
నవతరించిన యవతారకామినిగాని సహజమానినికాదు. కావున
ధైర్యమూని కాదగిన కార్యంబుఁగావింపుము లేము

ధర్మాంగదుఁడు—జనకా! ఈకరవారమ్మగొమ్ము వాశిరమ్మనిశ్చలచిత్తు
డవయి ద్రుంపుము. జడియవలదు,

రుక్మాంగదుఁడు—(లేచి కన్నీరుడుడుచుకొని కత్తిచేతనంది విమీలిత
నేత్రుఁడై)

ఈ పక్షివరాశ్య. దీనజనపక్ష, ఖలావరిశ్శ, యక్షయా,
కక్షిగతప్రపంచ, వరఖంభివర్షప్రచ. రాక్షసాంతకా
రిక్షితలోకపాల, మునిరాక్షితిమోక్షద. నిత్య, వారిజా
తేక్షణ, యక్షరాత్, భజయింతునుతంతు! రహపతినినుకొ

(ధర్మాంగదునింజూచి) తనయా! వినయవిధేయా! సుగుణనముదయా!
నిశ్చలమానసుఁడవై నిలుపు మ పారిస్తరణచేయుము కటికలగొఁ
గటికయైవ వీతండ్రి నీకంతముద్రుంచెడు.

ధర్మాంగ. — తండ్రి వెటవశము. ఈ శిరముఁ దెగనటకుము.

ఉ॥ ఓపరహత్త, తాపశకులూత్తమచిత్తనివాస. మోక్షని
ద్యాపరిశోభితాంగ! యమరా విజృంభణభంగ, దీనసం
తాపనివారకా! భుజగతల్ప! మక్తిరమాధినాయకా!
నీపద కాసుఁగాఁగొనుమ నీరజలొచన! నిమిషమితికా!

(అనుమఁగేల్పొగించి) శిరమువంచును.

రుక్మాంగదుఁడు — (కరవాలమెత్తి ధర్మాంగదుని కంఠముపై వ్రేయఁ
బూనును)

మోహిని — (రుక్మాంగదుని కేల్పట్టి) పిచ్చిరాజా: అరకాసుఁజేయని
హరివాసరమునకై సుగుఱాకరుని కొమారుని శిరముఁదటఁగఁగర
వాలమెత్తెదవా? ఇనుపమొలకుఁగాను మేడఁగాల్పెదవా? పరోక్షం
బునఁగలుగు సుఖంబుతిసందియంబు. ప్రత్యక్షంబునఁగలుగు పుత్ర
ఘాతకదోషంబు సిద్ధంబు. వారిదము నీరునమ్మి చెరువునీరు వెలి
జల్లుదురా? అపుత్రస్యగతిర్నాస్తియను ప్రశస్తవచనంబు నీవువినవా?
ఏలయిట్టిదురితంబునకు లొగ్గెదవు? హరివ్రతము మానుము నీవుత్రుని
దక్కించికొనుము.

రుక్మాంగదుఁడు — మోహినీ! దుర్గణగణవాహినీ! నీమాటలు చాలిం
పుము.

ఉ॥ తాతవశంబుగా ద తనితాతతరంబునుగాదు, మానినీ!

నీరహమానె నాప్రతిసనీతొనరించఁగ? కాలుఁబాలుని
చేతలు. శ్రీహరివ్రతముఁజేయక మానవు, పుత్రుకంఠము
కాతశరాకింబతి ప్రశస్తముగా నిడఁదప్ప నిచ్చుటకా!

కుటిలాలకా? మాటలాడకు నేదృశప్రతిజ్ఞుఁడను నాప్రతిసమాన్వ
నెవరితరంబునుగాదు.

(అనుచుఁగరవాలమెత్తి ధర్మాంగదుని శిరముపైవేయ నది సుమహా
రంబై ధర్మాంగదుని కంఠఘాతముగనును).

(విష్ణు పుత్ర త్యక్తు మై)

ఉ॥ మెచ్చితి నీదృఢప్రతిస మెచ్చితి నీవ్రతదీక్ష, భూపతి!
మెచ్చితి నీదుపావనత మెచ్చితి నీఋషిమార్గవర్తన
సచ్చరితా! నిరంతర యశఃబాహుడెను నీకునిధరణ్
నిచ్చువువిష్ణు భక్తతతి నీపుశోమణివై వెలుంగుమా॥

(అందఱు నమస్కరింతురు)

మోహిని—(నమస్కరించి)

మ॥ అజరుద్రామర దేవవందితపదా! యాహ్నుయ శవ్యాంగదా!
యజునికామాససపుత్రి నే నతినివాక్యంబాచరింపంగ నీ
రజశీతా)! మహా నీ మహామహానినై,తే బాధలక బెట్టితిక
వృజనాథిక బడిముగ్ధితిక మురహరి! వీతాఘనక జేయుమా॥

మహానుభావా! దేవా! నేనొనర్చిన దోషంబెటుమానునోతెలి
యదు, ఎటులననురక్షించెదవో యదిసీభారము.

శ్రీహరి—మోహిని! ఈరుక్మాంగదుని హరివాసరవ్రతదీక్ష వసుంధర
యందు శాశ్వతంబుగనిలిపిన కీర్తికి నీపుపాత్రురాలవైతివి. ఇందు
నుండి నీకేపాపంబునురాదు. ఈవ్రతంబాచరించువారు ద్వాదశి
దినంబున పాలుమాలి పగలుపరుండినచో వారివ్రతఫలంబు నీవందు
దువు సందియంబులేదు. ఇదినావరము.

(రుక్మాంగదునిఁజూచి) రుక్మాంగదా! నీవ్రతచక్రిత యతిపవిత్రమై
యీధాత్రి నాచంద్రార్కస్థాయిగ నిలుచును. నీకుఁగైవల్యంబిచ్చె
దా నీపుత్రుడతిపుణ్యాత్ముడు వానికై రాజ్యపట్టంబుగట్టుము

ఈసతి సంధ్యావళి పతివ్రతాశిరోమణియని భువిఁబ్రసిద్ధిఁగాంచి
మోక్షపదవిసందు. నేఁబోయివచ్చెద.

రుక్మాంగదుఁడు— శ్రీహరీ! హృతాఖిలభవభేదమ్ములు అత్తవిద్యా
ప్రమోదమ్ములు సంసారపాశవిశ్లేదమ్ములు సాధులోక సంవాదమ్ము
లు విదూరితసుపర్వాసీకవిషాదమ్ములు అహ్మయత్రయ్యావినో
దమ్ములు మునిజనాష్టోదమ్ములునగు మీపాదమ్ములకు వందనంబాచ
రించెద. నిగమస్తుతపాదా! మనుజునకు ముక్తికంటె నిత్యానంద
పదవివేత్తెద్దియును లేదు. అట్టియానందపదవి నేనందితి ధన్యుడనై
తి. భక్తపాలా! కృపాలా! గోపాలా! ఈబాలుని పరిపాలన
చేయుభారంబునీయది.

ఉ॥ పావనజీవనంబిడుచు బాలునిపాలనచేయుమా హరీ!
భావమనందు నిష్కపటభక్తి స్పరింతును నీపదంబులకా
కేవలరైన్యవృత్తిని నకించనరక్షణీల! యాత్మవి
ద్యావిభవాశ్రయా! వరదయామయ! మాని హృదంబుజాలయా!

(అనుచుఁ బునర్వందనమ్ములిడును)

శ్రీహరీ—రుక్మాంగదా! నీకేసందియమునువలదు. ఈబాలుఁడు హరి
భక్తుఁడై నాపరిపాలనయందుండు మీకెల్లరకు శుభమగుఁగాత.

మం గ శ ము. పాట.

పాటలు

(ఆక్రిందిపాటలు నాందికడ్యము ముగిసినచో చదవవచ్చును.)

పాట ౧

నాటిరాగం—యాచకతాళము.

పాటాం . గొరిలోల . పాటా .

ఈక్షణమున - నీకు - భజన - సాక్షియగుచు - నెరసమితి

తాక్షణము - నిచ్చి - కేగ - రక్షించు కామక్షిలోల . పాటా . ౧

ముదములోడ - ముదలు భజన - సదయాశీనిస్తు వేదిన.

మదినిదిగులు చావులు - గొరి - చృదయలోలరిజగము నెరుగగ . పాటా . ౨

(ముదటిపుట చుట్టంగుడుండి క్రిందిపాటపాడుచు ప్రవేశించును.)

పాట ౨

కమాజురాగం—ఏకతాళం.

జ్ఞానసారావిసాదా - చుళదా - శురపాలనమదా - వరకద జ్ఞానపల్లవి

విసతజననిధానా - విశ్వభావనా - గుణపాలనా - విసార్థనా

శివావనా - మానావనా జ్ఞాన . ౧

నిగతునిగతపాదా - నిస్తు వేదదా - మదిగోరదా - ఆరోగ్యదా

మత్రిప్రదా - బ్రోహ - సదా జ్ఞాన . ౨

(6 వ, పుటయందు “విశ్వావసుండు” ఇదివాగ్రహచారలము)

(అనుచోట యీక్రింది పాటపాడవచ్చును.)

పాట 3

కల్్యాణిరాగం—చాప్ తాళం.

తామూదిభటులారా - తానీతిధర నేను - కంఠప్రోది - ననుగాంచుమీ పల్ల

అలీతి-ననుమీరు లోబానెంబాద్వగ-ఆహ-మీచాధాలు - వలకువేడుచావ! తామూ . ౧

విదువుడి ననుమీరు-వేదద నేనిటు-లోబానెంబాద్వగ-వలకు వేడుచావ! తామూ . ౨

(9 వ, పుటలో 44 శాసనము నీయధికము అయ్యెను) . 10 వ పుట

(చుట్టంగుడుడు కచ్చినచోడన - యీక్రిందిపాటపాడుము.)

౧-వ, పాట

రాగమాలికా—పాట తాళము.

కల్పాంతగాత్ర - యవరాధమియ్య - కల్పాంత

నేపథ్య - నవరాధమి - కల్పాంత

నీతోడి - మాటలనాడి - నీకుంటిగతి

చోరుడని - చేరనవ్వ - తాదాసు - బెట్టి - కల్పాంత

కాళానాంగా - మునునన - పినరెండు - కర్మఫలమిది

క్రొవనినన - మూడెనవమరిగను - కల్పాంత

కనకా - కల్పాంత - వనకాతములను

శేషబానిస - కుల్లని - చోరుడని - యిన్ని రారతి - కల్పాంత

(10-వ పుటలో "చాకలవర్ణము - మర్రికినిదైలాగు" వర్ణము)

("ఏమి పాడుగుడిలో ఏలవడితివ" బసవవర్ణము.)

(అనుచోట ఈక్రిందిపాటనుపాడవగు.)

౧-వ, పాట

హిందుసానితోడిరాగం—త్రిశ్రగతి—పకతాళము.

మర్రి - ఇలియరాసి - లేవయినవలయుయెనె - గానీవదగ నేలనె -

గుడిచేరాగాచోరామ - చలముయెనె

మర్రి - పోర - పోర - పోర - వదర - పొందువదలరా - నాడుపొందువదలరా పీరి

పొందువదలరా - ఇందు - నేను పొందియుండు పొందువదలరా

మర్రి - వలముయెల - వలమనకు - వలవతనమిక - పీనీ - వలవతనమిక

కుటువ - తనము - వలమనకు - చెలవరాయిక

మర్రి - మారితోనపారలేను - చేరరానురా పీరి చేరరానురా

తారు - మారతారలేను - కదలుమాయిక

(12-వ పుటలో మర్రినీది తోలుకుని మాటలాడుము)

(అనుచోట అనుచోట ఈక్రిందిపాటనుపాడవగు.)

మర్రి - మారితోనపారలేను - చేరరానురా పీరి చేరరానురా

మర్రి - మారితోనపారలేను - చేరరానురా పీరి చేరరానురా

మర్రి - మారితోనపారలేను - చేరరానురా పీరి చేరరానురా

మర్రి - మారితోనపారలేను - చేరరానురా పీరి చేరరానురా

మారత్తు: సాత్త్విక బుద్ధిశీలనాగు.

మర్గము: మినేత నేను విశ్వభాగము.

దుర్గి: సంపత్తిభాగము: శ్రీమద్విద్య.

మారత్తు: పాట్లకేసు తిన్నవకలింది.

మర్గము: మినుంది కష్టమొచ్చిందంత - ఇటువంటి సమస్యలను గురించి

(17-వ, పుటయందు "నారదుడు" యొక్క పాటపాదనగు)

(ప్రవేశించున)

17-వ, పాట

మాండ రాగం—ఆదితాళము.

నారాయణకేశవా - మురారీహరి - మురారీహరి

మురారీహరిహరి - మురారీహరి | నారాయణ! పల్లవి!

వారాహీశయనానీ - నామామనస్తదా

పారిషదయననా కేదానాంచుమి | నా: ||

(20-వ పుటయందు "నారదుడు నేనోయినప్పటి" యనిన)

(తోడనే రుక్మాంగదుడు యొక్క పాటపాదనగు)

18-వ పాట

హిందూస్తాని కాపిరాగము—ఆదితాళము.

ముదనుందితి ముదినేడుచారా నీదుదివ్యచరితమును - వినుచు || ముఖా పల్లవి!

భూరిపుణ్యమీవ్రతము - సలుపా, ఘోరపాపములెల్లనకుండు,

ధారణియెల్లగా - ధర్మసహితమును, నీరజనీత్రుని - నితరభక్తిని | ముద ||

(22-వ పుటలో "మోహిని" తండ్రి అని యొక్క పాటపాదనగు)

19-వ పాట

బిలహరిరాగం—ఆదితాళం.

శ్రీశతీవ్రతమును - వాద్యగదగదము

గోపముమానుచు - ఈపనివదలకు || పల్లవి ||

భూవతివ్రతమును - వాపుగులభము

పాదము - అనీకుడి - బోవదెతావము | ఘా: ||

(23-వ పుటలో "రాకేశ్వరుడు" యొక్క పాటపాదనగు)

02-11-2011

పేపర్ గురంగం - మా పేపర్ గురంగం ..

అధికారము - అధికారము - అధికారము - అధికారము - అధికారము -

కావ్యసంస్కృతి - సాహిత్యసంస్కృతి - సాంఘికసంస్కృతి

సీతమ్మ చారుడాక్షుని ముద్రాపాటిగా నున్నది. 160. ౧

(89.వ తులన : బోగీశ్వరుడు" ఈరిందిచట చాడుమిత్రబేసింతును.)

୨୨-୪ ପାଠ୍ୟ

శారీమనోహరారాగం—అదితాళం.

పాపనీకథి • త్రోచూఢామిని ! పా!

సూరహీనసంసూర మేనుబూనీ - జేరాయటివిని - జేరఁబూరనారి । పాట ౧ ।

కంజిలీచక్రా - కాంచనానమునా - పంచకరుదురా - పెంచుగాదెబాధ । పాప । ॥

భామసన్నిధి - పాతములుమాని - ప్రాజ్ఞులనిరిగా - నేమమును మాని । పాట । 3 ।

(40-వ పుటలో “సంధ్యావళి” రాజగృహమున ప్రవేశించిన)

(సమంతమున - క్రిందిపాటపాడనగు.)

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ

జేమాగురాగం—రూపకతాళం.

భంజనముల - సంస్కృతములు - ప్రాచీన వేదముదానములు భంజనములు పల్లవి.

ప్రాణవతి - ముద్రాపాతము - నేనుదలసేతి

ಕರ್ತವ್ಯ - ಅಲ್ಪಗ್ರಂಥಿ ಭಯಂ ೧)

మీకంజన్ - కారణంబును - చావవలసికా

కావనలత - కృష్ణబాధితల్యగోరి . భయం ౨॥

(4)-వ ప్రకారం “రుక్మాంగనుడు” ప్రయాణిస్తున్న ఆస్తి

(కావ్యము "సంభాషణ" కు క్రిందిపాటపాదము)

ଉତ୍ତର ପାଠ୍ୟ

హిందూస్థానితో ద్వైతముకలకలము.

కామసేనునమ్మ నీమనచనమ్మ! పల్లవి:

పాఠశాలపరిషత్తు - పాఠశాలసభాపాఠశాల - పాఠశాల ౧౧

ಪೂರ್ವಭಾಗ - ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಬಿಂಬ - ಹೊಸ ಹೊಸಭಾಗ. ಪೂರ್ವ ಭಾಗ

உதாரணம் - காசம், உதரகாசம், காசத்தினால். (பக்கம் 31)

(42-వ తులనా సంధ్యాకళిలియమన్నాను అనికట్టికడ) - 4-వ-వ
(రుద్రాక్షమహామయినినిచేసిపాదపత్రం.)

୩୪-୫ ଡାକ୍ତର

శంకరాభరణరాగము - మూవోరంధము. - పల్లవి - మూవోరంధము.
 సరసీవదన - ముగ్ధ - సారసాంగినున - గానమన్నజాతలంపరి - పల్లవి -
 నారి - భర - భరునారి - ననునూడ - నినుననునీడ - పల్లవి -
 ననవిల్లి కేనికేరవేదెన - నానయలరమ్మ - సరస - జానలనక - నిగమ - సరసీవదన -
 (4వ పుటలో "మూవోరంధ" ప్రసంగించి ఈ గిరిందిపాటకొడిగను.)

૦૧૨૫ પાઠા

శౌంకరాధరణము—రూపకతాళము.

తాళబొంబు మారుచు నేగవంబునక
 మందమారుతములునన్ను మందజేసెదరా. తాళ. ౧.

రాజతాళిని నామ్రముగాంతును. కన్నులారగక
 కొడుకమునా. కంఠశేఖర నెపుడుదేలునా. తాళ. ౨.

దుర్లభుత్వము మదిమొగ్గులు మదివిగలఁబడుక
 తాళబొంబు - తావమున - తాళ - నేరితా. తాళ. 3.

(47-వ పుటలో “రుక్మాంగదుడు” ప్రవేశించి చుక్రిందిపాటలుపాడతాడు)
 ౧౬-వ పాట:

కల్పాచారాగమం—దూపకతాళం.

[illegible]

చిలహారిరాగము—యాపక తాళము

తెలుగులనుండి దుంపి పోయినది. ఈ దుంపి గ్రహమునకు 1000 మైళ్ళదూరమున
 ఉందిగానూ, భూమిపై నుండి చూడగా దుంపి పూర్వమునుండి వచ్చినదని
 తెలుగులనుండి దుంపి పోయినది. ఈ దుంపి గ్రహమునకు 1000 మైళ్ళదూరమున
 ఉందిగానూ, భూమిపై నుండి చూడగా దుంపి పూర్వమునుండి వచ్చినదని

(இருவரும் - "உங்களுக்கு என்ன வேண்டும்" என்று சொல்லும்போது)
(அவர்கள்) "எங்கள் கைகள் கட்டி கொடுக்க வேண்டும்".

చుక్క! మారుడు - కలశలిడుమ - కారింబా - కరమనిలుక
కామిని - మార్కండేయ - మారిమింగంబ - కేర
కొరిస కొరికలారక ! చానా! 3:

మోహి! భూపాల - పురుషులునుడికాపాడి - కలికాపురము
బాడగ - పాపమోహములు - పార్థివానుభవ ప్రాప్తి
కామిని - కామమిహారిక ! చానా! 3:

(58-వ పుటలో "చుక్కంగడు" ప్రాంతమును తొలగించుట
(అనుచోట మోహిని ఈ క్రిందపాటపాడవను.)

97-వ పాట!

మాలకంబరాగం—త్రిశ్రగతితాళం.

మోహనాంగనాడు - ముదాముగనే - మానసాము చాలా!

ముదాముగనే - మానసాముచాలా!

ఇకలా! కా పౌఖ్యమాయె ముదాముగనే మానసాముచాల ! ౧!

మీరకునీమాటలను - సారసనేత్ర - చారుతరా - సారా ముదముగనూ -

వినుతునవి - అనాకుయ - మీరకువచనము, మనమున - మానసనా - లాలింపుము
లోలాధికరీలా, ముదాముగనే! మానసాముచాలా! ౨!

((58-వ, పుటలో మోహిని భూకాంతుసగూడెద అనుచోట),
(ఈ క్రిందిపాట పాడవను.)

99-వ పాట!

విలహరిరాగం—త్రిశ్రగతితాళం.

మాపెదనాసామాసము - మాపెదనూ - పార్థివతము -

కానికాని - కార్మములా - కడవడగనుజేయుటనూ ! చానా! ౧!

మీరిన మారుకాపుని - మార్కండేయ కొర్కెదీర

ధీరుచేరి - మారుచేరి - గోరదనాతిమీర ! చానా! 2!

ధీరుని - మానసంబును - నీదెచ్చనాదిమక్కుచేరా

భారీరైర్యసారముల్ల - పీర్మడనాళ ప్రీతి ! చానా! 3!

(99-వ పుటలో, పార్థివతము నామృదమునకును
(మోహిని ఇక్కడనుండి ముగిసి అనుచోట ఈ క్రిందిపాటపాడవను.)

~ 07254647 04

శక్తిని నేర్పరా - మృత్యు శక్తిని నేర్పరా !

• భావచింతన - పారిశ్రామికీకరణ శత్రువు - భరణు । పల్లవి ।

కర్ణాటకాభిమాన - కవిరస సాలనా - కవిలక్ష్మణాభిమాన - శ్రీకృష్ణ-కవర సభాసేవా -

మరికొన్ని - పాపములు - నరకము - వారములు । కథలు । ౧ ।

రీతి - వ్యవస్థలు (మూలని నిర్దేశించినవి చిహ్నములచేత)

(ఈ క్రిందిపాట పాడనగు.)

ଉତ୍ତ - ଯ ଦାୟା

భావతత్వమువిడిచిపోవునుగా - ఆనాటినుండిత - ఆయెనుగా । పల్లవి ।

సూనాశరునిరతి - మానీభూనాథుడు -

బాసవప్రతిష్ఠ కాస - నెగలచెద । ధూనత । ౧ ।

హరిని - జనకుని - భూమి వలయు హరిని -

మార్గం - శీర్ష - మూస - చేయవలసి . మూసల . ౨ .

(65 - వ పుటలో షాహిని ఇక్రిందిపాటపాడుదు ప్రవేశించును)

(మౌనాని ప్రవేశము అనుచోట ఈపాటపాడనగు)

२५ - ४ चैत्र।

కమాజురాగం—ఏకతాళం.

అవసరమే - నారాయణైతి సంపత్తయోభావయతి వలదికవినుమా ।

ಶಿಕ್ಷಾ ಸಮಿತಿಯು ಶಿಕ್ಷಣ - ರಕ್ಷಾ ವೇಗದ ರೂಪವೆತ್ತ

మానసానందము - అనాథను - కాపాడు' అయి ౧ ।

(67 - వ పుటయందు, రుక్మాంగదుడు సన్నిహితు కావించినందు)

(కంబు బేరుకూ అనుచోట - మోచాని - రుక్మిణిగడువెను.)

(పురు యొక్క రెండు స్త్రీలగులు పాదనగు)

అ.క. - ౪ పాట

కాఫీ రాగం... వీర కాళము.

మర్త్యము : చానాదేవము చానాగరికము : విభవము : కరుణ : పల్లవి :

[illegible]

- రుక్కా॥ కనుకాచెలియ - చినుకాపలుకు - శనుకానీచిదడికి -
వనకాయలాక్షు వాసరమ్ము - వమ్ముగాదు వలదికపలుకులు ॥ చానా ॥ ౧ ॥
- మోహి॥ కలదీపలుకు - చెలివీనులకు - ములుకులై - అయింతు
వలలేనిమారు - కేళిలోన - మానమాన - కలపుకుననువడి ॥ వల ॥ ౧ ॥
- రుక్కా॥ వారిజోక్షి - వారిజోక్షు - వాసరమ్ము - వదలబలుకుకు
ఘోరపుణ్యకారి శ్రేణుసారమైన ప్రతదినమిదిగను ॥ చానా ॥ ౨ ॥
- మోహి॥ వీరదీక్ష - పూననేల - మానహీన - వలమప్రతమును,
సూనబాణ - కేళిలోన - మానమాన కలపుకుననువడి ॥ వల్లది ॥ ౨ ॥
- రుక్కా॥ పిలగన్ను - చాలదూఱ - పాలుమాలి పలుకకొ కలికిరొ -
చాలుచానా - మేలుకాన - జాలమేల - చనుమికవిదదికి ॥ చానా ॥ ౩ ॥
- మోహి॥ కాలకంఠమోలనీపు - కావరాన పలికినపలుకులు -
పోలునేరా - పాలుమాలి - బొంకుచేయ కలుషముగదయది ॥ వల ॥ ౩ ॥
- ౨౭ - వ పాట

మోహనరాగం—రూపకతాళం.

- రుక్కా॥ కోమలాంగి కరుణగాంచుమా -
కోరుకోర్కెలెల్లదీరు - కోమలిసను కరుణగనుమ ॥ కోమ ॥ ౧ ॥
- మోహి॥ కోమలాంగ - కరుణగాంచుమా,
కోరినిన్ను వేడుదాన - కోర్కెమీర కాముకేళి ॥ కోమ ॥ ౧ ॥
- రుక్కా॥ కాంతరొ - మ్రొక్కెద - చెంతనుజేరకు - సంతసమందుమ ॥ కోమ ॥ ౨ ॥
- మోహి॥ కంతుని - కేళిని - నెంతయు వదలను సంతసమందగ ॥ కోమ ॥ ౨ ॥
- రుక్కా॥ చేడియ - నేడిదిశ్రీహరి ప్రతమునుజేయకమానను ॥ కోమ ॥ ౩ ॥
- మోహి॥ భూపుడ - నేడిక - మారుని ప్రతమును - సలుపకవదలను ॥ కోమ ॥ ౩ ॥
- రుక్కా॥ మూడపెల రాత్రులు వీడుకునన్నును గూడెవపదలను ॥ కోమ ॥ ౪ ॥
- మోహి॥ మూడగుని మిసములై నను - నిన్నునె - గూడకవదలను ॥ కోమ ॥ ౪ ॥

(69 - వ పుటయందు “సంధ్యావధి” అమ్మ మోహిని)

(యని పుక్కింది పాటపాడనగు)

౨ పాట||

బేహరు రాగం—రూపక తాళం.

తగునే కోపమిది - చుగువా - యిటు - మోగ - లోగ || తగు || పల్లవి ||

మానవాధి నాను జేరి - మాన్య - యి - లనీపు -

మాటలాడుచు - మానసంబును - లోక - ప - జేయు || తగు || ౧ ||

వానిజోడు - వాసరమ్ము - వమ్మునేయ - నాతిముగాడు -

సారసాక్షి - భూరిపాపము - గోరానేల - నీచ || తగు || ౨ ||

(71-వ పుటలో 'మోహిని' - యన్న కనురాము)

(గయదరా" యనుచోట రుక్మిణిగదడు)

(మోహిని 'సంధ్యావని' కుక్రింది చైలాగుపాటపాడనగు.)

౩౦-వ పాట||

మాండ్ రాగం—ఏక తాళం.

రుక్మ! వలదూ - పొగురు - వచనములాడి - చాలునిట్టుకుగీరసములు

వెల్లుచు - నారి - నన్నువదలుచు - దండిం దడకనుమా - నిన్ను || ౧ ||

మోహి|| అగురాహు - తగుర - ధరాప - భూరితస్కరిగీ వనితెని

నేరనినారిమాన్యనకారా - చాలురనీహాముచాలా || ౧ ||

సంధ్యావనిని - నీవిటులాడపోలునె - పాతకముకా - నా - భూరి || ౧ ||

రుక్మ! చలమువలదు - చెలువరొగ్గకు - మేలాయాతిమాటలుచూ

చాలునెవెల్లుకునన్నుచదలుచు - శిషిం దడకనుమా - నిన్ను || ౨ ||

మోహి|| అగురాలెలిసెను - నీదురీతి - సత్యవినుడుపు - నీపు || ౨ ||

(72-వ పుటయందు "సంధ్యావని" మోహినిని కుందిరంము)

(నదాక్షునుచు సంధ్యావని కుక్రిందిపాట పాడనగు.)

౩౦-వ పాట||

కాపిరాగము—అదితాళం.

ఇటుమాటలాడనలగే - నభి || పల్లవి||

(80వ పుటలో “రుత్నాంగదు” కత్తిపారవైచును అను)

(అనుచోట రుత్నాంగదుడీ క్రిందిపాట పాడనను.)

3౮వ పాట

సురటిరాగం—చాప్ తాళం.

బినిబిని - మానపాపబుద్ధి మదినివయబాని || మన || పల్ల||

నినిని పుత్రుని - మహిమనని || మన || ౧||

నినుజూచిమాతగా - గనుగొనుతనయని

గునమునను నిని గనుచు - మునునాని || మన || ౨||

కలడకపుత్రుడు - కలికిరొయన - చడు

చలమిటువానివై - పలువ నానె || ౩||

(8౨వ పుటలో మూని పర్వార్థంబులు పలుకుటెటుల?)

అనుచోట సంధ్యావళి పై క్రింది పాటపాడనను.)

౩౯వ పాట

తాళం—రూపకతాళం.

సారసాక్షి భూరిదయా, పరతగుణనిబ్రోహ

నేరమేమి - నేయడయె - నిండుదయాగనుమవానిబ్రోవా || ౧||

మదిరాక్షసాపరతా - మదినిపుత్రుని - బ్రోవుమని

పదముల నేబడెద - నిండుదయాగనుమవాని || ౨||

కలడకపుత్రుడయె - సులలితా - గాత్రునబ్రోవ - ని

పదముల నేబడెద (నిండుదయాగనుమవాని) || సార || ౩||

గురుభిక్షుమివ్వమని - పనినివేడెద - బోవవెని - పదముల నేబడెద

(నిండుదయాగనుమవాని) సారసాక్షి || ౪||

(85వ పుటలో “ధర్మాంగదు” తల్లి వెలకము ఈశిరము దగనరుము)

(అనుచోట ధర్మాంగదు డీ క్రిందిపాట పాడనను)

౪౦వ పాట

మూలకంస్ రాగం—ఆదితాళం

౪౦లో - సుఖసదనాత్మబంక - సకలవికారాసుగుణనిధానా || ౪౦లో || పల్లవి||

3౧ - వ పాట!

భీమపలాసురాగం - రూపకతాళం.

మాతేనీడు - మాటనీతి - మనమునాను - పూనగా -
 మనమార్గమును - వీడి - అనూనయాని వదలా || మాత || ౧ ||
 మాననేకరిని - సూనుప్రేమనూ - నూని -
 మానవేలహీనరీతి - కనావెపుణ్యమార్గము || మాత ||

(78 - వ పుటలో ధర్మాంగదుడు - నాశిరంబుద్రుంచుటకు జింతించనేల)
 (యనుచోట - ధర్మాంగదుడు ఈక్రిందిపాట పాడనగు)

3౨ - వ పాట!

రాగము—తాళము.

నాయన - యేమిది కననరీతి - తనయుని మనవిని వినుమిక || నాయ || పల్లవి ||
 తనువుల్నిత్యమే || తగదిదివెసనము
 కానావె - ధర్మము - కాయము - హేయములెమ్మిక || నాయ || ౧ ||
 సతమ - రాజ్యము - సతత - విడుముడి -
 చారిక - చారున - నీనుతుకంతి ముద్రంపును || నాయ || ౨ ||

(80-వ పుటలో ధర్మాంగదుడు “ జనకా ! ఈవ్యసనంబుమానుము ”)
 (తైర్మము బూనుము అనుచోట ధర్మాంగదుడు ఈక్రిందిపాట పాడనగు. ౪.)

3౩ - వ పాట!

రాగం—ఆదితాళం.

భూపాలా - పుణ్యపథమేలవచాలా
 పుణ్యపథమేలా - వదలా || భూ || పల్లవి ||
 తనయునందు తగనిప్రేమా
 బాల్మగనదియేలా || భూపాల || ౧ ||
 తప్పగనగునా తథ్యముదారి
 యొప్పగునా - చనునా || భూపాల || ౨ ||

హా హా
అక్కాగడ వల్ల

15129